

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 119

Pirkko-Liisa Aro

KASVINJALOSTAJAN OIKEUDELLISESTA ASEMASTA

**— kehityskulkuja ja
nykynäkymiä**

Mit deutscher Zusammenfassung

**SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA**

A-sarja N:o 119

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 119

PIRKKO-LIISA ARO

KASVINJALOSTAJAN OIKEUDELLISESTA ASEMASTA

— kehityskulkuja ja
nykynäkymiä

Über die rechtliche Stellung des Pflanzenzüchters — Entwicklungs-
wege und jetzige Ausblicke
Zusammenfassung

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

KASVINJALOSTAJAN OIKEUDELLISESTA ASEMASTA

— kehityskulkuja ja
nykynäkymiä

KIRJOITTANUT

PIRKKO-LIISA ARO

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© Pirkko-Liisa Aro 1977

Vammala 1977, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-9068-65-1 (nid.)

ISBN 951-9068-66-x (sid.)

ISBN 978-951-855-586-8 (PDF)

ISSN 0356-7206 (painettu)

ISSN 2814-8053 (verkkojulkaisu)

»If you desire peace, cultivate justice, but at the same time cultivate the fields to produce more bread; otherwise there will be no peace.»

(Norman E. Borlaug)

ALKUSANAT

Uuden kasvilajikkeen jalostaminen kestää nykyään 10—20 vuotta. Kun lajike näiden vuosien työn jälkeen on valmis laskettavaksi markkinoille, jalostaja voi odottaa vain vähäisen osan kustannuksistaan tulevan katetuiksi. Hänen työnsä tulokset ovat korvauksetta kaikkien hyödynnettävissä. Uuden kasvilajikkeen jalostanut ei voi Suomessa saada patenttia eikä muutakaan yksinoikeutta työnsä tulokseen.

Kun teollisuudessa monen vuoden työn tuloksena kehitetään uusi laite taikka uusi menetelmä, keksijä — tai tavallisimmin se, jolle keksijä on siirtänyt oikeutensa — voi yleensä lähteä siitä odotuksesta, että keksintö tulee tuottamaan paitsi kustannuksensa myös voittoa. Keksintöön haetaan patentti ja patentin tuottaman yksinoikeuden turvin patentin haltija pystyy määräämään, ainakin jonkin aikaa ja jossakin laajuudessa, keksinnön hyväksikäyttämisen ehdot.

Uuden kasvilajikkeen ja uuden teollisen laitteen kehittelijää ei siis käsitellä samanvertaisina. Erilaisuus herättää joukon kysymyksiä: onko uusi kasvilajike arvoltaan vähäisempi kuin uusi teollinen keksintö? tarvitaanko uusien lajikkeiden luomiseen yksinoikeuden tapaista kiihoketta? onko yksinoikeuden myöntäminen ylipäänsä sovelias tapa tukea kasvinjalostustoimintaa?

Käsillä olevassa tutkimuksessa pyrin selvittämään, minkälainen on kasvinjalostajan oikeudellinen asema tämän päivän Suomessa. Näkökulma on kuitenkin osin aika-akselia seuraava ja osin ulkomaisia ratkaisumalleja tähyilevä. Tällaisen otteen turvin tavoitteenani on johdattaa lukija ymmärtämään suomalaisen 1970-luvun kasvinjalostajan vaatimuksia työnsä tukemisesta. Erityistä huomiota tulen kiinnittämään teollisoikeudelliseen lainsäädäntöön ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin tukea jalostustoimintaa. Lopuksi tarkastelen siemenkauppalainsäädännön kehitystä ja sen merkitystä kasvinjalostustoiminnan kannalta.

Työni aikana olen joutunut vaivaamaan kymmeniä henkilöitä, niin patentti- ja rekisterihallituksen henkilökuntaa kuin kasvinjalostustoiminnan sekä siemen- ja taimitarhatuotteiden kaupan kanssa työkseen tekemisissä olevia. Kaikille heille esitän tässä parhaan kiitokseni.

Maatalouden tutkimuskeskuksen ylijohtajan, professori *Juhani Paatelan* kanssa olen voinut keskustella suomalaisen kasvinjalostuksen merkityksestä ja toimintaedellytyksistä. Ylijohtaja Paatela on myös perehtynyt käsikirjoitukseni eräisiin osiin ja tehnyt lukemansa johdosta joukon huomautuksia. Tästä avusta samoin kuin myötämielisestä suhtautumisesta työhöni olen hänelle syvästi kiitollinen.

Kasvinjalostustieteen oppituolin haltija, professori *Peter Tigerstedt* on lukenut käsikirjoitukseni johdantojakson. Hänen esittämänsä huomautukset olen kiitollisuudella ottanut varteen.

Maa- ja metsätalousministeriön ylitarkastaja, agronomi *Olli Rekola* on joutunut usein vastaamaan kysymyksiini. Hänen apunsa on ollut työskentelylleni suureksi hyödyksi.

Viimeisenä mutta ei vähiten kohdistan kiitokseni professori *Matti Ylöstalo*on. Kiireidensä keskeltä hän on aina löytänyt aikaa keskusteluun. Hän on myös lukenut käsikirjoitukseni ja esittänyt sen johdosta ennen muuta joukon kysymyksiä. Niihin olen käsikirjoitusta muokatessani pyrkinyt vastaamaan.

Suomalaista lakimiesyhdistystä minun on kiittäminen siitä, että työni tulee julkisuuteen.

Dr. phil. *Bernd Assmuth* hat die Zusammenfassung ins Deutsche übersetzt. Ich schulde ihm meinen besten Dank.

Helsingissä marraskuun 24 päivänä 1976

Pirkko-Liisa Aro

SISÄLLYS

Alkusanat	V
Sisälyys	VII
Lähdeluettelo	IX
Lyhenteet	XVI
I. Johdanto	1
1. Kasvinjalostuksen tavoitteista ja keinoista	1
2. Kasvinjalostus Suomessa	3
3. Kasvinjalostuksen kustannusten kattamisesta	5
4. Kasvinjalostuksen nykyongelmia	6
II. Teollisoikeuksistako kasvinjalostajien turva?	9
1. Pariisin konventio	9
2. Eräitä ulkomaisia ratkaisuja	11
2.1. Tšekkoslovakia	11
2.2. Ranska	11
2.3. Pohjois-Amerikan Yhdysvallat	12
2.4. Saksa ennen II maailmansotaa	13
2.5. Hollanti	15
2.6. Kirjallisuuden kannanottoja 1950-luvulla	16
2.7. Saksa II maailmansodan jälkeen	18
3. Pohjoismaiden linja	19
3.1. Ruotsi	19
3.2. Tanska	19
3.3. Norja	20
3.4. Suomi	20
3.5. Patenttilainsäädännön uudistamishankkeet	21
3.6. Episodi Tanskasta: ehdotus koristekasvien patenttilaiksi	23
3.7. Teollisoikeudelliset yhdistykset kasvinjalostajan asialla	23
3.8. Ruotsin laki kasvinjalostusmaksuista	24
4. Pyrkimykset kasvinjalostajien kansainvälisen suojan tehostamiseen teollisoikeudellisin keinoin	25
III. Kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio	27
1. Konvention aikaansaaminen, tavoitteet ja pääperiaatteet	27
2. Nykytilanne eräissä Euroopan maissa	31
2.1. Englanti	32
2.2. Hollanti	33
2.3. Saksan liittotasavalta	33
2.4. Ranska	33
2.5. Italia, Belgia, Espanja ja Sveitsi	34
2.6. Itä-Euroopan maat	34
2.7. Euroopan patenttikonventio	35
3. Kasvinjalostajanoikeus Pohjoismaissa	35
a. Tanska edelläkävijänä	35
b. Patenttilainsäätäjien kannanotto	37
c. Pohjoismaiden neuvosto kasvinjalostajien asialla	42
d. Ruotsin laki	45
e. Norjan hankkeet	48
4. Suomen tie	48
4.1. Luonnos laiksi kasvinjalostajanoikeudesta	48
4.2. Luonnoksesta hankitut lausunnot	50

4.3. Kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevän toimikunnan mietintö	54
4.4. Lausuntoja puolesta ja vastaan	57
4.5. Lainsäädäntöhankkeen ja siitä annettujen lausuntojen arviointia	59
IV. Missä määrin nykyinen teollisoikeudellinen lainsäädäntömme suo- jaa kasvinjalostajia?	63
1. Johdanto	63
2. Patenttisuoja	63
2.1. Keksintöjen luokitteluja	63
2.2. Kasvinjalostusalan tuotekeksinnöt	64
2.3. Kasvinjalostusalan menetelmäkeksinnöt	65
2.4. Esimerkkejä kasvinviljelyalan patenteista	69
2.5. Menetelmäpatenttien erityisongelmia	72
2.6. Välillinen tuotesuoja	74
3. Mallisuoja	77
3.1. Malliluokitus	77
3.2. Kasvinjalostustuotteet ja mallioikeuslain tavarakäsité	78
3.3. Kasvinjalostustuotteet luovan henkisen työn tuloksina	81
3.4. Ulkomuodon pysyvyyden ongelma ym.	82
3.5. Loppupäätelmä	83
4. Tavaramerkkisuoja	85
4.1. Yksinoikeus tavaramerkkiin	85
4.2. Kasvinjalostajan tavaramerkki	86
4.3. Tietoja kasvinjalostajien rekisteröimistä tavaramerkeistä	88
4.4. Lajikkeen nimeäminen	91
4.5. Lajikeluettelo ja lajikenimet	91
4.6. Lajikenimen ja tavaramerkin yhteispeli: yksinoikeus lajikkee- seen	93
4.7. Erityisongelmia	94
4.7.1. Lajikenimen erottamiskyvystä	94
4.7.2. Kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention mu- kaiset lajikenimet	96
4.7.3. Lajikeluetteloottamisen vaikutus nimen erottamisky- kyyn	97
4.7.4. Eräitä kollisiotilanteita	99
5. Alkuperämerkintöjen suoja	101
6. Kasvinjalostaja ja vilpillinen kilpailu	104
6.1. Tuotejäljittely	104
6.2. Lisäysaineiston luvaton valmistaminen ja kaupan pitäminen	105
6.3. Lajikenimen käyttäminen	106
6.4. 'Väärän' lajikenimen käyttäminen	106
V. Kasvinjalostajat ja siemenkauppa	109
1. Siemenkauppalainsäädännön kehityksestä	109
1.1. Vuoden 1888 hankkeet	109
1.2. Vuoden 1901 asetus	109
1.3. Laki siementavarain maahan tuonnista ja kaupasta vuodelta 1919	111
1.4. Laki siementavarain maahantuonnista, maastaviennistä ja kau- pasta vuodelta 1937	112
1.5. Lainuudistushankkeita ja vuoden 1975 laki siementavaran kau- pasta	113
2. Siemenkauppa tänään	115
3. Taimitarhatuotteiden kaupasta	117
4. Metsäpuiden siementen ja taimien kaupasta	119
Loppusanat	121
Zusammenfassung	125
Asiahakemisto	134

LÄHDELUETTELO

(suluissa käytetyt lyhenteet)

I. VIRALLISJULKAISUJA

Kotimaisia komiteanmietintöjä ja muita lainvalmistelutöitä:

- Ehdotus kuluttajansuojalainsäädännöksi. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 12/1974.
- KomMiet 1888:1 [b]. Suomen viljakauppaa varten asetetulta komitealta.
- KomMiet 1911:1. Mietintö, jonka on antanut voimassaolevien keinotekkoisten lan-
noitusaineitten, valmistettujen rehuvarain sekä siementen kauppaa koskevain
määräysten muutosehdotuksen laatimista varten asetettu komitea.
- KomMiet 1937:5. Ehdotus patenttilainsäädännön uudistamiseksi.
- KomMiet Mon 1955:26. Koetoimintakomitean mietintö.
- KomMiet Mon 1959:20. Vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi annettua lainsää-
däntöä tarkistamaan asetetun komitean mietintö.
- KomMiet Mon 1962:63. Siementarkastuskomitean mietintö.
- KomMiet 1964:B 27. Pohjoismaista patenttia suunnittelevan Suomen komitean
mietintö. Ehdotus patenttilaiksi pohjoismaista patenttihakemusta tarkoitta-
vine järjestelmineen.
- KomMiet 1965:B 81. Siemenlakitoimikunnan mietintö 12.10.1965.
- KomMiet 1966:A 13. Mallisuojakomitean mietintö. Ehdotus mallisuojalaiksi
perusteluineen.
- KomMiet 1967:A 9. Ehdotus laiksi vilpillisestä kilpailusta perusteluineen.
- KomMiet 1971:B 24. Vilpillisen kilpailun lainsäädäntökomitean mietintö III.
Ehdotus laiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa.
- KomMiet 1975:25. Metsänjalostustoimikunnan mietintö. Metsänjalostusohjelma
vuosiksi 1976—85.
- KomMiet 1975:63. Öljykasvitoimikunnan mietintö.
- KomMiet 1975:97. Kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevän toimikunnan mie-
tintö.

Yhteispohjoismaisia lainvalmistelutöitä:

- NU 1963:6. Nordisk patenttlovgivning. Pohjoismainen patenttilainsäädäntö.
Nordisk utredningsserie 1963:6. Oslo 1963.
- Preliminær betenkning angående nordisk patenttlovgivning. Oslo 1962.

Protokoll, fört vid konferens i Stockholm den 28 november — den 5 december 1938 mellan delegerade för Danmark, Finland, Norge och Sverige rörande reformerad patentlagstiftning. (Tukholman kokouksen pöytäkirja).
 Vuoden 1967 pohjoismaisia patenttilakeja valmisteltaessa kerääntynyt materiaali, siteet I—XXIV, säilytetään mm. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksessa. (Patentträtt).

Ruotsalaisia lainvalmistelutöitä:

Patentlagstiftningskommitténs betänkanden VI. Förslag till lag om patent m.m. Stockholm 1919.
 SOU 1942: 58. Patentutredningens betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen den 16 maj 1884 angående patent. Stockholm 1942.
 SOU 1956: 4. Statens stöd åt växtförädlingen m.m. Betänkande avgivet av 1953 års växtförädlingsutredning. Stockholm 1956.
 SOU 1958: 10. Förslag till varumärkeslag. Betänkande avgivet av varumärkes- och firmautredningen. Stockholm 1958.
 SOU 1965: 61. Mönsterskydd. Betänkande med förslag till lag om mönster m.m. Stockholm 1965.
 SOU 1966: 71. Otillbörlig konkurrens. Betänkande av utredningen om illojal konkurrens. Stockholm 1966.
 SOU 1969: 15. Växtförädlarrätt.

Muita virallisdhteitä:

Actes de la conférence réunie à Londres. Berne 1934.
 Plant Breeders' Rights. Report of the Committee on Transactions in Seeds. London 1960. (Cmd. 1092).

Lisäksi lähteenä on käytetty Pohjoismaiden neuvoston pöytäkirjoja, Suomen, Ruotsin ja Tanskan valtiopäiväasiakirjoja jne.

II. Kirjallisuutta

Aaltonen, Aimo O., Loppuunmyynti vilpillisen kilpailun ehkäisemislain valossa. Vammala 1965.
 Anderfelt, Ulf, International patent-legislation and developing countries. The Hague 1971.
 Andreassen, A. H. M., Patentbeskyttelsens betydning for dansk erhvervsliv. NIR 1948 s. 93—108.
 Application de la Convention internationale pour la protection des obtentions végétales de 1961. Question 51 B. AIPPI Annuaire 1970 s. 375—471. (AIPPI Annuaire 1970) sekä AIPPI Annuaire 1973/I s. 309—315. (AIPPI Annuaire 1973/I).

- A[ro], P[aavo], Nyt tutustumme siemenkauppalaan. Myymäläneuvoja 1950 s. 38—39.
- Aro, Pirkko-Liisa, S.k. slavisk efterbildning och generalklausulen i 1 § IllkonkL enligt finsk opinionsnämndspraxis. NIR 1973 s. 30—39.
- Baumbach, Adolf—Hefermehl, Wolfgang, Wettbewerbs- und Warenzeichenrecht. Band II. Warenzeichenrecht und Internationales Wettbewerbs- und Zeichenrecht. 10 p. München 1969.
- Beier, Friedrich-Karl—Krieger, Ulrich, Wirtschaftliche Bedeutung, Funktionen und Zweck der Marke. GRUR Int. 1976 s. 125—128.
- Bénard, Aurél, The New Hungarian Legislation on Patents and Trade-Marks. Hungarian Law Review No. 2/1969—1/1970 s. 24—38.
- Benkard, Georg, Patentgesetz — Gebrauchsmustergesetz. München 1969.
- Bernhardt, Wolfgang, Lehrbuch des deutschen Patentrechts. 2 p. München und Berlin 1963.
- Bernitz, Ulf—Modig, Jonas—Mallmén, Anders, Otillbörlig marknadsföring. En handbok om den nya lagstiftningen. Nyköping 1970.
- Bernitz, Ulf—Tiili, Virpi, Suomalainen ja kansainvälinen markkinaoikeus. Porvoo 1974.
- Bican, M. M., Application de la Convention internationale pour la protection des obtentions végétales de 1961. Rapport au nom de Groupe tchécoslovaque. AIPPI Annuaire 1970 s. 469—471. (Bican).
- Blum, Rudolf E., The threat to our environment and the protection of intellectual property. La legge veneziana sulle invenzioni. Scritti di diritto industriale per il suo 500° anniversario. Milano 1974 s. 41—60.
- Blum, Rudolf E.—Pedrazzini, Mario M., Das schweizerische Patentrecht. 2 p. Bern 1975.
- Bodenhause, G. H. C., Guide to the application of the Paris Convention for the protection of industrial property as revised at Stockholm in 1967. Geneva 1968.
- Braun, Antoine, Letter from Belgium. Industrial Property 1965 s. 314 ss.
- Bryn, Alf B., Patentloven. Oslo 1938.
- Busse, Rudolf, Patentgesetz und Gebrauchsmustergesetz in der Fassung v. 9. 5. 1961. Berlin 1964.
- Drockila, Lauri, Tavaramerkin käsitteestä. LM 1974 s. 755—794.
- Entwurf eines Saat- und Pflanzgutgesetzes. GRUR 1930 s. 244—251.
- Essén, Eric W.—Sternér, Gunnar, Mönster och brukskonst. Mönsterskyddslagen, lagen om ändring i upphovsrättslagen, lagen om skydd för vapen m.m. samt mönsterskyddskungörelsen och övriga följdförfattningar. Stockholm 1971.
- Finne, Sten, Innebär s.k. slavisk efterlikning av annan näringsidkares produkter illojal konkurrens? JFT 1965 s. 30—42.
- Földes, Iván—Pálos, Georg, Die Neuregelung des Rechtsschutzes von Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1970 s. 263—267.
- v. Gamm, Otto-Friedrich, Warenzeichengesetz. München 1965.
- Godenhjelm, Berndt, Mönsterrätten, en nydaning i vår rättsordning. Festskrift

- utgiven i anledning av Juristklubben Codex' 30-års jubileum. Helsingfors 1970 s. 7—31.
- Pariskonventionen. NIR 1966 s. 290—309.
- Patenträttsliga problem rörande mikrobiologiska förfaranden. NIR 1969 s. 1—18.
- Patentskyddets omfång på basen av patentanspråkets funktionella innehåll. Borgå 1950.
- Gross, Friedrich, Verhindern die Bestimmungen des Bürgerlichen Gesetzbuches den Patentschutz für Erzeugnisse von Pflanzenzüchtungsverfahren? GRUR 1952 s. 452—453.
- Grosshauser, Manfred, Das neue französische Gesetz um Schutz von Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1972 s. 15—18.
- Hahn, Jörg, Der Schutz von Erzeugnissen patentierter Verfahren. Eine rechtsvergleichende Untersuchung. Köln—Berlin—Bonn—München 1968.
- Hakulinen, Y. J., Keksijän oikeussuojasta. Juhlajulkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg. Vammala 1943 s. 383—421.
- Tavaramerkkioikeus. Helsinki 1954. (Hakulinen).
- Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. 2 p. Helsinki 1965. (Hakulinen, Velvoiteoikeus).
- Heiding, Sture, Svensk varumärkesrätt. 4 p. Borås 1971.
- Heinonen, Keijo — Tiili, Virpi, Protection internationale des appellations d'origine. Report in the name of the Finnish Group. AIPPI Annuaire 1973/I s. 501—502.
- Herzfeld-Wuesthoff, Franz, Durchbrechung von Grundprinzipien des Warenzeichenrechts durch das neue Pflanzenschutzgesetz. GRUR 1931 s. 300—309.
- Gesetzlicher Schutz für neue Pflanzensorten. Bericht für den Londoner Kongress der Internationalen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz. GRUR 1932 s. 510—511.
- Zur Erteilung des ersten amerikanischen Pflanzenpatents. GRUR 1932 s. 24—26.
- Hesser, Torwald — Essén, Eric W., Patentlagen. Stockholm 1968.
- Heydt, Ludwig, Die warenzeichenrechtlichen Bestimmungen der dem Bundestag vorliegenden Saatgut-Gesetz-Entwürfe. GRUR 1967 s. 452—462.
- Zur Funktion der Marke. GRUR Int. 1976 s. 339—345.
- Hiance, Martine — Plasseraud, Yves, La protection des inventions en Union soviétique et dans les républiques populaires d'Europe. Paris 1969.
- Holm-Nielsen, K., Retsbeskyttelse for nye plantesorter. NIR 1951 s. 119—127.
- Holmqvist, Lars, Degeneration of Trade Marks. A comparative Study of the Effects of Use on Trade Mark Distinctiveness. Malmö 1971. (Holmqvist).
- Patenträtt. Lund 1976. (Holmqvist, Patenträtt).
- Holten K., Særlige kommissioner. Dansk patentvæsen gennem halvtreds aar. København 1944 s. 68 ss.
- Honig, Frederick, Letter from Great Britain. Industrial Property 1965 s. 255 ss.
- Jühe, Hanno, Das niederländische Saat- und Pflanzgutgesetz. GRUR Int. 1967 s. 228—231.
- Das Züchterrecht des Internationalen Übereinkommens zum Schutz von Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1963 s. 525—535.

- Jørgensen, Alb. V.*, Beskyttelse for nye plantesorter. NIR 1933 s. 81—87.
- Kirchner, E.*, Wiederholbarkeit bei Pflanzenzüchtungserfindungen. GRUR 1952 s. 453—456.
- Kirchner, Ernst*, Zur Frage der Wiederholbarkeit bei Pflanzenzüchtungserfindungen. GRUR 1951 s. 572—574.
- Kitunen, E.*, Siemenkauppalaki ja siemenkaupan valvonta. Pellervo 1946 s. 428—429.
- Kivimäki, T. M.* — *Ylöstalo, Matti*, Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. 3 p. Porvoo 1973.
- Knoph, Ragnar*, Åndsretten. Oslo 1936.
- Kobbernagel, Jan*, Konkurrencens retlige regulering II. Mærkeretten. København 1961.
- Koktvedgaard, Mogens*, Konkurrenceprægede Immaterialretspositioner. Bidrag til læren om de lovbestemte enerettigheder og deres forhold til den almene konkurrenceret. København 1965. (*Koktvedgaard*, Immaterialretspositioner). — Patentloven med indledning og kommentarer. København 1971. (*Koktvedgaard*).
- Korkola, Selim*, Siemenkauppalaki on ankara laki. Kauppias 1951 s. 501 ja s. 521.
- Kunhardt, Henning*, Anforderungen an die Beschaffenheit von Sortenbezeichnungen. GRUR 1975 s. 463—467.
- La Clavière, B.*, The Convention of Paris of December 2, 1961, for the Protection of New Varieties of Plants and the International Union for the Protection of New Varieties of Plants. Industrial Property 1965 s. 224—228. — The French Law on the Protection of New Plant Varieties. Industrial Property 1971 s. 44—47.
- Ladas, Stephen P.*, Patents, Trademarks, and Related Rights. National and International Protection. Volume 1. Cambridge, Massachusetts 1975.
- Lang, J. N.*, Om grunderna för uppfinnarskydd genom lag. Helsingfors 1880.
- Lewin, Saul*, Der skandinavische Patentgesetzentwurf im Schlussbericht der Sachverständigen. GRUR Int. 1964 s. 253—258.
- Lindenmaier*, Das Patentgesetz, 6 p. herausgegeben von Ulrich Weiss. Köln—Berlin—Bonn—München 1973.
- Marx, Werner*, Zur Patentierung von Pflanzenzüchtungen. GRUR 1952 s. 456—460.
- Mathély, Paul*, Le droit français des brevets d'invention. Paris 1974.
- Mertens de Wilmars, Josse*, Die Funktionen des Warenzeichens und die Gemeinschaftsprechung. GRUR Int. 1976 s. 93—99.
- Moore, Gunnar*, Formgivningens rättsskydd. En kommentar till mönsterskyddslagen. Uppsala 1973.
- Nastelski, Karl* — *Neumar, Rudolf* — *Reimer, Ernst* — *Trüstedt, Wilhelm*, Patentgesetz und Gebrauchsmustergesetz. 3 p. Köln—Berlin—Bonn—München 1968. (*Reimer*).
- Norrmén, Gustaf*, Illojal konkurrens enligt finsk rätt. Helsingfors 1939.
- O'Farrell, Jorge E.*, Third World Problems regarding foreign Technologies and Investments. La legge veneziana sulle invenzioni. Scritti di diritto industriale per il suo 500° anniversario. Milano s. 187—203.

- Paatela, Juhani*, Kasvinjalostus. Otavan iso tietosanakirja. Keuruu 1963.
- Viljelykasvien alkuperä ja jalostaminen. Maanviljelijän tietokirja I. 3 p. Porvoo 1967 s. 297—330.
- Palos, Georg*, Der Rechtsschutz von Pflanzenzüchtungen in Ungarn. GRUR Int. 1967 s. 390—393.
- Pfanner, Klaus*, Vereinheitlichung des materiellen Patentrechts im Rahmen des Europarats. GRUR Int. 1962 s. 545—554.
- Pinzger*, Ueber die Patentfähigkeit von Pflanzenzüchtungen. GRUR 1938 s. 733—748.
- Puumalainen, Toimi*, Siemenkauppa ja lakipykälät. Kauppias 1965: 7 s. 19—20.
- Rajala, Eino*, Keksijän lainoppi. Patentti- ja tavaramerkkiasian käsikirja. Helsinki 1947.
- Reiland, Gunnar*, Patenthandboken. Om patentering och patentskydd i Sverige. Stockholm 1969.
- Rättsskydd på växtförädlingens område. Asikterna för och mot rättsskydd. NIR 1952 s. 172—182.
- Rollin, S. F.*, US Plant Variety Protection Act. Industrial Property 1972 s. 170—171.
- Sauli, J. O.*, Kasvinjalostuksen perusteista ja menetelmistä. Helsinki 1947.
- Schade, Hans*, Der Schutz neuer Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1957 s. 325—329.
- Patentierung von Pflanzenzüchtungen. GRUR 1950 s. 312—321.
- Schade, Hans — Pfanner, Klaus*, Das internationale Übereinkommen zum Schutz von Pflanzenzüchtungen. Bericht über die Pariser Konferenz vom 19. November bis 2. Dezember 1961 und ihr Ergebnis. GRUR Int. 1962 s. 341—364.
- Internationaler Schutz von Pflanzenzüchtungen. Zugleich ein Bericht über die Ergebnisse der Sachverständigenberatungen auf Grund der Internationalen Konferenz in Paris vom 7. bis 11. Mai 1957. GRUR Int. 1961 s. 1—14.
- Scher, V. Alexander*, Patents, trade-marks and copyrights. Law and practice. Basel 1954.
- Schippel, Helmut*, Zur Patentierung landwirtschaftlicher Kulturverfahren. GRUR Int. 1958 s. 333—337.
- Schmidt, K. A.* Warum nicht Pflanzenzüchtungspatente? GRUR 1952 s. 168—176.
- Skov, H.*, La protection des obtentions végétales. La legge veneziana sulle invenzioni. Scritti di diritto industriale per il suo 500° anniversario. Milano 1974 s. 237—247.
- Smith, Leslie J.*, International Convention for the Protection of New Varieties of Plants and Some Comments on Plant Breeders' Rights Legislation in the United Kingdom. Industrial Property 1965 s. 275—286.
- Sorsa, Veikko — Leikola, Anto — Mattila, Rauno — Sisula, Heikki — Sorsa, Marja*, Lukion biologia. 6 p. Porvoo 1974.
- Suonio, P.*, Siemenkauppalaki ja siemenkauppa. Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja. Lentolehtisarja N:o 12. Kerava 1926.
- Tetzner, Heinrich*, Patentfähigkeit und Wiederholbarkeit. GRUR 1952 s. 176—177.

- Tiili, Virpi, Eräitä näkökohtia kuluttajansuojalakiehdotuksen tiimoilta. DL 1976 s. 163—184.
- Om varumärkets funktioner. NIR 1970 s. 240—255.
- Tavaramerkkien sekoitettavuudesta. Oikeustiede III. 1972:2 s. 227—307.
- Timpe, Walter, Zur Frage der Gebrauchsmusterschutzfähigkeit von Pflanzenzüchtungen. GRUR 1962 s. 131—135.
- von der Trenck, Siegfried, Zum Patentschutz von Pflanzenzüchtungen. GRUR 1939 s. 437—447.
- Tuominen, Kaarlo I., Uusi siemenkauppalaki. Suomen osuustoimintalehti 1938 s. 16—24.
- UPOV — Present Situation and Future Development. Industrial Property 1975 s. 269—274.
- Utilité de la protection de la propriété industrielle pour le développement technique et le progrès économique. Question 45 B. AIPPI Annuaire 1975/I s. 95—176.
- Valle, Otto, Peltokasvien viljely Suomessa. Oma maa IX. Porvoo 1961 s. 217—228.
- van der Veen, M. R. Application de la convention internationale pour la protection des obtentions végétales de 1961. AIPPI Annuaire 1970 s. 453—456.
- Wuesthoff, Franz, Das neue Gesetzeswerk auf dem Gebiet des Pflanzensortenswesens. GRUR 1968 s. 24—25.
- Die »Amtliche Begründung« zum Saatgutgesetzentwurf im Lichte des gewerblichen Rechtsschutzes. Bericht im Auftrag des Fachausschusses für den Schutz von Pflanzenzüchtungen der Deutschen Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrechts. GRUR 1951 s. 568—572.
- Die dominierende Rolle der Warenzeichen gegenüber Sortenzeichnungen. Festschrift für Günther Wilde zum 70 Geburtstag. München 1970 s. 177—189.
- Die Funktionen und Beschaffenheit von Sortenbezeichnungen und die Funktion von Handelsmarken nach dem Pariser Übereinkommen zum Schutz von Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1972 s. 359—362.
- Erschliessung des Patentrechts für neue Gebiete (dargelegt am Beispiel der Pflanzenzüchtungserfindungen). GRUR 1953 s. 230—234.
- Kennzeichnung der Sorten und Werbemittel im Sortenschutzrecht (§ 9 Sortenschutzgesetzes). Festschrift für Philipp Möhring zum 75. Geburtstag 4. September 1975. München 1975 s. 487—497.
- Patentierbarkeit von Pflanzenzüchtungserfindungen. GRUR 1959 s. 230—231.
- Schöpferische Fontentwicklung auf dem Gebiet der belebten Natur, eine neue Grundsatzfrage des gewerblichen Rechtsschutzes. GRUR 1960 s. 517—525.
- Wuesthoff, Franz—Reda, Heinrich Kulturpflanzen-Nomenklatur und Pflanzenschutzrechte. GRUR Int. 1973 s. 633—635.
- Wuesthoff Franz — Wuesthoff, Freda, Der Schutz von Pflanzenzüchtungen. GRUR Int. 1952 s. 64—70.
- Wuesthoff, Freda, Patentschutz für Pflanzen. GRUR 1957 s. 49—56.
- von Zweigbergk, Åke—Lewin, Saul, Die neue nordische Patentgesetzgebung. GRUR Int. 1968 s. 305—316.

LYHENTEET

A	Asetus
AIPPI	Association Internationale pour la Protection de la Propriété Industrielle
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
Cmd.	Command papers (Iso-Britannia)
DL	Defensor legis
GRUR	Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht; Int. Internationaler Teil
HE	Hallituksen esitys
JFT	Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
Keis.	
M:tin es.	Keisariillisen Majesteetin armollinen esitys Suomenmaan Valtiosäädylle
KHO	Korkein hallinto-oikeus; II tiedonantoja
KKO	Korkein oikeus; II tiedonantoja
KomMiet	Komiteanmietintö; Mon monistettu
L	Laki
LM	Lakimies
MM	Maatalousministeriö
MMM	Maa- ja metsätalousministeriö
MOL	Mallioikeuslaki 12. 3. 1971/221
NIR	Nordiskt immateriellt rättsskydd
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NU	Nordisk utredningsserie
1898 PatJul	Keisariillisen Majesteetin Armollinen Julistus patentista 21. 1. 1898/2/5
1943 PatL	Patenttilaki 7. 5. 1943/387
PatL	Patenttilaki 15. 12. 1967/550
Prop.	Proposition (Ruotsin hallituksen esitys)
Sop. sarja	Suomen asetuskokoelman sopimussarja. Ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
TMerkkiL	Tavaramerkkilaki 10. 1. 1964/7
U	Ugeskrift for Retsvæsen
UPOV	Union pour la protection des obtentions végétales
VilpKilpL	Laki vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi 31. 1. 1930/34
VNp	Valtioneuvoston päätös

I. JOHDANTO

1. Kasvinjalostuksen tavoitteista ja keinoista

Kasvinjalostuksen tarkoituksena on parantaa kasvien viljelyominaisuuksia ja käyttöarvoa.¹ Uusi lajike² voi olla entisiä aikaisempi, sadontuottokyvyltään parempi, lyhyt- tai lujakortisempi, sen vastustuskyky tauteja ja tuholaisia kohtaan voi olla suurempi, se voi kestää talvea ja kylmyyttä paremmin jne. Näiden fysiologisten ominaisuuksien rinnalla saatetaan tavoitella uusia morfologisia ominaisuuksia: rukiin tähkän nuokkuutta, tulppaanin uutta väriä jne.³ Hyvin erilaiset tekijät vaikuttavat siihen, miten kasvinjalostuksen tavoitteet muodostuvat: väestön lisääntyminen pakottaa kehittämään yhä tuottoisampia ja ravintorikkaampia vilja- ym. kasveja;⁴ uusi viljelytekniikka uusine mekaanisine ratkaisui-

¹ Näin esim. Kom.Miet 1975: 97 s. 1.

² *Lajikkeella* tarkoitetaan tässä teoksessa jostakin kasvilajista jalostustyön tuloksena aikaansaattua viljelymuotoa, jonka ominaisuudet ovat periytyviä; ks. esim. määritelmää Otavan isossa tietosanakirjassa. Kaksi kasvikantaa (-populaatiota) kuuluu puolestaan eri *lajeihin*, mikäli ne eivät pysty jatkuvaan risteytymiseen eli siis tuottamaan lisääntymiskelpoisia jälkeläisiä. Tätä määritelmää käyttävät esim. *Sorsa—Leikola—Mattila—Sisula—Sorsa*, s. 204. Ks. myös *Sauli*, s. 18 ja *Paatela*, Maanviljelijän tietokirja s. 314.

³ Osa esimerkeistä on peräisin mietinnöstä SOU 1969:15 s. 88 s., osa maaja metsätalousministeriön ehdotuksesta laiksi kasvinjalostuksesta (3206/01 Mm 1968) s. 18 ja osa *Juhani Paatelan* kasvinjalostusta koskevasta hakusana-artikkelista Otavan isosta tietosanakirjasta.

⁴ Vuonna 1970 sai Nobelin rauhanpalkinnon *Norman E. Borlaug* tunnustukseksi työstään etenkin kehitysmaihin soveltuvien uusien viljalajikkeiden jalostajana. Työstään ja tavoitteistaan *Borlaug* kertoo mm. esitelmässään *The Green Revolution, Peace, and Humanity* (Cimmyt reprint and translation series No 3, January 1972), jonka hän piti Nobel-palkinnon luovuttamisen yhteydessä, sekä FAO:n konferenssissa syksyllä 1971 pitämässään luennossa *Mankind and Civilization at another Crossroad* (Conference/Food and Agriculture Organization of the United Nations C 71/LIM 4/8 November 1971).

neen sekä erityisesti väkilannoitteiden käyttäminen maanviljelyksessä vaatii uusien kasvilajikkeiden kehittämistä jalostuksen tietä jne.⁵

Kasvinjalostuksen keinoista kauimmin käytössä ollut on valinta: viljeltäväksi ja uusia jälkeläisiä tuottamaan valikoidaan silmällä pidetyiltä ominaisuuksiltaan hyviksi havaittuja yksilöitä. Tämän vuosisadan puolella pelkkä valinta ei kuitenkaan enää ole pystynyt tehokkaasti tyydyttämään kasvinjalostukselle asetettuja tavoitteita.

Sen jälkeen kun Mendelin perinnöllisyyslait kolme vuosikymmentä niiden keksimisen jälkeen oli löydetty uudelleen, kasvinjalostajat ryhtyivät käyttämään hyväkseen geenien uudelleenryhmittymistä, jota saadaan aikaan risteytysten avulla. Yhä edelleen risteytysjalostusta pidetään kasvinjalostuksen keinoista tärkeimpänä.⁶ Mikäli risteytyksessä pyritään siirtämään kahden yksilön erilaiset hyvänä pidetyt ominaisuudet samaan yksilöön, puhutaan kombinaatiojalostuksesta. Mikäli jokin ominaisuus, esim. satoisuus tai taudinkestävyys, halutaan saada paremmaksi kuin kummallakaan vanhemmista, puhutaan transgressiojalostuksesta.⁸ Risteytyksen tuloksena syntynyt jälkeläistä saattaa myös olla joiltakin ominaisuuksiltaan, esim. kasvukyvyltään, lähinnä vain F_1 -polvessa parempi kuin kumpainenkaan vanhemmista. Tätä käytetään hyväksi heteroosijalostuksessa.⁹

Mutaatiojalostuksessa muunteluun pyritään keinotekoisesti. Geeni- ja kromosomimutaatioita saadaan aikaan sekä fysikaalisin että kemiallisin käsittelyin.¹⁰

⁵ Suomalaisen kasvinjalostuksen tavoitteista yksityiskohtaisemmin ks. esim. Erkki J. Kivi, Plant Breeding in Finland, Scandinavian Plant Breeding. Published by the Organizing Committee for the Eucarpia Congress 1965, Stockholm 1965 s. 52 ss.

⁶ Ks. esim. KomMiet 1975:97 s. 1. Paatelan mukaan »toistaiseksi on risteytysjalostuksella saatu parhaat tulokset käytännön kannalta arvosteltuna» (Ota-van iso tietosanakirja, hakusana »kasvinjalostus»).

⁷ Ks. esim. Paatela, Maanviljelijän tietokirja s. 317 s. sekä KomMiet 1975: 25 s. 24.

⁸ Ks. esim. Paatela, Maanviljelijän tietokirja s. 318 sekä KomMiet 1975: 25 s. 24.

⁹ Ks. esim. Paatela, Maanviljelijän tietokirja s. 321, KomMiet 1975: 25 s. 24 ja KomMiet 1975: 97 s. 3 s. sekä SOU 1969: 15 s. 27.

¹⁰ Ks. esim. Paatela, Maanviljelijän tietokirja s. 321, KomMiet 1975: 97 s. 2 sekä SOU 1969: 15 s. 27.

Polyploidijalostuksessa muuntelu perustuu kasvin peruskromosomiannoksen (genomin) kaksin- tai moninkertaistamiseen. Lajin puitteissa toteutettuna puhutaan tällöin autopolyploidiaista (esim. Tepa puna-apila). Risteyttämällä kaksi eri kasvilajia keskenään ja kahdentamalla näin saadun steriilin bastardin genomi saadaan synty-mään uusia kasvilajeja (esim. vehnä-ruis, lanttu). Tätä polyploidian muotoa kutsutaan allopolyploidiaksi.¹¹

Mitä jalostusmenetelmää käytetään, riippuu ennen muuta kulloinkin kysymyksessä olevan kasvilajin lisääntymistavasta. Esim. itsesiittoisten kasvien jalostusmenetelmät eroavat melkoisesti ristisiittoisten kasvien jalostusmenetelmistä.¹² Metsäpuiden jalostus poikkeaa mm. tästä syystä olennaisesti peltokasvien jalostuksesta.¹³

2. Kasvinjalostus Suomessa

Suomessa kasvinjalostusta harjoitetaan toisaalta valtion ja toisaalta muutaman yksityisen yrityksen toimesta.

Vuonna 1898 perustettiin Suomeen maanviljelystaloudellinen koe-laitos.¹ Tämä tapahtui samanaikaisesti kun Aleksanderin Yliopistoon perustettiin maanviljelys-taloudellinen osasto.² Koelaitoksen koeohjaa-jina tulivat toimimaan uuden osaston professorit ja apulaiset. Laitoksella aloitettiin peltokasvien jalostustyö vuonna 1909.³

Maatalouden koe- ja tutkimustoiminta järjestettiin uudelleen vuonna 1923.⁴ Seuraavan vuoden maaliskuun 1 päivänä aloitti toimintansa uusi maatalouskoelaitos, jonka johtajat eivät enää olleet yliopiston professorin

¹¹ Ks. esim. *Paatela*, s. 326 ss. *KomMiet* 1975: 25 s. 26 s. ja *KomMiet* 1975: 97 s. 1 s. sekä *SOU* 1969: 15 s. 27.

¹² Ks. jalostusmenetelmien valinnasta lähemmin esim. *Sauli*, ss. 76—131.

¹³ Metsänjalostuksessa käytettävistä menetelmistä ks. lähemmin esim. *Kom-Miet* 1975: 25 ss. 18—27.

¹ Ks. Keisariillisen Majesteetin Armollinen Julistus maanviljelys-taloudel-lisen koelaitoksen perustamisesta Suomeen 11. 8. 1898/33/12.

² Ks. Keisariillisen Majesteetin Armollinen Julistus maanviljelys- taloudel-lisen osaston perustamisesta Aleksanderin Yliopiston filosofilliseen tiedekuntaan 11. 8. 1898/33/9.

³ Näin *KomMiet* 1975: 97 s. 9.

⁴ L maatalouden koe- ja tutkimustoiminnan järjestämisestä 17. 2. 1923/75.

virkojen haltijoita. Uuden laitoksen yhtenä osastona tuli olemaan kasvinjalostusosasto.⁵

Vuoden 1957 alussa perustettiin maatalouden tutkimuskeskus, ja siitä alkaen kasvinjalostuslaitos on toiminut sen osastona.⁶

Puutarhakasvien jalostusta maatalouskoelaitoksella ryhdyttiin harjoittamaan 1930-luvulla.⁷ Nykyään puutarhantutkimuslaitos toimii maatalouden tutkimuskeskuksen osastona.⁸

Yksityisistä kasvinjalostuslaitoksista merkittävin on Keskusosuusliike Hankkijan vuonna 1913 perustama.⁹ Sen kanssa kilpailivat 1910- ja 1920-lukujen vaihteessa Suomen Kylvösiemen Oy:n kasvinjalostuslaitokset. Ne pysyivät toiminnassa kuitenkin vain muutaman vuoden ajan.¹⁰ Uudehko tulokas kasvinjalostuksen kentällä on Kaupan Maataloussäätiö, joka toimii yhteistyössä ruotsalaisen Svalövin kasvinjalostuslaitoksen kanssa.¹¹

Metsäpuiden jalostus alkoi vuonna 1947, jolloin metsätieteellinen tutkimuslaitos ja metsähallitus ryhtyivät vasta perustetun Metsäpuiden rodunjalostussäätiön kanssa yhteistoimintaan.¹² Säätiö on nykyään nimeltään Metsänjalostussäätiö ja metsätieteellisestä tutkimuslaitoksesta on tullut metsäntutkimuslaitos. Laitoksen metsäjalostuksen tutkimusosaston nimenomaiseksi tehtäväksi määrättiin vuonna 1972 metsäpuiden jalostus.¹³ Jalostustoiminta ei kuitenkaan ole keskittynyt ko. osaston hoitettavaksi, vaan yhä edelleen jalostustyöhön osallistuvat metsäntutkimuslaitoksen

⁵ A maatalouden koe- ja tutkimustoiminnasta 15.2.1924/49 1 §. Ks. myös KomMiet Mon 1955:26 s. 27, KomMiet 1975:97 s. 9 sekä Valle, Peltokasvien viljely Suomessa, Oma maa IX (1961) s. 220. — Kasvinjalostusta harjoitettiin aluksi Tikkurilassa, mutta jo 1920-luvun lopulla toiminta siirrettiin Jokioisiin.

⁶ Ks. L maatalouden tutkimuskeskuksesta 17.5.1956/314 ja A maatalouden tutkimuskeskuksesta 21.12.1956/680 7 § sekä L maatalouden tutkimuskeskuksesta 29.12.1973/1008 ja A maatalouden tutkimuskeskuksesta 18.1.1974/55 2 ja 3 § sekä 4 §:n 4 kohta.

⁷ Näin KomMiet 1975:97 s. 11. — Laitos sijaitsee Piikkiössä.

⁸ Ks. A maatalouden tutkimuskeskuksesta 18.1.1974/55 2 ja 3 § sekä 4 §:n 7 kohta.

⁹ Ks. KomMiet 1975:97 s. 14.

¹⁰ Ks. KomMiet 1975:97 s. 9.

¹¹ Säätiön perustivat vuonna 1963 Suomen Vähittäiskauppiasliitto ja Kesko Oy; ks. KomMiet 1975:97 s. 16. Svalöv on Ruotsin kylvösiemenyhdistyksen kasvinjalostuslaitos. Ks. siitä SOU 1969:15 s. 29 s.

¹² KomMiet 1975:25 s. 1 s.

¹³ A metsäntutkimuslaitoksesta 3 §:n 2 momentin 4 kohta (25.5.1972/419).

rinnalla metsähallitus, Metsänjalostussäätiö, keskus- ja piirimetsälautakunnat sekä metsäteollisuutta harjoittavat liikeyritykset. Työnjako toimintaan osallistuvien organisaatioiden välillä on vasta suunnitteilla.¹⁴

Valtion kasvinjalostuslaitos oli syksyyn 1975 mennessä jalostanut 55 lajiketta ja Hankkijan kasvinjalostuslaitos 82 lajiketta. Kaupan maataloussäätiö oli tuonut markkinoille kolme lajiketta.¹⁵ Jalostustyö on keskittynyt viljakasveihin. Hankkijan osuus viljelyssä olevista lajikkeista on suurin, joskin osuus on viime vuosina pienentynyt.¹⁶ Kotimaisuusaste on noussut vuoden 1960 n. 65 %:sta vuonna 1974 n. 75 %:iin.¹⁷ Perunasta yli 50 % oli vuonna 1970 ulkomaisia lajikkeita; valtion lajikkeiden osuus oli 21 % ja Hankkijan 2 %.¹⁸

Suomalaisten lajikkeiden viljelystä ulkomailla ei ole täsmällisiä tietoja. Kiinnostuksen suomalaisia lajikkeita kohtaan on kuitenkin voitu havaita kasvaneen.¹⁹

3. Kasvinjalostuksen kustannusten kattamisesta

Maatalouden tutkimuskeskuksen kasvinjalostuslaitoksen kulutusmenot olivat vuonna 1974 noin miljoona markkaa. Samana vuonna Hankkijan kasvinjalostuslaitoksen kulutusmenot olivat noin 800.000 markkaa ja Kaupan maataloussäätiön koetilan noin 700.000 markkaa. Metsänjalostuksen kehittämisohjelman mukainen rahoitus vuonna 1975 oli 3.380.000 markkaa.¹ Yksityiset jalostuslaitokset eivät — metsäpuiden jalostusta lukuunottamatta — saa valtionavustusta.

Uusien kasvilajikkeiden lisäysaineiston myynnistä kertyvillä tuloilla voidaan kattaa vain vähäinen osa jalostuskustannuksista. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että lisäysaineiston lisääminen on yksinkertaista ja helppoa sekä sitäpaitsi yksinoikeuteen perustuvan kieltovallan puuttuessa kaikille luvallista. Kun jalostaja on päästänyt uuden kasvilajikkeen lisäysaineistoa markkinoille, jokainen voi sitä lisätä ja myydä edelleen. Eri kasvilajien kohdalla tilanne kuitenkin jonkin verran vaihtelee lisään-

¹⁴ Ks. KomMiet 1975:25 s. 177 ss.

¹⁵ KomMiet 1975:27 s. 20.

¹⁶ Näin KomMiet 1975:97 s. 22.

¹⁷ KomMiet 1975:97 s. 22.

¹⁸ KomMiet 1975:97, liite 3.

¹⁹ KomMiet 1975:97 s. 23.

¹ KomMiet 1975:97 ss. 11, 12, 13, 15 ja 17.

tymistavasta riippuen. Kasvullisesti lisääntyvien ja itsesiittoisten kasvien lisäysaineistoa on miltei kenen tahansa helppo tuottaa. Jalostajan vallassa on lähinnä vain ristisiittoisten kasvien siemenaineistojen lisääminen.² Myöskään ns. perussiemenen eli jalostajan tuottamasta jalostusaineistosta polveutuvan siementavaran myynti³ ei meidän oloissamme ilmeisesti tule olemaan sitä luokkaa, että jalostajat sen turvin saisivat katteen kustannuksilleen.⁴

Vapaaehtoisin järjestelyin on päästy siihen, että siemenkaupan yhteydessä uusien lajikkeiden siemenestä peritään erityistä uuden lajikkeen lisähintaa. Järjestely perustuu siemenkaupan keskusliikkeiden vuonna 1967 tekemään sopimukseen.⁵ Tällä tavoin kertyneet tulot ovat kuitenkin kattaneet vain noin kaksi prosenttia kasvinjalostuslaitosten kulutusmenoista.⁶

4. Kasvinjalostuksen nykyongelmia

Kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevän komitean mielestä »kasvinjalostustyö on tarpeen ja välttämätöntä, mikäli kasvituotantoa ja sen edellytyksiä maassamme halutaan kehittää.»¹ On ilmeistä, että komitea näin lausueessaan pitää silmällä omassa maassamme tapahtuvaa uusien kasvilajikkeiden jalostamista. Ulkomaille jalostetut lajikkeet eivät nimittäin läheskään aina sovellu meidän oloissamme viljeltäviksi, joskin tilanne tältä osin vaihtelee eri aloilla. Esim. kaksi- tai useampivuotisten kasvien kohdalla on ollut vaikea löytää sellaisia ulkomaisia lajikkeita, jotka kestäisivät talvea hyvin.² Niinpä syysviljalajikkeidemme kohdalla kotimaisuusaste onkin noussut korkeaksi.³ Toisaalta taas esim. kasvihuoneissa viljeltävien koriste- ym. kasvien kohdalla olosuhteet maasta toiseen siirryttäessä eivät juuri vaihtele, joten tällä alueella kotimaisten lajikkeiden kehittämiseen ei ole tunnettu erityisen suurta tarvetta.⁴

² Ks. lähemmin esim. KomMiet 1975:97 s. 24 s.

³ Ks. L siementavaran kaupasta 25.8.1975/669 8 ja 9 §.

⁴ Näin otaksutaan KomMiet 1975:97 s. 26.

⁵ Ks. KomMiet 1975:97 s. 25.

⁶ Ks. KomMiet 1975:97 s. 25.

¹ KomMiet 1975:97 s. 21.

² Otto Valle, Peltokasvien viljely Suomessa, Oma maa IX (1961) s. 220 sekä KomMiet 1975:97 s. 21.

³ Ks. Valle, e.m.k. s. 220 sekä KomMiet 1975:97 s. 21.

⁴ Ks. esim. Kauppapuutarhaliiton lausuntoa, Puutarha 1974 s. 593.

Edellä esitetyn perusteella voidaan jo otaksua, että kasvinjalostuksen kansantaloudelle tuottama hyöty on huomattava ainakin peltokasvien suhteen. Useat viime vuosina työskennelleet komiteat ovatkin mietinnöissään korostaneet juuri tätä näkökohtaa. Esim. kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevä komitea kertoo mietinnössään eräistä laskelmista, jotka koskevat kasvinjalostuksen maallemme tuottamaa hyötyä kansantalouden kannalta: kasvinjalostuksen kokonaissatoa korottavan vuosittaisen vaikutuksen on laskettu olevan noin 450 miljoonaa kiloa. Rahassa tämä merkitsee yli 300 miljoonaa markkaa.⁵ Öljykasvitoimikunta puolestaan korostaa sitä, että ravitsemukselliset vaatimukset aikaisempaa paremmin tyydyttävien ja omiin olosuhteisiimme hyvin soveltuvien öljykasvilajikkeiden kehittäminen tekee mahdolliseksi ulkomaisten kasviöljyjen ja öljyväkirehujen tuonnin supistamisen.⁶

Metsänjalostuksen metsätaloudelle ja edelleen kansantaloudelle tuottamaa hyötyä on viimeksi tarkastellut toimikunta, jonka tehtävänä oli vuosien 1976—85 metsänjalostusohjelman laatiminen. Toimikunnan kertoman mukaan yksinkertaisella jalostusmenettelyllä on laajassakin aineistossa mahdollista lisätä kasvua 10 prosentilla yhdessä jalostuksen vaiheessa. Toimikunnan laskelmat puolestaan osoittavat, että 10 %:n kasvun parannus tekee metsänjalostuksen kansantaloudellisesti edulliseksi.⁷

Kasvinjalostustyön maallemme tuottama hyöty vaikuttaa vastaansanomattomalta. Missä määrin se saattaa tulevaisuudessa tehostuvana jatkua, riippuu paljolti siitä, miten jalostajan työ palkitaan. Jalostustyö on tullut vuosi vuodelta kalliimmaksi. Koska lisäysaineiston myynti voi kattaa vain murto-osan kustannuksista, on yhä polttavammaksi tullut kysymys: minkälaisin keinoin kasvinjalostustyö on rahoitettava.⁸

Tehtäessä valintaa erilaisten kysymykseen tulevien rahoituskeinojen välillä on erityisesti pidettävä silmällä kasvinjalostustyön organisoitumista. Niin kuin edellä on käynyt selville,⁹ valtion osuus uusien kasvilajikkeiden jalostajana on viime vuosina lisääntynyt. Perinteisestikin on valtio meillä ollut kasvinjalostajana erittäin merkittävässä asemassa.

⁵ KomMiet 1975:97 s. 8.

⁶ KomMiet 1975:63 s. 72.

⁷ KomMiet 1975:25 s. 7 ss.

⁸ Tämä oli ydinkysymyksenä kasvinjalostajan oikeuksia selvitelleen komitean työssään; ks. KomMiet 1975:97 s. 24 ss.

⁹ Ks. jaksoa I.2.

Tilanne on jonkin verran toinen jo naapurimaassamme Ruotsissa eräistä Keski-Euroopan maista puhumattakaan. Varsinaisesta kasvinjalostuksesta ovat Ruotsissa vastanneet ja yhä edelleen vastaavat yksityiset yritykset. Valtion laitoksissa harjoitetaan puolestaan kasvinjalostustyötä tukevaa tutkimus- ja koetoimintaa. Syytä on kuitenkin mainita, että Ruotsin yksityisten kasvinjalostuslaitosten valtionavustus on eräissä tapauksissa varsin huomattava. Esimerkiksi *Sveriges utsädesförening* toimii nykyään pääasiallisesti valtion rahoittamana. Toinen suuri kasvinjalostuslaitos, W. Weibull Aktiebolag nimisen yhtiön omistama *Weibullsholms värtförädlingsanstalt* nauttii niin ikään valtion tukea eräistä pienemmistä laitoksista puhumattakaan.¹⁰

¹⁰ Ks. lähemmin esim. SOU 1969:15 s. 29 ss.

II. TEOLLISUUSOIKEUKSISTAKO KASVINJALOSTAJIEN TURVA?

1. Pariisin konventio

Allekirjoittaessaan vuonna 1883 Pariisin yleissopimuksen teollisoikeuden suojelemisesta sopijapuolet ilmoittivat ymmärtävänsä teollisoikeuden sen laajimmassa merkityksessä.¹ Suomen liittyessä vuonna 1921 sopimukseen sen Washingtonissa vuonna 1911 tarkistetussa muodossa sisälsi sopimuksen loppupöytäkirja näin kuuluvan tulkintaohjeen:

»Sanonta »teollisuusomistusoikeus» on ymmärrettävä sen laajimmassa merkityksessä; siihen sisältyy kaikki tuotanto, mikä lukeutuu maatalousteollisuuden (viinit, vilja, hedelmät, karja y.m.) tahi ekstraktiiviteollisuuden (mineraalit, mineralivedet y.m.) alaan.»²

Maatalousteollisuuden esimerkkiluetteloon ympättiin Haagin konferenssissa vuonna 1925 Kuuban toivomuksesta raakatupakka,³ ja yhdeksän vuotta myöhemmin Lontoon konferenssissa luettelo kasvoi Tšekkoslovakian pyynnöstä oluella, Belgian esityksestä kukilla ja Unkarin vaatimuksesta jauhoilla.⁴ Sopimukseen liittyneet maat olivat siis halukkaita sijoittamaan esimerkkiluetteloon sellaisia tuotteita, jotka olivat niiden oman tuotannon kannalta tärkeitä.

Viimeksi Pariisin konventiota on tarkistettu Tukholmassa vuonna 1967. Tämän tekstin mukaan, joka on saatettu Suomessa voimaan vuonna 1975⁵,

¹ Ks. esim. *Ladas*, s. 262.

² A teollisuusomistusoikeuden suojelemisesta 20 päivänä maaliskuuta 1883 tehdyn, Brysselissä 14 päivänä joulukuuta 1900 ja Washingtonissa 2 päivänä kesäkuuta 1911 tarkastetun Pariisin sopimuksen voimaansaattamisesta 9. 9. 1921/229.

³ Ks. *Ladas*, s. 263.

⁴ Ks. *Actes de la Conférence réunie à Londres* ss. 341—344, 448—449 ja 511.

⁵ A teollisoikeuden suojelemista koskevan, Tukholmassa vuonna 1967 tarkistetun Pariisin yleissopimuksen 1—12 artiklan voimaansaattamisesta 5. 9. 1975/730.

»Teollisoikeus on käsitettävä laajimmassa merkityksessä ja sitä on sovellettava varsinaisen teollisuuden ja kaupan lisäksi maataloustuotantoon ja kaivannaisteollisuuteen sekä kaikkiin valmistuksiin ja luonnontuotteisiin, esimerkiksi viineihin, viljaan, tupakan lehtiin, hedelmiin, karjaan, kivennäisiin, kivennäisvesiin, olueen, kukkiin ja jauhoihin.»⁶

Teollisoikeuden kenttä on laava myös siinä suhteessa, että suojelun kohteet ovat moninaiset. Konvention 1 artiklan 2 kohdan mukaan suojelu kohdistuu »patentteihin, hyödyllisyyksille, teollismalleihin, tehtaantai kauppamerkkeihin, palvelumerkkeihin, toiminimiin, alkuperää osoittaviin merkintöihin tai nimityksiin sekä vilpillisen kilpailun ehkäisemiseen.»⁷

Näitä Pariisin konvention 1 artiklan säännöksiä ei ole lupa 'yhdistää' ja tulkita esim. siten, että jokainen sopimukseen liittynyt maa olisi velvollinen myöntämään patentteja kukkiin, suojelemaan hedelmien kauppamerkkejä tms.⁸ On muistettava, että Pariisin konvention tavoitteena ei ole edes ollut — aivan alustavia vaiheita lukuunottamatta — ylikansallisen teollisoikeudellisen lainsäädännön aikaansaaminen.⁹ Ne velvoitteet, jotka konventio kansallisille lainsäätäjille asettaa, selviävät nimenomaisesti konvention ao. artikloista.¹⁰ Teollisoikeuden käsitettä selvittelevillä 1 artiklan 2 ja 3 kohdan säännöksillä ei ole näiden velvoitteiden suhteen mitään tekemistä.

Se periaate, jolle teollisoikeuden kansainvälinen suojelu viime vuosisadan lopulla rakennettiin ja jolle se yhä edelleen olennaisesti rakentuu, on kansallisen kohtelun periaate. Jokainen Pariisin konventioon liittynyt maa on tämän periaatteen mukaisesti velvollinen suomaan muiden liittomaiden kansalaisille vastavuoroisuutta edellyttämättä teollisoikeudellisen

⁶ Art. 1 kohta 2. Sopimuksen teksti on julkaistu Suomen asetuskokoelman sopimussarjassa 43/1975.

⁷ Luettelo laadittiin Haagin tarkistuskonferenssissa vuonna 1925. Lissabonissa vuonna 1958 se täydentyi nykyiseen asuunsa eli siihen sisällytettiin silloin palvelumerkit.

⁸ Ks. esim. *Bodenhausen*, s. 25 sekä Hollannin Octrooiiraadin ratkaisua 22. 12. 1960, GRUR Int. 1963. 28: »Aus den Bestimmungen der PVÜ ergibt sich keine Verpflichtung, auf die unter den Begriff gewerbliches Eigentum fallenden Erfindungen ein Patent oder ein sonstiges ausschliessliches Recht zu erteilen.»

⁹ Ks. konvention valmisteluvaiheista esim. *Ladas*, s. 59 ss.

¹⁰ Ks. näistä velvoitteista esim. *Godenhjelm*, NIR 1966 s. 296 ss. sekä *Ladas*, s. 209 ss. ja s. 265 s.

suojelun suhteen saman aseman kuin omille kansalaisilleen.¹¹ Konvention 1 artiklan 2 ja 3 kohdan merkitys tuleeikin erityisesti näkyviin tätä periaatetta sovellettaessa. Jos jossakin sopimusvaltiossa säädetään sellaista normistoa, joka lankeaa 1 artiklassa ulottuvuudeltaan ja suojakohteiltaan rajatun, teollisoikeudeksi nimitetyn oikeuslohkon alaan, tuo valtio ei voi sulkea tätä normistoaan konventiovelvoitteidensa ulkopuolelle ja rajoittaa sitä esim. vain omia kansalaisiaan koskevaksi.¹²

Vaikka siis Pariisin konvention 1 artiklan 3 kohdassa puhutaankin mm. maataloustuotannosta teollisoikeuden alueena ja saman artiklan 2 kohdan mukaan teollisoikeuden suojelu kohdistuu mm. patentteihin, tästä ei edellä sanotun mukaisesti ole lupa tehdä sitä johtopäätöstä, että liitto- maiden tulisi myöntää patenttisuojaa uusiin kasvilajikkeisiin tai muulla- kaan tapaa suojata niitä.

2. Eräitä ulkomaisia ratkaisuja

Kysymys uusien kasvilajikkeiden ja kasvinjalostajien suojaamisesta näyttää tulleen esille eri puolilla maailmaa varsin samoihin aikoihin, 1920-luvulla. Yleensä ratkaisua ongelmaan etsittiin Pariisin konvention alaan kuuluvan teollisoikeudellisen lainsäädännön puitteissa. Joissakin tapauksissa pyrittiin myös kehittämään aivan uutta, yksinomaan kasvi- lajikkeita koskevaa erityisnormistoa.

2.1. Ensimmäisenä näyttää saaneen suunnitelmansa toteuttamisas- teelle Tšekkoslovakia.¹ Sen valinta oli uusien kasvilajikkeiden ja kylvösiemenen hyväksymistä, tarkastusta jne. koskevan erityislain säätäminen. Laki annettiin vuonna 1921 ja se pysyi voimassa aina 1950- luvulle saakka. Sittenkin tšekkiläiset kasvinjalostajat ovat saaneet suojaa sosialistisissa maissa yleisen keksijäntodistusjärjestelmän (certi- ficate of authorship) puitteissa.²

2.2. Vuonna 1922 oli vuorossa Ranska, joka rakensi kasvinjalos- tajien suojan eräänlaisen tavaramerkkilain modifikaation pohjalle. Uuden

¹¹ Art. 2.

¹² Ks. myös *Ladas*, s. 265.

¹ Tällöin sivuutamme tietoisesti Vatikaanin vuodelta 1833 peräisin olevan dekreetin, jota ei koskaan saatettu voimaan; ks. AIPPI Annuaire 1970 s. 469.

² *Bican*, AIPPI Annuaire 1970 s. 469.

lajikkeeseen jalostaja saattoi saada yksinoikeuden käyttää lajikkeestaan rekisteröimäänsä merkkiä. Suoja oli siten varsin rajallinen: kuka tahansa saattoi varustaa lisäysaineiston omalla merkillään. Kun sitä paitsi rekisteröimismenettely oli erittäin monimutkainen ja aikaa vievä, lajikesuojan merkitys tuli käytännössä jäämään vähäiseksi.³

1920-luvun Ranskassa pyrittiin uusille lajikkeille hankkimaan myös patenttisuojaa. Kun yritykset eivät ottaneet onnistuakseen, valmisteltiin ehdotus erityiseksi puutarha-alan patenttilaiksi. Parlamentti ei esitystä kuitenkaan hyväksynyt, koska sen mielestä 'tavallinen' patenttilaki kattoi myös tämän alueen.⁴ Kului kuitenkin kotvan aikaa, ennen kuin ensimmäinen kasvilajikepatentti myönnettiin. Se tapahtui vuonna 1949. Sitten tällaisia patenteja on myönnetty lukuisia.⁵ Valtaosa on kohdistunut ruusulajikkeisiin.⁶

2.3. Teollisoikeudellisella kentällä Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen ratkaisu oli suoraviivaisin: koska uusia kasvilajikkeita haluttiin suojata patentilla ja koska voimassa oleva patenttilaki erinäisine rajoittavine määritelmineen esti kasvilajikkeiden patentoimisen, lakia muutettiin. Vuonna 1930 uudet kasvilajikkeet saatettiin nimenomaisin säännösin patentoitavien keksintöjen joukkoon. Kuitenkin patenttisuoja rajattiin koskemaan vain suvuttomasti lisääntyviä kasveja, ja niidenkin joukosta suljettiin mukulakasvit (tuberpropagated plants) suojan ulkopuolelle.⁷

Euroopassa amerikkalaista ratkaisua seurattiin suurella mielenkiinnolla. Pienoiseksi pettymykseksi ensimmäinen kasvilajikepatentti myön-

³ Pohjoismaisille lukijoille tätä lainsäädäntöä on selostanut Jørgensen, NIR 1933 s. 85.

⁴ Mathély kirjoittaa (s. 76): »sous le régime de la loi de 1844, les nouveautés végétales peuvent être valablement brevetées: une plante nouvelle constituée bien un produit au sens de la loi.»

⁵ Tuomioistuin on vasta vuonna 1965 joutunut perehtymään uuden kasvilajikkeeseen (erään neilikkalajikkeeseen) patentoitavuuteen; kannanotto oli myönteinen; ks. Mathély, s. 76.

⁶ Ranskan kasvilajikepatenttien historiasta ks. esim. La Clavière, Industrial Property 1971 s. 44.

⁷ Ks. lähemmin esim. GRUR 1930 s. 1041 s. sekä Herzfeld-Wuesthoff, GRUR 1932 s. 510.

Nykyinen patenttilaki, johon kasvilajikepatentteja koskevat erityissäännöksetkin sisältyvät, on vuodelta 1952; ks. siitä lähemmin esim. Scher, s. 11 ja Ladas, s. 382.

nettiin jalosteen sijasta löydölle: muuan puutarha-arkkitehti oli havainnut yhden köynnösrusuistaan kukkivan tavanomaisen kuukauden sijasta peräti puolen vuoden ajan. Ihmettä muutamia vuosia tarkkailtuaan ja todettuaan uusien yksilöiden kukinta-ajan yhtä pitkäksi hän haki ja sai köynnösrusulajikkeeseen tuotepatentin.⁸

Vuosien varrella kiinnostus amerikkalaista kasvilajikepatenttia kohtaan on osoittautunut alun perin odotettua olennaisesti vähäisemmäksi. Vuoden 1970 loppuun mennessä kasvilajikepatentteja oli myönnetty kaikkiaan noin 60.000. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että mekaniikan, kemian ja sähköalan patenttien lukumäärä ylitti samoihin aikoihin 3,5 miljoonan rajan.⁹

2.4. Saksassa valmistui 1920-luvun lopussa lakiehdotus, jonka mukainen uusien kasvilajikkeiden suoja olisi muodostunut tavaramerkki- ja patenttinnormistojen omalaatuisesta yhdistelmästä. Tästä valtiopäiville vuonna 1930 annetusta ehdotuksesta ei kuitenkaan tullut lakia.¹⁰ Sen sijaan uudessa siemenkauppaa sääntelevässä laissa taattiin jalostajille siemenkaupassa oikeus vahvistettujen taksojen mukaiseen hyvitykseen.¹¹

1930-luvun saksalaisia kasvinjalostajia tehty ratkaisu ei tyydyttänyt. He rinnastivat itsensä uusien keksintöjen tekijöihin eivätkä sen vuoksi halunneet jäädä yksinoikeussuojan ulkopuolelle. Erityislainsäädäntöön kohdistuneitten toiveiden kariuduttua he ryhtyivät vaatimaan aikaansaannoksilleen patenttisuojaa.

Ajatus sinänsä ei ollut Saksassa aivan uusi. Jo eräässä vuonna 1914 antamassaan ratkaisussa patenttiviraston valitusosasto oli joutunut ottamaan kantaa kasvinjalostusmenetelmään kohdistuvaan patenttihake-

⁸ Ks. tapauksen ja ratkaisun johdosta lähemmin esim. *Herzfeld-Wuesthoff*, GRUR 1932 s. 24 ss.

⁹ Näin *Ladas*, s. 382.

Omaa kieltään ko. patenttien merkityksestä puhuu se seikka, että 60 % näistä patenteista on myönnetty uusille ruusulajikkeille.

¹⁰ Ks. Entwurf eines Saat- und Pflanzgutgesetzes, GRUR 1930 s. 244 ss. sekä sen johdosta esim. *Herzfeld-Wuesthoff*, GRUR 1931 s. 300 ss.

¹¹ Ks. esim. *Pinzger*, GRUR 1938 s. 746 s. — Samanaikaisesti annettiin laki lajikkeiden tarkastamisesta ja hyväksymisestä erityiseen rekisteriin. Rekisteriin merkitseminen ei edellyttänyt lajikkeelta uutuutta tai eroavuutta tunnettuihin lajikkeisiin nähden. Ratkaiseva oli ainoastaan lajikkeen viljelyarvo ja siten sen merkitys maatalouden kannalta.

mukseen. Hakemus oli tuolloin hylätty siitä syystä, että menetelmä perustui olennaisesti elävän luonnon itsenäisiin toimintoihin eikä sen takia kuulunut tekniikan alueelle.¹² Periaatteellista kannanmuutosta tähän ratkaisuun nähden merkitsi valitusosaston vuonna 1932 antama päätös.¹³ Patenttia haettiin menetelmään, jonka avulla pyrittiin vaikuttamaan erään kasvin tiettyihin fysiologisiin ominaisuuksiin. Valitusosasto paneutui patenttilain perusteluihin ja joutui huomaamaan, että mm. maanviljelysmenetelmät oli sisällytetty niiden asioiden joukkoon, jotka oli haluttu sulkea patentoitavien keksintöjen ulkopuolelle. Valitusosaston mielestä lain säätämisen jälkeinen olosuhteiden täydellinen muuttuminen oli kuitenkin otettava lakia tulkittaessa huomioon. Sellaiset perusteluissa mainitut rajoitukset, jotka eivät olleet saaneet ilmaisuun itse lakitekstissä, voitiin uusissa olosuhteissa sivuuttaa. Näin ollen oli ko. patenttihakemustakin arvosteltava yksinomaan patentoitavuuden yleisten edellytysten valossa. Tällaisia olivat mm. uutuus ja teollinen käytettävyys. Edellisen täyttyminen ei ollut po. tapauksessa kyseenalaista. Teollisen käytettävyyden kohdalla taas oli jo lain aikaansaamisesta alkaen totuttu korostamaan sen laajaa ulottuvuutta. Niinpä voitiin katsoa sen täyttyneen hakemuksessa tarkoitetun viljelymenetelmänkin kohdalla. Patentti oli siis myönnettävä.

Ainakin kolme kertaa joutui Saksan patenttiviraston valitusosasto tämän periaateratkaisun jälkeen 1930-luvulla tekemisiin uusia kasvilajikkeita ja niiden jalostusmenetelmiä koskevien patenttihakemusten kanssa: kysymys oli pienilehtisestä tupakasta, erittäin rasvapitoisesta lupiinista ja uudesta hernelajikkeesta.¹⁴ Valitusosaston mielestä kaikissa näissä tapauksissa patentin saamisen edellytykset oli täytetty ja patentit voitiin siis myöntää. Kokonaan muista syistä johtui, että kaikki kolme hakemusta peruutettiin.¹⁵

Kirjallisuudessa uusien kasvilajikkeiden ja niiden jalostusmenetelmien patentoitavuus herätti eri mieltä. Keskustelun keskeisiä kohteita olivat toistettavuusvaatimuksen sisältö, teollisen käytettävyyden käsitteen tulkitseminen ja patenttisuojan ulottaminen elolliseen luontoon.

Ne, jotka suhtautuivat myönteisesti patenttisuojan ulottamiseen uudelle alueella, olivat valmiita antamaan patenttioikeuden peruskäsit-

¹² Ks. ratkaisusta lähemmin esim. *Schade*, GRUR 1950 s. 313.

¹³ GRUR 1932.1114

¹⁴ Ks. ratkaisusta lähemmin *Schade*, GRUR 1950 s. 315.

¹⁵ Ks. *Schade*, GRUR 1950 s. 315.

teille uutta sisältöä. Esim. viljelymenetelmien kohdalla toistettavuusvaatimuksen täyttymiseen tuli riittää, että hakija osoitti tarkoitetun tuloksen tavallisissa olosuhteissa normaalisti esiintyvän.¹⁶ Niinikään teollisen käytettävyyden vaatimuksen kohdalla tuli irroittautua menneiden aikojen näkemyksistä: menettely, jota voitiin käyttää maanviljelyksessä tietyn tuloksen saavuttamiseksi, oli teollisesti käytettävissä sanoivatpa perustelut mitä tahansa.¹⁷

Kasvinjalostuspatenttien vastustajien mielestä patenttioikeuden peruskäsitteitä ei voitu mielin määrin venyttää kulloistenkin tarpeiden mukaan. Jos esim. raja elävän ja elottoman luonnon välillä tahdottiin häivyttää ja patenttisuoja ulottaa kasvilajikkeisiin, voitiin kai saman tien ryhtyä myöntämään patenteja uusiin eläin- ja ihmislajikkeisiin. Mikäli kasvinjalostajat tarvitsivat yksinoikeussuojaa, tuli säätää sitä koskeva erityislaki eikä perustaa suojaa aivan toisentyypisiä tapauksia silmällä pitäen kirjoitettuun patenttinormistoon.¹⁸

Sotaan keskeytyivät saksalaisten patenttioikeuskirjailijoiden oppiriidat patenttisuojan ulottuvuudesta kasvinjalostusalan uusiin saavutuksiin. Ratkaisua vaille jäi myös pohdinta patenttisuojan soveltuvuudesta perinteisen alansa ulkopuolelle.

2.5. Merkittävä virstanpaalu kasvinjalostajien oikeussuojan kehityksessä saavutettiin, kun Hollannissa sotavuonna 1941 annettiin erityinen uusia kasvilajikkeita suojaava laki. Sen myötä jalostajat saivat, tosin vain eräiden lajien osalta, yksinoikeuden lajikkeidensa markkinoi-

¹⁶ Ks. esim. *Pinzger*, GRUR 1930 s. 733 s.

¹⁷ *Pinzgerin* ilmeisesti ajalleen tyypillinen ajattelutapa kannattaa kirjata näkyviin (GRUR 1939 s. 734): »Wir haben uns heute freigemacht von der Ueberschätzung der Gesetzesmaterialien und lehnen es ab, die Gesetze selbst als unwandelbare starre Regeln zu betrachten, mit denen eine vergangene Zeit die Gegenwart solange belastet, bis diese durch Aenderung der Gesetzgebung die untragbar gewordenen Fesseln abschüttelt. Wir erkennen authentische Interpretationen, die neben den Gesetzen herlaufen und den vermeintlichen Willen des sagenhaften Gesetzgebers zum Ausdruck bringen sollten, nur noch als interessante Belege für die Ansichten einer vergangenen Zeit an. Deshalb lesen und verstehen wir auch ältere Gesetze heute mit den Augen und dem Rechtsempfinden der Gegenwart und können eigentlich nur mit leiser Verwunderung feststellen, dass man an der gewerblichen Verwertbarkeit landwirtschaftlicher Kulturverfahren bis in die neueste Zeit gezweifelt hat.»

¹⁸ Ks. esim. *von der Trenck*, GRUR 1939 s. 437 ss.

miseen. Viljakasvien yms. suhteen yksinoikeus rajoittui valiosiemenen tuotantoon.¹⁹

2.6. Oikeuskirjallisuudessa keskustelut kasvilajikkeiden patentoitavuudesta käynnistyivät uudelleen 1950-luvulla. Vilkka- kaimmin siihen osallistuivat jälleen saksalaiset. Teemat olivat tuttuja kahden vuosikymmenen takaa: teollinen käytettävyys, toistettavuusongelma, ravintoaineiden patenttoimiskielto jne. Mielipiteiden vaihto oli varsin vilkasta, näkemykset kävivät eri suuntiin. Muuan keskustelua seurannut ja niihin osaa ottanut kirjoitti: »Die Lektüre von Argumenten und Gegenargumenten ist verwirrend. Es scheint fast aussichtslos, einen Leitfaden für die Lösung des Problems zu finden.»²⁰

Kiista teollisesta käytettävyydestä 'ratkesi' muita nopeammin. Saksan patenttiviraston 1930-luvulla omaksuma käytäntö sai asiaan syventyneen auditorion hyväksynnän. Kasvinjalostajien suojan parissa vuosikymmeniä askarrelleet *Wuesthoffit* saattoivatkin kirjoittaa, että kasvinjalostuksen saaminen patenttisuojan piiriin ei riippunut niinkään lain säännöksistä kuin asianomaisten viranomaisten tahdosta ulottaa suoja uudelle alueelle.²¹

Enemmän erisuuntaisia näkemyksiä kirjattiin patenttioikeudellisen toistettavuusvaatimuksen tiimoilta. Toisten mielestä jalostajan oli pystyttävä täsmällisesti kuvailemaan käyttämänsä menetelmä eli toisin sanoen pystyttävä toistamaan se ainakin teoreettisesti.²² Kun tämä ei ilmeisestikään ollut kaikissa tapauksissa mahdollista, tarjosivat kasvinjalostuspatenteihin myönteisesti suhtautuvat keinoksi käsitteiden uudelleenmuokkausta: toistettavuusvaatimus tuli voida täyttää joko siten, että jalostusmenettely kokonaisuudessaan toistettiin, taikka vaihtoehtoisesti siten, että ainutkertaisesta jalostustuloksesta pidettiin lisäysaineistoa

¹⁹ Ks. lähemmin esim. *Schade*, GRUR 1950 s. 315 ja *Reiland*, NIR 1952 s. 177.

²⁰ *Schmidt*, GRUR 1952 s. 168.

²¹ *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int. 1952 s. 67. — Vuonna 1956 myönsi Saksan patenttivirasto patentin poinsettian (joulutähti) viljelymenetelmälle. Keksimään haettiin patenttia myös Hollannissa ja Englannissa. Nämä hakemukset hylättiin. Hollannissa epääminen perustui siihen, että keksinnöltä puuttui teknillinen luonne. Englannissa puolestaan katsottiin, että keksintö ainoastaan muutti kasvin luonnollisia kasvuedellytyksiä eikä kysymyksessä siten ollut »manner of new manufacture». Ks. ratkaisusta lähemmin *Schippel*, GRUR Int. 1958 s. 333 ss.

²² Esim. *Schade*, GRUR 1950 s. 317 ja *Tetzner*, GRUR 1952 s. 177.

jatkuvasti saatavilla.²³ Toiset kävivät väittämään, ettei toistettavuusvaatimus edes kuulunut olennaisena tekijänä patentoitavan keksinnön käsitteeseen: laissa edellytettiin vain, että keksintöä voitiin käyttää hyväksi. Tällaista hyväksikäyttämistä merkitsi lajikkeen lisäysaineiston tuottaminen.²⁴ Pääasia oli, että patenttia haettaessa alan asiantuntijoille selvitettiin, mitä heidän tuli tehdä halutessaan hyötyä keksinnöstä.²⁵ Äärimmäistä linjaa ongelman ratkaisemissa edustivat ne, jotka ehättivät leimaamaan mekaanisen toistettavuuden vaatimuksen tulkinnaksi *contra legem*.²⁶

Saksan patenttivirasto joutui toistettavuusproblematiikan eteen 1950-luvun lopussa. Valitusosaston ratkaisu oli edellä ensimmäisenä esitellyn vaihtoehdon mukainen: kasvinjalostusmenetelmän patentoitavuus edellytti, että menetelmän toistaminen oli teoreettisesti mahdollista.²⁷

Oman ongelmansa aiheutti Saksan patenttilain kielto patentoida ravintoaineita. *Wuesthoffit* selvisivät pulmasta elegantisti: ravintoaineiden patentoitavuuskiellon ulottuvuusproblemaa ei tullut sekoittaa kysymykseen kasvinjalostusmenetelmien ja uusien kasvilajikkeiden patentoitavuudesta.²⁸ Muutamat muut tutkijat ratkaisivat ongelman toteamalla yksikantaisesti: siemenvilja sellaisenaan ei ole ravintoaine.²⁹

Kun vielä oli otettu esille kysymys, estivätkö eräät BGB:n esineoikeudelliset säännökset patenttisuojan myöntämisen uusille kasvilajikkeille ja jalostusmenetelmille, ja vastattu siihen kielteisesti,³⁰ olivat suurimmat kasvinjalostuspatenttien tielle kasatut esteet pois pyyhityt. Patenttiviranomaisen työn kannalta tällä saavutuksella ei kuitenkaan ollut mer-

²³ Näin *Kirchner*, GRUR 1951 s. 574.

²⁴ *Kirchner*, GRUR 1952 s. 456, *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int. 1952 s. 65, *Franz Wuesthoff*, GRUR 1953 s. 232 ja *Freda Wuesthoff*, GRUR 1957 s. 53.

²⁵ *Franz Wuesthoff*, GRUR 1960 s. 519.

²⁶ *Marx*, GRUR 1952 s. 458.

²⁷ GRUR 1959.235; ks. sen johdosta *Wuesthoff*, GRUR 1959 s. 230 s. Vrt. belgialaiseen ensimmäisen oikeusasteen ratkaisuun, GRUR 1959.395, jossa nimenomaisesti todettiin toistettavuusvaatimuksen täyttyneen, kun patentoituja tuotteita (ruusulajike) voitiin lisätä. Itse menetelmän ei tarvinnut olla toistettavissa.

²⁸ *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int 1952 s. 66.

²⁹ Esim. *Marx*, GRUR 1952 s. 458.

³⁰ *Schmidtin* mielestä (GRUR 1952 s. 172) yksinoikeussuojan saattoi tehdä tyhjäksi BGB 93 §:n sääntö siitä, että maapohjaan kiinteästi liitetyt esineet eivät voineet olla erikseen oikeuksien kohteena. *Schmidtille* vastasi *Gross* (GRUR 1952 s. 452), ettei patentoitavuutta voitu riitauttaa BGB:n säännöksiin vedoten.

kitystä. Keskusteluihin käytettyjen vuosien mittaan Saksan patenttivirasto oli johdonmukaisesti seurannut jo ennen sotaa valitsemaansa linjaa: joitakin patentteja oli myönnetty paitsi viljely- ja jalostusmenetelmiin myös itse tuotteisiin, uusiin kasvilajikkeisiin.³¹

Kasvinjalostajia ei patenttikirjallisuuden suopeaksi muuttunut asennoituminen uusien lajikkeiden patentoitavuuteen juuri auttanut. Kasvinjalostusalan tuote- ja menetelmäpatenttien loppujen lopuksi varsin vähäinen lukumäärä osoitti, että patenttisuoja ei sittenkään ollut oikea tie pyrittäessä jalostustyötä tukemaan. Toisaalta ne vaatimukset, jotka patenttilainsäädännössä suojattaville keksinnöille asetettiin, olivat useimmissa tapauksissa kasvinjalostajien saavuttamattomissa. Näin oli yleensä asian laita patenttilain vaatiman uutuuden ja keksinnöllisyydestason suhteen.³² Toisaalta taas patentin tuottama yksinoikeus, joka kohdistui abstraktiin uuteen keksintöön, ei ollut edes omansa antamaan jalostajalle adekvaattia suojaa. Hän tarvitsi yksinoikeuden konkreettiin uuteen lajikkeeseen.³³

2.7. Saksan siemenkauppaa ja lajikkeiden rekisteröintiä koskeva lainsäädäntö uudistettiin vuonna 1953 käyttäen esikuvana Hollannin vastaavaa lakia. Rekisteröimättömällä kehittämänsä uuden lajikkeen jalostaja sai yksinoikeuden sen hyväksikäyttöön. Lakia sovellettiin kuitenkin vain tiettyihin kasvilajeihin. Esimerkiksi kaikki koristekasvit jäivät suojan ulottumattomiin. Rekisteriin merkitsemisen edellytyksenä oli, että lajike oli läpäissyt viljelyarvo- yms. tutkimukset.³⁴

Uusi säännöstö ei supistanut mahdollisuuksia turvautua patenttisuojaan.³⁵ Kasvinjalostajat eivät kuitenkaan pitäneet suojamahdollisuuksia riittävinä.³⁶ Puutteenksi koettiin myös se, että kansainvälinen suoja oli järjestämättä.

³¹ Ks. esim. GRUR 1960.232. — *Freda Wuesthoff* luettelee eräässä esitelmässään (GRUR 1957 s. 50 s.) yksitoista tällaista patenttia. Samana vuonna *Schade* kirjoittaa niitä olevan yli kaksikymmentä; ks. GRUR Int. 1957 s. 326.

³² Näin esim. *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int. 1952 s. 67.

³³ Ks. esim. *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int. 1952 s. 68.

³⁴ Ks. ko. laista lähemmin esim. *Wuesthoff*, GRUR 1951 s. 568, *Wuesthoff—Wuesthoff*, GRUR Int. 1952 s. 68, *Freda Wuesthoff*, GRUR 1957 s. 55 sekä *Schade*, GRUR Int. 1957. s. 325.

³⁵ Olipa uusille kasvilajikkeille haettu hyödyllisyysmallisuojaakin (Gebrauchsmuster) siinä kuitenkaan onnistumatta; ks. *Timpe*, GRUR 1962 s. 131 ss.

³⁶ Näin kertoo *Schade*, GRUR Int. 1957 s. 326.

3. Pohjoismaiden linja

Kysymys kasvinjalostusmenetelmien patentoitavuudesta näyttää tulleen Pohjoismaissa esille suunnilleen samoihin aikoihin kuin muuallakin Euroopassa.

3.1. Ruotsin vuoden 1884 patenttilain mukaan patentoitavissa olivat »uppfinningar av industriella alster eller av särskilda sätt för sådana alsters tillverkning». Adjektiiville 'teollinen' oli totuttu antamaan tässä määritelmässä varsin väljä sisältö.¹ Jo 1910-luvulla patenttiviranomainen sai tutkiakseen, olisiko säännös ulotettavissa myös kasvintuotannon alueelle. Tutkinnan tulos oli myönteinen; eräitä patenteja myönnettiin.²

3.2. Tanskan patenttiviranomainen sai vuonna 1934 tutkittavakseen erään ruusulajikkeen patentointia tarkoittavan hakemuksen. Hakemus tuli hylätyksi, koska laissa ei ollut perustetta tuolloisen patentin myöntämiselle. Patenttilain sanamuodon mukaan patentoitavissa olivat »opfindelser, der kan udnytes i industrien».³ Lainsäätäjän tiedettiin säännöstä kirjoittaessaan lähteneen siitä, että maa- ja metsätalouden uudet menetelmät jäisivät tämän rajauksen ulkopuolelle. Kun tämä käsitys 1930-luvulla oli edelleen yleinen, ei patenttia ruusulajikkeeseen katsottu voitavan myöntää. Viraston ratkaisu saatettiin vielä erityisen komission tutkittavaksi. Asiaa perusteellisesti harkittuaan komissio päätti pysyttää patettiviraston päätöksen, mutta esitti samalla toivomuksen, että kasvinjalostusalan keksintöjen patentoitavuus otettaisiin erityisesti pohdittavaksi patenttilainsäädännön uudistamisen yhteydessä.⁴

Lopputulos Tanskassa oli siis toinen kuin Ruotsissa. On kuitenkin

¹ Ks. esim. Förslag 1919 s. 165.

² Esim. Schade mainitsee (GRUR 1950 s. 315) kaksi ruotsalaista patenttia, nimittäin 38 886 (tämä on 1910-luvulta): menetelmä kylvösiemenen tuottamiseksi sekä 85 904: menetelmä runsasrasvaisen lupiinin tuottamiseksi. Myöhemmältä ajalta ovat Reilandin esittelemät kaksi patenttia, nimittäin 95 971: menetelmä poppelihybridien tuottamiseksi sekä 112 185: kylvösiemenen käsittelymenetelmä; ks. lähemmin NIR 1952 s. 173 ss. Uusi kasvilajike ei Ruotsissa ole tietävästi koskaan ollut patenttihakemuksen kohteena; ks. SOU 1956:4 s. 242.

³ Patentlov vuodelta 1894.

⁴ Ks. lähemmin Holten, Dansk patentvæsen, s. 82, Andreassen, NIR 1948 s. 105. Holm-Nielsen, NIR 1951 s. 121 ja Koktvedgaard, Immaterialrettspositioner, s. 383.

huomattava, että ko. tanskalainen hakemus tarkoitti tuotepatenttia; ruotsalaisissa hakemuksissahan oli kysymys menetelmäpatenteista. Luultavaa kuitenkin on, etteivät menetelmäpatenttejakaan tarkoittavat kasvinjalostajien hakemukset olisi Tanskassa menestyneet; perustuihan ruusulajikkeen patenttisuojan epäämispäätös lähinnä siihen, että maanviljelyksessä käytettävän keksinnön ei katsottu kuuluvan patentoitavissa olevien keksintöjen piiriin.

3.3. Norjan lain mukaan tulivat patenttien kohteena kysymykseen Tanskan lain tapaan »nye opfindelser, som kan tilgodegjøres i industrien».⁵ Toisin kuin Tanskassa 'teollisuus' käsitettiin kuitenkin erittäin laajasti. Ainakin 1930-luvun lopussa oli jo vakiintunut tulkinta, jonka mukaan teollisuus käsitti mm. maanviljelyksen.⁶ Haettiin ja myönnettiin kasvinjalostusalan keksintöihin patentteja, ei lainvalmistelutöiden eikä kirjallisuuden mainintojen pohjalta käy selville.⁷

3.4. Suomen vuoden 1898 patenttiasetuksessa puhuttiin puolestaan »keksinnöstä, jota voidaan käyttää hyväksi elinkeinon harjoittamisessa». Sanamuoto oli siis olennaisesti väljempi kuin muiden Pohjoismaiden patenttilaeissa. Mistä syystä Suomen patenttilainsäätäjät oli tällaiseen sanamuotoon päätenyt, ei lain esitöistä käy selville.⁸

Olisiko patentoitavissa olevien keksintöjen alue käsittänyt myös kasvinjalostuksen kentän uudet tuotteet ja menetelmät, ei näytä joutuneen tarkastelun kohteeksi. Patentteja uusiin kasvilajikkeisiin yhtä vähän kuin jalostusmenetelmiinkään ei Suomessa näytä koskaan myönnetyn. Tietävästi niitä ei ole edes haettu. Yleensäkin kasvintuotantoalan patentit ovat Suomessa olleet varsin harvinaisia. 1930- ja 1940-luvulta voidaan mainita seuraavat patentit:

17 889: menettelytapa vahingollisten mikro-organismien hävittämistä, erikoisesti siemenviljan peittausta varten.

18 824: laitos kasvien, kukkien ja hedelmien kasvun edistämiseksi kylmässä maaperässä.

⁵ Lov om patenter vuodelta 1910.

⁶ Ks. esim. *Bryn*, s. 118.

⁷ Patentteja on myönnetty mm. menetelmiin, joiden tarkoituksena on kasvien tuoton lisääminen; ks. esim. norjalainen patentti 87 471, NU 1963:6 s. 97 alav. 3.

⁸ Vuoden 1876 patenttiasetuksessa patentoitavien keksintöjen ala oli »slöjd, industri och konst».

19 165: menettely keinollisesti kasvattaa niverä- eli lainepuuta. Keksintö tarkoitti sellaista menettelytapaa, jolla puun rakenne saatiin muodostumaan säännöllisestä poikkeavaksi kiertämällä rungon ympärille tiukasti kestävä lanka ja jättämällä se paikalleen yhdeksi tai kahdeksi kasvukaudeksi. Kun puu tämän jälkeen jatkoi kasvuaan, kasvoivat ne kohdat, joissa side oli ollut, korkeammiksi kuin vapaana olleet kohdat. Puun pinta muodostui tämän johdosta epätasaiseksi ja esim. siitä leikattu vaneri näytti aaltoilevalta ja läikehtivältä lainekoivun tapaan.

Vuoden 1937 patenttilakiehdotuksessaan puhui *Hakulinen* patentin 'esineenä' keksinnöistä, joita voitiin käyttää ammattimaisesti.⁹ Ilmaisun vaihdos ei kuitenkaan merkinnyt muutosta aikaisempaan nähden. »Maamme patenttioikeutta uudistettaessa ei näytä olevan aihetta luopua siitä voimassaolevaan lakiin sisältyvästä, keksinnöllisen toiminnan käytännöllistä tarkoitusta korostavasta viittauksesta, että keksinnön tulee soveltua ammattimaisesti käytettäväksi» kirjoitti *Hakulinen*.¹⁰ Tämän lähemmin hän ei käynyt selvittelemään, miten laveaksi hän oli patentoitavien keksintöjen alan suunnitellut.

3.5. Kun *Hakulisen* uudistusehdotuksen innoittamana ryhdyttiin yhteispohjoismaiseen patenttilainsäädäntötyöhön otettiin myös patenttisuojan kohteet erityisesti pohdittavaksi. Tukholman kokouksessa vuonna 1938 pidettiin toivottavana, että lainsäädäntöä uudistettaessa harkittaisiin, »i vad mån och på vad sätt man skulle tillmötesgå önskemålen om att växt- och djurvarieteter samt metoder i samband härmed borde kunna patentskyddas.»¹¹ Kokoukseen osallistuvat eri maiden valtuutetut kertoivat tietävänsä, että tällaisten patenttien myöntämiseen oli ilmennyt tarvetta.

Keskusteluissa kävi ilmi, että kaikkien Pohjoismaiden valtuutetut olivat valmiita kirjoittamaan patentoitavien keksintöjen alaa osoittavan säännöksen siten, että se sallisi patenttisuojan ulottamisen uusiin kasvilajikkeisiin ja eläinrotuihinkin. Ongelmana oli se, millä tavalla tämä ulottuvuus voitaisiin laissa ilmaista. Norjan ja Tanskan lakien säännöksiä teollisuudessa käytettävistä keksinnöistä pidettiin liian rajoittavina; kasvinjalostus ei tavanomaisessa kielenkäytössä mahtunut teollisuuden

⁹ KomMiet 1973: 5 14 §.

¹⁰ KomMiet 1937: 5 s. 37.

¹¹ Tukholman kokouksen pöytäkirja s. 6.

alaan. Suomen patenttiasetuksen puhe elinkeinotoiminnasta saavutti vähitellen valtuutettujen enemmistön suosion. Otaksuttiin, että 'teollisuuden' vaihtaminen 'elinkeino toimintaan' riittävän selvästi osoittaisi patentoitavien keksintöjen alueen aikaisempaa laajemmaksi eli siis myös kasvi- ja eläinjalostuksen uudet menetelmät samoin kuin uudet lajikkeet ja eläinrodutkin kattavaksi.¹²

Sodan seuraamuksena yhteispohjoismaiset lainsäädäntöhankkeet raukesivat. Yhteisissä kokouksissa tehdyt päätökset eivät kuitenkaan jääneet vaille kaikkea merkitystä.

Suomen patenttilaki uudistettiin vuonna 1943. Siihen patentoitavien keksintöjen alaa osoittava säännös kirjoitettiin — *Hakulisen* ehdotuksesta poiketen — yhteispohjoismaisten päätöslauselmien mukaisesti. Koska Suomen vuoden 1898 patenttiasetuksen sanamuoto oli ollut ko. osin näiden päätöslauselmien pohjana, merkitsi tavoiteltu yhteispohjoismaisuus Suomen osalta patentoitavissa olevien keksintöjen alan määrittelyn suhteen normiston pysyttämistä ennallaan.¹³

Kasvinjalostajat eivät vuoden 1943 patenttilain voimassaoloaikana menetelmiään patentoineet — tuotteista puhumattakaan.

Suomalaisessa kirjallisuudessa kasvilajikepatentteihin ei näytä puuttunut. Patentoitavissa olevien keksintöjen aluetta on kirjallisuudessamme muutenkin erinomaisen vähän selvitelty.¹⁴ Käsikirjassaan *Rajala* lausuu ohimennen: »Keksinnön ei tarvitse rajoittua koskemaan yksinomaan teollisuutta, vaan se voi käsittää muutkin alat kuten maanviljelyksen ja kotitalouden.»¹⁵

Ruotsissa johtivat yhteispohjoismaiset keskustelut patenttilainsäädännön osittaisuudistuksiin. Lainmuutosta valmistellut komitea halusi uudistaa mm. patentoitavuuden yleiset edellytykset määrittelevän asetuksen 1 §:n säännöksen: teollisuuden tuotteiden sijasta patentoitavien keksintöjen alan tuli kattaa keksinnöt, joita voitiin käyttää hyväksi elinkeinotoiminnassa. Perusteluissa tosin huomautettiin, että vuoden 1884 asetusta, jossa puhuttiin patentin kohteina teollisista tuotteista, oli mahdollisuus tulkita väljästi, samaan tapaan kuin ilmaisu 'teollisoikeus' ymmär-

¹² Tukholman kokouksen pöytäkirja s. 10.

¹³ Ks. PatL 7.5.1943/387 14 § 1 mom.

¹⁴ Esim. *Godenhielm* tarkastelee väitöskirjassaan (s. 19 ss.) patentoitavien keksintöjen käsitettä, mutta ei puutu lähemmin siihen alueeseen, jolla tehtyihin keksintöihin patenteja voidaan myöntää.

¹⁵ *Rajala*, s. 10.

rettiin laajasti Pariisin konventiossa.¹⁶ Selvyyden vuoksi oli patenttiasetuksen sanamuotoa komitean enemmistön mielestä kuitenkin syytä muuttaa. Tärkeänä pidettiin myös sitä, ettei lainkohdassa käytetty patentoitavien keksintöjen alan rajausta muodostuisi kehityksen esteeksi: »Så synes det t. ex. icke vara anledning att lägga hinder i vägen för patentering av uppfinningar, som gälla växt- och djurvarieteter eller metoder i samband därmed.»¹⁷ Ao. ministeri ei kuitenkaan tullut vakuuttuneeksi tämän muutoksen tarpeellisuudesta. Hänen mielestään painavat syyt estivät patenttisuojan alan laajentamisen niin kauan kuin poikkeukset keksintöjen patentoitavuudesta olivat tarkemmin selvittämättä.¹⁸ Ministerin kanta voitti. Laki tuli vuonna 1944 muutetussa muodossaan sisältämään säännöksen: »Patent må, under de villkor här nedan stadgas, meddelas å nya uppfinningar, som avse alster eller förfaranden och kunna utnyttjas i industriell verksamhet.»

Tanskalaisetkaan eivät lakiaan tältä osin muuttaneet. Patenttisuoja pysyi näin ollen kasvinjalostajien saavuttamattomissa. Muutosta ei tapahtunut myöskään Norjassa. Siellä lain suppea sanamuoto ei kuitenkaan olisi ollut esteenä uusien kasvilajikkeiden patentoimiselle.

3.6. Tanskassa lain ahtaus sai kasvinjalostajat liikkeelle. Heidän toimeksiannostaan laati professori A. H. M. *Andreasen* vuonna 1943 ehdotuksen koristekasvien patenttilaiksi.¹⁹ Ehdotus rakentui täysin patenttilain pohjalle: sana 'keksintö' oli korvattu ilmaisulla 'uusi vegetatiivisesti lisääntyvä kasvi, jolla on arvoa koristekasvina'.²⁰ Tanskan maatalousministeriön mielestä tuollaisen lain aikaansaaminen ei kuitenkaan ollut ajankohtainen, eivätkä sitä hyväksyneet edes kaikki koristekasvien jalostajatkaan.²¹

3.7. Teollisoikeudelliset yhdistykset keskustelivat kasvinjalostajien ongelmista eri puolilla maailmaa 1950-luvun alussa.²² Tanskassa keskus-

¹⁶ Ks. edellä II.1.

¹⁷ SOU 1942: 58 s. 22.

¹⁸ Ks. NJA 1945 II 135.

¹⁹ Ks. *Andreasen*, NIR 1948 s. 105 ja *Holm-Nielsen*, NIR 1951 s. 123.

²⁰ *Andreasen*, NIR 1948 s. 105.

²¹ *Andreasen*, NIR 1948 s. 105.

²² Kasvinjalostajien suoja kuului Wienissä 1952 pidetyn AIPPI-kongressin aiheisiin.

telun alusti asianajaja *K. Holm-Nielsen*. Hänen mielestään uusia lajikkeita oli syytä suojata ja suojamuotoa valittaessa oli aiheutta ottaa oppia amerikkalaisesta kasvipatenttijärjestelmästä.²³ Alustajan ajatuksiin suhtauduttiin myönteisesti,²⁴ ja tämä myönteinen suhtautuminen on saattanut osaltaan myötävaikuttaa siihen, että eräät alan etujärjestöt rohkenivat laatia oman lakiehdotuksensa vegetatiivisesti lisättävien kasvien patenttilaiksi.²⁵ Hanke ei kuitenkaan saavuttanut lakia säätävien kannatusta.

Ruotsin teollisoikeudellisessa yhdistyksessä kasvinjalostajien asemasta puhui toimistopäällikkö *Gunnar Reiland*. Hänen mielestään ruotsalaiset kasvinjalostajat olivat erityisen tuen tarpeessa. Hän lausui: »Jag skulle kunna förstå en negativ inställning från svensk sida, om vårt land spelat en andra- eller tredjeplanroll på växtförädlingens område. Men så är, som vi alla vet, ej fallet. Att även i fortsättningen låta statsbidraget och företagarnas ideella intresse vara den grund, på vilken den svenska växtförädlingen i privat regi bygger, synes mig ej vara en god utväg.»²⁶ Alustajan tavoin kuulijoiden enemmistö oli kasvinjalostajien erityissuojan kannalla.²⁷

3.8. Seuraavana vuonna eli vuonna 1953 asetettiin Ruotsissa komitea »för att verkställa översyn av gällande grunder för statens stöd åt växt- och fruktträdsförädlingen jämte därmed sammanhängande frågor».²⁸ Tarkoituksena oli mm. selvittää, voitaisiinko Ruotsissa ottaa käyttöön sen tapainen yksinoikeusjärjestelmä, jota Hollannissa oli sovellettu jo eräiden vuosien ajan.

Komitea päättyi siihen, että hollantilaistyyppinen rojaltijärjestelmä olisi maan suuruuden ja voimavarat huomioon ottaen epäedullinen. Valtio joutuisi siitä huolimatta edelleen käyttämään varoja kasvinjalostustoiminnan tukemiseen. Järjestelmän oletettiin sitäpaitsi nostavan kylvösiemenen hintaa avoimilla markkinoilla ja vaikeuttavan uusien, arvokkaiden lajikkeiden nopeaa leviämistä.²⁹ Pohdittiin myös mahdollisuutta

²³ *Holm-Nielsen*, NIR 1951 s. 119 ss.

²⁴ Ks. NIR 1951 s. 126 s.

²⁵ SOU 1956: 4 s. 55.

²⁶ *Reiland*, NIR 1952 s. 181.

²⁷ Ks. NIR 1952 s. 182 ss.

²⁸ SOU 1956: 4 s. 9.

²⁹ SOU 1956: 4 ss. 43—53.

periä erityistä jalostusmaksua uusien lajikkeiden lisäysaineiston kaupan yhteydessä. Ajatuksesta jouduttiin kuitenkin luopumaan, koska ei pystytty suunnittelemaan maksujen perimistä ja varojen jakamista varten aukotonta ja yksinkertaista järjestelmää.³⁰ Kun komitea ei ollut erityisen halukas uusien ratkaisumallien etsintään, pääasialliseksi kasvinjalostustoiminnan tukemiskeinoksi jäi entistä huomattavasti suurempien valtionavustusten maksaminen.³¹

Muutamia vuosia myöhemmin komitean hylkäämä ajatus kasvinjalostusmaksujen perimisestä kuitenkin toteutettiin. Uusi laki, förordningen on växtförädlingsavgift, annettiin vuonna 1961. Sen mukaan kasvinjalostusmaksu perittiin siementavaran lyijytyksen yhteydessä. Lyijytyspakko koski aluksi vain viljakasveja, mutta ulotettiin myöhemmin vuonna 1967 miltei kaikkiin maanviljelyskasveihin.³² Maksut menevät erityiseen rahastoon, jonka varoja käytetään kasvinjalostustoiminnan tukemiseen. Jalostajat saavat maksuista osuutensa siinä suhteessa, jossa heidän lajikkeittensa siementavaraa on lyijytetty.³³

4. Pyrkimykset kasvinjalostajien kansainvälisen suojan tehostamiseen teollisoikeuden keinoin

1950-luvulla oli kysymys kasvinjalostajien suojaamisesta esillä monissa kansainvälisissä yhteisöissä. Teollisoikeuden johtavan järjestön AIPPI:n¹ kongresseissa asiasta keskusteltiin sekä Wienissä vuonna 1952 että Brysselissä vuonna 1954. Wienin kokouksessa hyväksyttiin päätöslauselma, jonka mukaan uusille kasvilajikkeille tuli myöntää patentti- tai vastaaavaa suojaa. Samalla korostettiin sitä, että keksinnön käytettävyyden maanviljelyksessä, puutarhanhoidossa jne. tuli rinnastaa patenttilaeissa tavanomaisesti vaadittuun teolliseen käytettävyyteen.² Brysselin kongressissa Wienin päätöslauselmaa terävöitettiin: Pariisin konventioon liittyneitä maita kehoitettiin patenttilaeissaan nimenomaisesti rinnastamaan kasvinjalostuksen alalla tehdyt keksinnöt teollisen alueen keksintöihin.³

³⁰ SOU 1956: 4 s. 174 s.

³¹ SOU 1956: 4 s. 192 s.

³² Förordning 26. 4. 1967/139.

³³ Ks. lähemmin esim. Prop. 1961: 92.

¹ Association internationale pour la protection de la propriété industrielle.

² Ks. esim. GRUR Int. 1952 s. 182.

³ Ks. esim. GRUR Int. 1954 s. 35 sekä SOU 1969: 15 s. 23.

Lissabonissa vuonna 1958 pidettävää Pariisin konvention tarkistus-konferenssia varten valmisteltiin ehdotus konvention muuttamiseksi siten, että uusien kasvilajikkeiden suoja nimenomaisesti mainittaisiin eräänä konvention aloista. Kun kokouksen alkaessa oli yleisesti tiedossa, että kasvinjalostajien kansainvälistä suojaamista oli ryhdytty valmistelemaan kokonaan uudelta pohjalta, teollisoikeudellisen sääntelyn ulkopuolella, pyyhittiin ehdotus pois konferenssissa käsiteltävien asioiden listalta.⁴

Kasvinjalostajien suojan historiassa koitti uusi aika.

⁴ Ks. esim. GRUR 1959 s. 80.

III. KASVINJALOSTAJAN OIKEUKSIA KOSKEVA KONVENTIO

1. Konvention aikaansaaminen, tavoitteet ja pääperiaatteet

Kasvinjalostajien kansainvälisen suojan aikaansaamisessa oli kasvinjalostajien omalla järjestöllä, Association internationale des sélectionneurs pour la protection des obtentions végétales (ASSINSEL), merkittävä osuus.¹ ASSINSEL:in aloitteesta kutsui Ranskan hallitus keväällä 1957 Pariisiin koolle kansainvälisen konferenssin selvittämään niitä periaatteita, joiden varaan kasvinjalostajien oikeudet uusiin kasvilajikkeisiin tulisi rakentaa. Niin ikään tuli konferenssin tutkia kasvinjalostajien työn tuloksien kansainvälisen suojan mahdollisuuksia.²

Konferenssissa, johon ottivat osaa Länsi-Euroopan valtioiden edustajat Ruotsi mukaan lukien — Norja ja Tanska olivat lähettäneet konferenssiin tarkkailijansa —, keskusteltiin eräistä yleisistä periaatteista, kasvinjalostusalan erityisongelmista teollisoikeudellisella kentällä sekä oikeudellisen sääntelyn keinoista teollisoikeuksien ulkopuolella. Yksimielisesti lähdettiin siitä, että kasvinjalostajan oikeus suojaan oli yhtä perusteltu kuin keksijän oikeus patentiin. Yksimielisiä oltiin niin ikään siitä, että suojan tuli olla kansainvälistä. Yllättävän nopeasti saatiin myös ratkaistuksi suojan peruskysymykset. Toisin kuin patenttioikeudessa suojaa tuli antaa paitsi keksinnöille myös löydöille, paitsi jalostustyön tuloksena syntyneille uusille lajikkeille myös löydetyille lajikkeille. Suojan edellytyksenä tuli olla lajikkeen selvä joko morfologinen tai fysiologinen eroavuus aikaisempiin lajikkeisiin nähden. Lajikkeen tuli myös olla riittävän homogeeninen sekä säilyttää lisättäessä olennaiset tunnusmerkkinsä. Suojan sisältönä tuli olla lajikkeen kasviaineiston kaupaksi tarjoamisen riip-

¹ Syytä on mainita myös OEEC:n panos. Ks siitä lähemmin esim. *La Clavière*, *Industrial Property* 1965 s. 224 s. ja *Smith*, *Industrial Property* 1965 s. 276.

² Ks. esim. *Schade*, *GRUR Int.* 1957 s. 326 s., *Schade—Pfanner*, *GRUR Int.* 1961 s. 1 sekä *SOU* 1969: 15 s. 23.

puvuus lajikkeen jalostajan (tai hänen oikeudenomistajansa) luvasta. Keinona saattoi tulla kysymykseen joko erityisen kasvinjalostusoikeuden säätäminen taikka patenttisuojan ulottaminen uusiin kasvilajikkeisiin.³

Työtä jatkettiin tämän jälkeen asiantuntijakomiteoissa. Vuonna 1961 saatettiin kutsua koolle uusi täysi-istunto. Siihen osallistui kymmenen länsi-eurooppalaista valtiota, Norja, Ruotsi ja Tanska mukaan lukien. Suomi oli lähettänyt konferenssiin tarkkailijan.⁴

Kokouksen päättyessä työ oli edistynyt niin pitkälle, että uusi konventio, *Convention pour la protection des obtentions végétales*, saatettiin allekirjoittaa joulukuun 2 päivänä 1961. Voimaan konventio oli tuleva, kun kolme valtiota olisi sen ratifioinut. Tämä tapahtui vuonna 1968. Nämä kolme valtiota olivat Englanti, Hollanti ja Saksan liittotasavalta. Tähän mennessä konventioon ovat liittyneet edellä mainittujen lisäksi Ranska, Ruotsi ja Tanska.

Konvention tarkoituksena on tunnustaa ja turvata uuden kasvilajikkeen⁵ jalostajalle yksinoikeus lajikkeensa ammattimaiseen hyväksikäyttöön.⁶ Pariisin konventiota esikuvana pitäen on kansainvälinen suoja rakennettu ns. kansallisen kohtelun periaatteelle.⁷ Niin ikään Pariisin konvention tavoin on sopimukseen liittymisen edellytyksenä se, että ao. maan lainsäädäntö täyttää tietyt minimivaatimukset. Kansainvälisen suojan kannalta tärkeä on ns. konventioprioriteetin myöntäminen: jossa-kin sopimusvaltioista suojaa hakenut jalostaja on oikeutettu kahdentoista kuukauden aikana hakemaan suojaa muissa sopimusvaltioissa ensimmäisen hakemuksen etuoikeuksin.⁸

Kasvinjalostajan suoja voidaan toteuttaa myöntämällä jalostajalle joko erityinen kasvinjalostajanoikeus tai patentti.⁹ Nämä suojamuodot ovat sikäli toisensa poissulkevia, että sopimusvaltio ei voi myöntää samaan kasvilajiin molempia: lajike, joka jossakin maassa on patentoitavissa, ei siten voi olla samassa maassa kasvinjalostajanoikeuden kohteena.

³ Ks. lähemmin esim. *Schade*, GRUR Int. 1957 s. 327 ss., sekä *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 1 ss. ja samat GRUR Int. 1962 s. 345 ja s. 349.

⁴ Ks. SOU 1969: 15 s. 23.

⁵ Lajikkeella ymmärretään sopimuksessa lajiketta, kloonia, linjaa, kantaa ja hybridiä (art. 2.2.).

⁶ Art. 1 ja 5.

⁷ Art. 3.

⁸ Art. 12; ks. lähemmin esim. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 8 s.

⁹ Art. 2. — Konferenssin keskusteluissa kävi ilmi, että erityissuoja nautti patenttisuojaa laajempaa kannatusta; ks. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 1.

Konvention tuottama suoja ulottuu periaatteessa kaikkiin kasvisukuihin. Sopimusta valmisteltaessa oli kuitenkin käynyt selväksi, etteivät käytettävissä olleet voimavarat sallineet näin laajaa sovellutusala. Lajikkeiden ominaisuuksia tutkivien laitosten kapasiteetti oli monessa maassa varsin rajoitettu. Eräissä maissa, esim. Englannissa, tällaisia lajikkeita ei ollut lainkaan. Jotta konvention aikaansaaminen ei olisi vaarantunut, oli tyydyttävä varsin rajoitettuun suoja-alaan. Konvention liitteeksi päätettiin sijoittaa luettelo niistä kasvisuvuista, jotka tulisivat olemaan suojan kohteena konvention vaikuttaessa täydessä laajuudessaan. Konventioon liittyvän valtion tuli myöntää suojaa vähintään viidelle luettelossa mainitulle kasvisuvulle. Asteittain suoja laajennettaisiin käsittämään kaikki luettelossa mainitut kasvisuvut.¹⁰

Kasvinjalostajan suoja sisältää sen, että jalostajan lupa on saatava lajikkeen lisäysaineiston tuotantoon, kaupan pitämiseen ja myymiseen, silloin kun tämä tapahtuu kaupallista käyttöä varten.¹¹ Lupaa ei kuitenkaan tarvita silloin, kun lajiketta käytetään jalostusaineistona uuden lajikkeen luomiseen.¹²

Suojan edellytykset luotellaan konvention 6. artiklassa:¹³

- 1) lajikkeen tulee joko morfologisin tai fysiologisin tunnusmerkein erottua muista, ennen hakemuksen tekemistä yleisesti tunnetuista lajikkeista¹⁴;
- 2) lajikkeen tulee olla riittävän yhtenäinen, huomioon ottaen ne

¹⁰ Ks. art. 4 sekä esim. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 2 s. Luettelo käsittää seuraavat kasvisuvut: vehnä, ohra, kaura (tai riisi), maissi, peruna, herne, papu, sinimailanen, puna-apila, raiheinä, salaatti, omena, ruusu (tai neilikka).

¹¹ Art. 5. Ks. myös KomMiet 1975:97 s. 32, *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 3 s. sekä *Jühe*, GRUR Int. 1963 s. 526 ss.

¹² Tässä kohden oikeuden sisältö eroaa olennaisesti patentin tuottamasta yksinoikeudesta; ks. lähemmin esim. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1962 s. 343.

¹³ Ks. lähemmin esim. KomMiet 1975:97 s. 33 s., *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 4 s. ja samat, GRUR Int. 1962 s. 343 ja s. 350 s. sekä *Jühe*, GRUR Int. 1963 s. 529 ss. Niin kuin KomMiet 1975:97:ssä huomautetaan, esim. viljelyarvon puuttuminen ei saa olla esteenä suojan myöntämiselle (ks. ko. Miet. s. 33).

¹⁴ Jalostaja voi saada suojaa lajikkeelleen, vaikka hän olisi sitä kokeillut tai ilmoittanut sen viralliseen rekisteriin. Sitä ei kuitenkaan saa markkinoida a.o. maassa ennen suojahakemusta. Muussa valtiossa se on kuitenkin saattanut olla markkinoilla neljän vuoden ajan; ks. art. 6.1.b. Tämä eroavuus 'tavallisen' keksinnön patenttisuojaan nähden johtuu siitä, että kasvinjalostajan suoja kohdistuu konkreettiseen lajikkeeseen eikä abstraktiin keksintöön.

erityispiirteet, joita sen suvullinen tai kasvullinen lisääminen aiheuttavat;

- 3) lajikkeen olennaisten tuntomerkkien tulee olla pysyviä, t.s. lajikkeen tulee pysyä kuvauksensa mukaisena toistuvan lisäämisen jälkeen; ja
- 4) lajikkeella tulee olla identifioimiskykyinen nimi.¹⁵

Asianomaisen viranomaisen on tutkittava, ovatko suojan saamisen edellytykset olemassa.¹⁶ Suoja-aika on vähintään 15 vuotta. Viiniköynnöksellä, hedelmäpuilla jne. suojaja-ajan on oltava kuitenkin vähintään 17 vuotta.¹⁷

Jalostajalle myönnettyä yksinoikeutta voidaan rajoittaa vain yleisen edun sitä vaatiessa. Sopimuksesta käy ilmi, että lajikkeen leviämisen varmistamista pidetään tällaisena yksinoikeuden rajoittamiseen oikeuttavana seikkana.¹⁸ Rajoituskeinona tulee kysymykseen lähinnä pakko-lisenssin myöntäminen.¹⁹

Jos yksinoikeussuoja on myönnetty, vaikka jokin sen myöntämisen edellytyksistä on puuttunut, on yksinoikeus julistettavissa mitättömäksi. Suoja voidaan kumota, jos jalostaja laiminlyö säädettyjen maksujen maksamisen, viranomaisten pyytämän lisäysaineiston, asiakirjojen tms. toimittamisen jne. Tämän kaltaiset määräykset ovat tuttuja teollisoikeudellisesta lainsäädännöstä.²⁰ Sen sijaan yksinomaan kasvinjalostajan suojalle luonteenomainen ja tarpeellinen on se konvention määräys, jonka mukaan myönnetty oikeus raukeaa, ellei jalostaja pysty toimittamaan lajikkeestaan lisäysaineistoa.²¹

Edellä kerrottu osoittaa, että konventiossa säännellään kasvinjalostajan yksinoikeus lajikkeeseensa varsin yksityiskohtaisesti. Sääntely on tiivi-

¹⁵ Ks. nimelle asetetuista vaatimuksista yksityiskohtaisemmin art. 13 sekä sen johdosta esim. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1962 s. 346 s. ja 354 ss. sekä *Jühe*, GRUR Int. 1963 s. 532 s.

¹⁶ Vaatimus koskee myös niitä maita, jotka valitsevat patenttisuojan.

¹⁷ Art. 8. — Sopimustekstiä valmisteltaessa keskusteltiin monopolistumisen pelossa olennaisesti lyhyemmästä suojaja-ajasta, esim. 7 vuodesta; ks. esim. *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 5.

¹⁸ Art. 9 sekä sen johdosta esim. *Jühe*, GRUR Int. 1963 s. 533 s.

¹⁹ Ks. esim. KomMiet 1975:97 s. 34 s.; samoin *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 6.

²⁰ Ks. esim. PatL 51 ja 52 §, MOL 31 § ja TMerkkiL 24 §.

²¹ Art. 10; ks. lähemmin esim. KomMiet 1975:97 s. 35 ja *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 6 ss.

deltään aivan toista luokkaa kuin esim. teollisoikeuden eri lohkojen sääntely Pariisin konventiossa. Pariisin konventiota voitaisiin verrata väljään puitelakiin, kun taas kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio ei yleiseltä rakenteeltaan ole kovin kaukana eri aloilla viime aikoina tavallisiksi tulleista mallilaeista.

Kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio sisältää edellä selostettujen 'aineellisten' määräysten lisäksi joukon 'muodollisia' määräyksiä. Nämä koskevat, paitsi konvention voimaantuloa, tarkistuksia jne., ennen muuta sopimukseen liittyneiden maiden muodostaman liiton organisaatiota.²²

Niin kuin Pariisin konventioon liittyneet maat muodostavat liiton teollisoikeuden suojelemiseksi, muodostavat kasvinjalostajan oikeuksia koskevaan konventioon liittyneet maat vastaavanlaisen liiton uusien kasvilajikkeiden suojaamiseksi. Siihen nähden, että Pariisin konventiossa teollisoikeuden alue on käsitetty erittäin laveaksi,²³ mm. maatalouden kattavaksi, menevät näiden kahden konvention alat välttämättä päällekkäin. Tämä seikka ei ole aiheuttamatta eräitä ongelmia. Konventiota valmisteltaessa pidettiin kuitenkin tärkeänä sekä teknillistä että hallinnollista itsemääräämisoikeutta Pariisin konventioon nähden.²⁴

2. Nykytilanne eräissä Euroopan maissa

Ne kolme valtiota, joiden ratifiointien perusteella kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio tuli vuonna 1968 voimaan, eli Englanti, Hollanti ja Saksan liittotasavalta, ovat kaikki valinneet kasvinjalostajien suojaksi konventiossa tarkoitetun erityisoikeuden patentin tuottaman yksinoikeuden sijasta. Osaltaan tähän valintaan on oletettavasti vaikuttanut se seikka, että Euroopan neuvoston vuoden 1963 lakikonventiossa mm. kasvilajikkeet samoin kuin olennaisesti biologiset kasvinjalostusmenetelmät sijoitettiin niiden kohteiden joukkoon, joille sopimusvaltiot eivät olleet velvollisia antamaan patenttisuojaa.¹

²² Ks. artikkelat 14—26.

²³ Ks. siitä II.1.

²⁴ Ladas, s. 163.

¹ Convention on the Unification of Certain Points of Substantive Law on Patents for Inventions art. 2.b. — Tämä konventio, jonka on ratifioinut vain Irlanti, ei ole vielä tullut voimaan. Se on kuitenkin vaikuttanut monien Euroo-

2.1. Ensimmäisenä näistä kasvinjalostajan oikeuksia sääntelevistä uusista laeista valmistui vuonna 1964 Englannin Plant Varieties and Seeds Act.² Lakia edelsi monivuotinen valmistelu. Vuonna 1954 oli asetettu komitea tutkimaan siemenkauppaa ja tekemään sillä kentällä tarpeelliset uudistusehdotukset. Sama komitea sai vuonna 1960 valmiiksi myös ehdotuksen kasvinjalostajan oikeuksia koskevaksi laiksi.³ Selvittelyään Englannin kasvinjalostuksen tilaa ja taloudellista asemaa komitea päätyi lausumaan:

»Our firm conclusion from these facts and arguments is that steps should be taken to help the plant breeder overcome the disabilities under which he now works in this country. He should have the opportunity, which the grant of some form of protection against exploitation would give him, to share more fully in the wealth he helps to create. We believe this is justified as a matter of equity. At the same time, we think that a practicable scheme for encouraging plant breeding by private enterprise would benefit agriculture and horticulture and serve the national interest. We are anxious to see a vigorous private plant breeding industry develop alongside and in friendly rivalry with the State institutions. Furthermore, if breeders are protected in this country, the way would be open for the United Kingdom to take part, if it were thought desirable, in any future international agreement on plant breeders' rights.»⁴

Komitean mielestä oli kolme tapaa tukea kasvinjalostajia: valtion avustus, korvaus hyväksytyn lajikkeen käytöstä ja yksinoikeus lajikkeeseen. Viimeksi mainittu valittiin. Ratkaisuun vaikutti osaksi se, että käytettävissä ei ollut sellaista esim. Hollannissa jo vanhastaan tunnettua siementen ja muun lisäysaineiston tarkastusinstituutiota, jota keinoista keskimäinen olisi edellyttänyt.⁵ Keinoista ensimmäisenä mainitun hylkäämiseen vaikutti puolestaan se seikka, että kasvinjalostajien tukeminen olisi sitä käytettäessä tapahtunut veronmaksajien kustannuksella.⁶

pan maiden patenttilainsäädäntöön. Niin Englanti, Hollanti kuin Saksan liittotasavaltaakin ovat sopimuksen allekirjoittajamaita; ks. esim. Industrial Property 1976 s. 45. Sopimusteksti on julkaistu mm. Industrial Property 1962 s. 6 ss. sekä GRUR Int. 1964 s. 259 ss.

² Ks. lakitekstiä Industrial Property 1965 s. 103 ss.

³ Ks. Cmnd. 1092: Plant Breeders' Rights.

⁴ Cmnd. 1092 s. 33 s.

⁵ Cmnd. 1092 s. 36.

⁶ Cmnd. 1092 s. 34.

Kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio ja Englannin vastaava laki syntyivät rinta rinnan, osin keskinäisen vuorovaikutuksen tuloksena.⁷ Näin ollen ei ollut mikään ihme, että ennen konvention aikaan-tuloa loppuun saatettuun komiteatyöhön perustuva laki täytti kaikki uuden konvention asettamat vaatimukset.⁸

2.2. Hollannin kasvinjalostajia suojaava laki, Zaaizaad- en Plantgoedwet, valmistui vuonna 1966 ja tuli voimaan seuraavana kesänä.⁹ Historiallisista syistä laki ei koske pelkästään kasvinjalostajien suojaa vaan siinä säännellään myös siemenkauppa.

2.3. Saksan liittotasavallan vuoden 1953 Saatgutgesetz, vaikka se oli aikanaan tarkoitettu myös kasvinjalostajia työssään tuke-maan, ei täyttänyt uuden konvention asetamia vaatimuksia. Laki oli uusittava. Tämä tapahtui vuonna 1968. Vuoden 1953 lain kasvinjalosta-jia suojaavat säännökset kirjoitettiin, konvention vaatimusten mukaisina, uuteen Sortenschutzgesetz -nimiseen lakiin.¹⁰ Siemenkauppaa, -valvon-taa jne. koskevat määräykset sijoitettiin omaan lakiinsa.¹¹ Samanaikai-sesti näiden uusien lakien säätämisen kanssa muutettiin vast'ikään, vuo-den 1968 alussa, uudistettua patenttilakia siten, että lajikesuojalain mukaan suojaa nauttivat uudet lajikkeet jätettiin patenttisuojasta osatto-miksi.¹²

2.4. Muista konventioon sittemmin liittyneistä maista sai Ranska uusia kasvilajikkeita suojaavan lakinsa valmiiksi vuonna 1970.¹³ Samalla muutettiin vuoden 1968 patenttilakia siten, että patenttisuojan ulkopuo-lle jätettiin uuden lain nojalla suojaa saavat lajikkeet.¹⁴

⁷ Ks. lähemmin *Smith*, *Industrial Property* 1965 s. 275 ss.

⁸ Suppea selostus laista on *Honigin* kirjoituksessa *Industrial Property* 1965 s. 255 s.

⁹ Ks. lakitekstiä *Industrial Property* 1968 s. 211 ss. Säännöstöä selostaa *Jühe*, *GRUR Int.* 1967 s. 228 ss. Ks. myös *van der Veen*, *AIPPI Annuaire* 1970 s. 453 ss.

¹⁰ Ks. lakitekstiä *Industrial Property* 1969 s. 236 ss. Uudistetussa muodos-saan säännöstö on julkaistu *Industrial Property* 1975 s. 279 ss.

¹¹ Ks. esim. *Wuesthoff*, *GRUR* 1968 s. 24 s.

¹² Ks. lähemmin *Benkard*, s. 226 ss. sekä *Lindenmaier*, s. 83.

¹³ Ks. lakitekstiä *Industrial Property* 1971 s. 39 ss. Säännöstöä ovat selos-taneet mm. *La Clavière*, *Industrial Property* 1971 s. 44 s., *Grosshauser*, *GRUR Int.* 1972 s. 15 ss. sekä *Mathély*, s. 867 ss.

¹⁴ Ks. *Mathély*, s. 266.

2.5. Se seikka, että kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio on voimassa vain kuudessa maassa, ei suinkaan merkitse sitä, että vain nämä maat suojaisivat uusia lajikkeita. Monessa konvention ulkopuolisessa maassa on kasvilajikkeisiin jo vanhastaan myönnetty suojaa esim. patentein. Näin on asian laita mm. Italiassa.¹⁵ Eräät maat ovat vast'ikään hyväksyneet kasvinjalostajia suojaavia lakeja, mutta eivät ole ainakaan tähän mennessä liittyneet konventioon.¹⁶ Näin on asian laita mm. Belgiassa,¹⁷ Espanjassa¹⁸ ja Sveitsissä.¹⁹

2.6. Uusien kasvilajikkeiden suojaaminen ei ole suinkaan kapitalististen maiden erikoisuuksia. Myös sosialistisissa maissa on pidetty erittäin tärkeänä tukea kasvinjalostustoimintaa teollisoikeuden alaan kuuluvien sääntelyin.

Käytössä on useita erilaisia ratkaisuja. Useimmat sosialistisista maista ovat valinneet kasvinjalostajien suojaksi ns. keksijätodistusten myöntämisen. Näin on asian laita mm. Tšekkoslovakiassa²⁰ — lajike-suojan edelläkävijämaassa — sekä Neuvostoliitossa.²¹ Tämä järjestely ei tuota jalostajalle yksinoikeutta lajikkeeseensa, mutta takaa hänelle moraalistien oikeuksien ohella tietyn taloudellisen hyvityksen. Keksijätodistuksen myöntäminen merkitsee myös sitä, että sen kohdetta, esim. juuri uutta kasvilajiketta, tullaan käytännössä ainakin kokeilemaan.²²

¹⁵ Ks. lähemmin esim. AIPPI Annuaire 1970 s. 443 s.

¹⁶ Euroopan ulkopuolella näin on tapahtunut jo 1930-luvulta alkaen USA:ssa. Patenttisuoja ei kuitenkaan pidetty riittävänä, vaan vuonna 1970 annettiin uuden konvention kanssa sopusoinnussa oleva Plant Variety Protection Act. Ks. sen johdosta Rollin, Industrial Property 1972 s. 170 s. Lakiteksti on julkaistu Industrial Property 1972 s. 160 ss.

¹⁷ Law on the Protection of New Plant Varieties 20. 5. 1975, Industrial Property 1975 s. 275 ss. Ks. sen johdosta Braun, Industrial Property 1975 s. 314.

¹⁸ Law on the Protection of Plant Varieties 12. 3. 1975, Industrial Property 1975 s. 289 ss. — Aikaisemmin on Espanjassa uusia lajikkeita suojattu ennen muuta hyötymallein; ks. AIPPI Annuaire 1970 s. 415.

¹⁹ Federal Law of the Protection of New Plant Varieties 20. 3. 1975, Industrial Property 1976 s. 001 ss.

²⁰ Ks. AIPPI Annuaire 1970 s. 469.

²¹ Ks. Statute on Discoveries, Inventions and Rationalization Proposals 21. 8. 1973 art. 22, Industrial Property 1974 s. 298 ss.

²² Ks. sosialististen maiden keksijätodistusjärjestelmästä lähemmin esim. Hiance—Plasseraud, s. 79 s.

Unkarissa uusia kasvilajikkeita suojataan myöntämällä niihin patentteja.²³ Kasvilajikepatentit poikkeavat kuitenkin monessa suhteessa 'tavallisista' patenteista. Eroavuudet johtuvat ennen muuta siitä, että kasvilajikepatentti suojaa konkreettista lajiketta, kun sen sijaan 'tavallisen' patentin kohteena on abstraktinen keksintö.

Kolmas suojamuoto on erityisen kasvinjalostajan oikeuden myöntäminen. Tämä linja on omaksuttu Saksan demokraattisessa tasavallassa. Laki, Sortenschutzverordnung, annettiin vuonna 1972.

2.7. Edellä oleva lyhyt luettelonomainen katsaus osoittaa, että useimmat uusia kasvilajikkeita suojaavista maista ovat rakentaneet suojan erityislainsäädännön varaan. Patenttilakiin on turvauduttu vain muutamassa tapauksessa. Tämä lienee kehityksen suunta vastaisuudessakin. Siihen viittaa ennen muuta se seikka, että vuonna 1973 aikaansaadussa Euroopan patenttikonventiossa (EPC) kasvilajikkeet on sijoitettu siihen ryhmään, johon Eurooppa-patentteja ei tulla myöntämään.²⁴

3. Kasvinjalostajanoikeus Pohjoismaissa

a. Tanska edelläkävijänä

Kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention allekirjoittamista seuranneena vuonna valmistui Tanskan maatalousministeriössä ehdotus kasvinjalostajien suojaamista tarkoittavaksi laiksi. Valtiopäiville esitystä perusteltiin ennen muuta sillä seikalla, että kasvinjalostajien työ oli suuresti vaikuttanut maan maatalouden kehittymiseen. Toisaalta pidettiin tärkeänä huolehtia myös siitä, että Tanska ei jäisi kasvinjalostajien suojaamisessa tapahtuneessa kehityksessä muista maista jälkeen.¹

Lähtökohtana lakiehdotusta kirjoitettaessa oli pidetty sitä, että jokaisella tuli olla mahdollisuus käyttää hyväkseen uusia kasvilajikkeita.

²³ Ks. Bénard, Hungarian Law Review 2/69—1/70 s. 28 s. sekä Földes—Pálos, GRUR Int. 1970 s. 263 ss.

²⁴ Ks. art. 53 (b). Konventioteksti on esim. Industrial Property 1974 s. 51 ss. Rudolf E. Blum lausuu tämän rajoituksen johdosta: »Owing to the importance of such inventions, I feel that this provision is shocking and there is in my opinion no justification for it.» (Scrutti di diritto industriale 1974 s. 54).

¹ Ks. Bemærkninger til lovforslaget, Forslag til Lov om beskyttelse af forædlerrettigheder for planter, Folketingsåret 1961—62, Tillæg A. (94) s. 1502.

Samalla oli kuitenkin huolehdittava siitä, että jalostaja sai kohtuullisen vastikkeeseen panoksestaan. Näistä lähtökohdista käsin kasvinjalostajan suojakeinoksi ei ollut voitu hyväksyä yksinoikeutta. Ehdotus olikin rakennettu yksinoikeuden sijasta pakkolisenssijärjestelmän varaan: jokaisella oli oleva oikeus käyttää uutta lajiketta niin kaupallisiin kuin muihinkin tarkoituksiin, mutta ammattimaisesta lisäysaineiston tuottamisesta oli jalostajalle suoritettava korvaus.

Laki hyväksyttiin kesällä 1962.² Se oli olennaisilta osiltaan — pakko-lisenssijärjestelmää lukuunottamatta — yhdenmukainen konventiotekstin kanssa.

Konventioon liittyminen tuli ajankohtaiseksi vasta joitakin vuosia myöhemmin. Liittymistä valmisteltaessa kävi ilmeiseksi, ettei vuoden 1962 laissa kasvinjalostajille taattu oikeus hyvitykseen täyttänyt konvention lajikesuojalle asettamia vaatimuksia. Lakia oli siis muutettava. Tämä tapahtui keväällä 1968.³ Jalostajille myönnettiin tällöin kuusi vuotta aikaisemmin hylättävänä pidetty yksinoikeus lajikkeisiinsa.⁴

Uusitun lain 14 §:n 1 momentissa määritellään kasvinjalostajan suoja seuraavasti:

»Materiale til kønnet eller ukønnet formering (stamfrø, stam-sæd, fremavlskartofler, stiklinger og lign.) af en beskyttet plante-nyhed må ikke fremstilles i salgsojemed, falbydes eller forhandles uden tilladelse fra forædleren eller i strid med de herfor fastsatte vilkår, herunder vilkår om betaling af afgifter til forædleren. For så vidt angår ukønnet (vegetativt) formeringsmateriale gælder dette også hele planter.»⁵

Lajikesuojaviranomaisena toimii maatalousministeriön asettama kasvi-lajikelautakunta (plantenyhedsnævnet). Lajike, joka täyttää eroavuus-

² 16. 6. 1962/205. Englanninkielinen käännös laista on Industrial Property 1965 s. 173 ss.

³ 15. 5. 1968/169. Englanninkielinen käännös laista on Industrial Property 1972 s. 6 ss.

⁴ Ks. lähemmin esim. AIPPI Annuaire 1970 s. 411 ss. sekä Skov, Industrial Property 1972 s. 31.

⁵ Yksinoikeudesta koristekasvilajikkeisiin ks. 14 § 2 mom. Maaliskuun 29 päivänä 1974 annetulla lailla vuoden 1968 lain siirtymäsäännösten osoittamaa suppeaa soveltamisalaa on huomattavasti laajennettu.

pysyvyys- ja homogeenisuusvaatimukset, merkitään erityiseen kasvilajikerekisteriin. Rekisteriin merkitään myös lajikkeen nimi.⁶

Konvention ja lain mukaan lajikesuoja on riippumaton viljely- tai muusta käyttöarvosta. Käytännön tarpeita varten on em. suojattujen lajikkeiden rekisterin rinnalle ollut laadittava ns. suositeltavien lajikkeiden luettelo.⁷

b. Patenttilainsäätäjien kannanotto

Yhteispohjoismaiseen patenttilainsäädäntöön tähtäsivät — jälleen kerran — ne komiteat, joita eri Pohjoismaissa 1950-luvun puolivälissä asetettiin. Kasvinjalostusmenetelmien ja uusien kasvilajikkeiden kanssa nämä komiteat joutuivat tekemisiin valmistellessaan ehdotustaan patenttilain 1 §:ksi eli patentoitavien keksintöjen alaa koskevaksi säännökseksi.

Työn alkuvaiheissa oli esillä näin yksinkertainen säännösluonnos:

»Patent meddelas å ny uppfinning.

Patent må dock ej meddelas å uppfinning, vars utövning skulle strida mot allmän ordning och god sed.»¹

Lainkäyttäjällä olisi varmasti ollut vaikeuksia päätyä lainkohdan sanamuodon perusteella siihen tulokseen, että uudet kasvilajikkeet eivät olleet patentoitavissa. Tätä kuitenkin tarkoitettiin. Perusteluluonnoksessa kirjoitettiin:

»Det torde ej — åtminstone ej på den biologiska teknikens nuvarande ståndpunkt — vara praktiskt möjligt att »tillverka» flera exemplar av en ny växtsort, t.ex. en ny ros, genom upprepning av ett förädlingsförfarande. Däremot kan givetvis en ny växtvarietet som tillkommit genom förädlingsarbete, erhållas i ett flertal exemplar genom biologisk förökning — i exemplet med rosen vegetativ förökning. Den nya växtvarietet är således reproducerbar i biologisk mening. En reproducerbar uppfinning, i patenträttslig mening, av en ny växtvarietet föreligger däremot ej.»²

⁶ 11 §. — Maatalousministeriön asiana on vahvistaa lajikenimien muodostamista ja käyttöä koskevat ohjeet.

⁷ Ks. KomMiet 1975:97 s. 38.

¹ Ks. Svenska kommittén för nordiska patent 1. 10. 1956 s. 1. Patenträtt XIII.

Uusia kasvilajikkeita ei siis tahdottu sulkea patenttisuojan ulkopuolelle siitä syystä, että ne eivät olisi kuuluneet teollisuuden alaan, niin kuin oli tapahtunut pari vuosikymmentä aikaisemmin Tanskassa.³ Patentoimattomuuteen johti toistettavuusvaatimuksen täyttymättä jääminen: sen menetelmän, jonka tuloksena uusi lajike oli syntynyt, ei otaksuttu olevan käytännössä toistettavissa. Saksalaisessa kirjallisuudessa luotuun ja sittemmin Saksan patenttiviraston käytännössäkin hyväksytyyn teoreettisen toistettavuuden kriteeriin⁴ eivät pohjoismaiset lainvalmistelijat kiinnittäneet huomiotaan. Biologista lisättävyyttäkään he eivät hyväksyneet patenttioikeudellisen toistettavuusvaatimuksen korvikkeeksi.⁵

Kasvinjalostusalan menetelmien patentoitavuudesta ja ns. välillisen tuotesuojan ulottuvuudesta tässä yhteispohjoismaisen työskentelyn alkuvaiheessa kirjoitettiin:

»Uppfinningar av metoder att framställa blandbestånd vid förädlingsarbete och även av övriga metoder tillämpbara vid sådant arbete skulle enligt kommitténs mening kunna vara patenterbara. Vid patent å en uppfinning av ett förfarande (en metod) kommer patentskydd att åtnjutas även för det genom förfarandet framställda alstret (det indirekta produktskyddet). Ett indirekt produktskydd skulle således kunna omfatta en genom förädlingsarbete erhållen ny växt- eller djurindivid. Detta produktskydd skulle kunna bli av synnerligen omfattande betydelse, om skyddet vinge gälla ej endast den vid förädlingsarbetet primärt erhållna individen utan även de genom förökning av denna erhållna individerna. Enligt kommitténs mening bör emellertid endast den primära individen betraktas som en medelst förfarandet framställd produkt. En individ erhållen genom vegetativ förökning av primärindividen skulle således vara att betrakta som en i förhållande till denna fristående produkt, som ej omfattas av det indirekta produktskyddet. Liknande borde förhållandet vara exempelvis beträffande utsäde erhållet vid utnyttjandet av ett patenterbart förädlingsförfarande. Det utsäde, som härvid primärt erhålles, skulle kunna vara föremål för indirekt produktskydd men ej utsäde erhållet genom en skörd,

² Ks. Svenska kommittén för nordiska patent 1. 10. 1956 s. 5. Patenträtt XIII.

³ Ks. esim. *Andreasen*, NIR 1948 s. 105.

⁴ Ks. esim. *Schade*, GRUR 1950 s. 317 sekä patenttiviraston valitusosaston ratkaisu GRUR 1959.235.

⁵ Vrt. belgialaista ratkaisua GRUR 1959.395.

vilken utan upprepat utnyttjande av det patenterade förädlingsförfarandet erhållits med den primära produkten som utsäde.»⁶

Kasvinjalostusalan menetelmäpatentteja vastaan perustelujen kirjoittajilla ei siis ollut mitään huomautettavaa. Biologisiakaan jalostusmenetelmiä ei asetettu erityisasemaan.

Ongelmalliselta näytti menetelmäpatentteihin liittyvän ns. välillisen tuotesuojan ulottuvuus. Työn tässä vaiheessa vaikeuksista selvittiin rajaamalla suoja vain jalostusmenetelmän tuottamia 'ensimmäisiä yksilöitä' koskevaksi.

Erityisen keskustelun kasvipatenteista komiteat kävivät syksyllä 1957 eli siis kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention aikaansaamiseen tähtäävän ensimmäisen konferenssin jälkeen. Kansainvälisten hankkeiden keskeneräisyyden takia päätettiin toistaiseksi jäädä 'odottavalle kannalle' ja seurata tapahtumien kehitystä muualla maailmassa.⁷

Tilaisuutta keskustella syvällisemmin kasvinjalostusalan keksintöjen ja uusien lajikkeiden patentoitavuudesta ei komiteoille näytä sittemmin tulleen. Kasvinjalostajan oikeuksia koskeva konventio valmistui ja allekirjoitettiin aikanaan, Euroopan neuvostossa viimeisteltiin patenttioikeutta koskevaa ns. lakikonventiota, jonka tiedettiin suhtautuvan kielteisesti kasvilajikkeiden ja olennaisesti biologisten jalostusmenetelmien patentoitavuuteen,⁸ ja pohjoismaiset patenttilakikomiteatkin katsoivat ajan koittaneen saattaa alustavat ehdotuksensa julkisuuteen.⁹

Miten komiteat olivat päättäneet suhtautua kasvinjalostusalan keksintöjen patentoitavuuteen? Kysymykseen on vaikea vastata. Komiteat tosin mainitsevat voimassa olevaa oikeutta kuvatessaan, että kasvinjalostusmenetelmät eivät yleensä täytä toistettavuusvaatimusta eivätkä sen takia ole patentoitavissa, sekä selostavat, millä tavalla ulkomaisessa oikeudessa suhtaudutaan lajikepatentteihin ja lajikkeiden suojaamiseen yleensä, mutta siirtyessään esittelemään mietintönsä sisältyviä säännöksiä ne tyystin vaikenivat kasvinjalostusalaan.¹⁰ Lakiehdotuksen 1 § kuului:

⁶ Ks. Svenska kommittén för nordiska patent 1. 10. 1956 s. 5. Patenträtt XIII.

⁷ Ks. Protokoll ført ved det 7. møte i den nordiske patentkomité Oslo 30. september — 5. oktober 1957 s. 55 ss. Patenträtt XXII.

⁸ Ks. esim. *Pfanner*, GRUR Int. 1962 s. 548.

⁹ Preliminær betenkning angående nordisk patentlovgivning 1962.

¹⁰ Em. mietintö s. 82 ss.

»Den som gjort en uppfinning eller den till vilken uppfinnarens rätt övergått äger enligt vad i denna lag stadgas efter ansökan erhålla patent på uppfinningen och därigenom förvärva ensamrätt att yrkesmässigt utnyttja denna.

Patent meddelas icke på uppfinning vars utnyttjande skulle strida mot goda seder eller allmän ordning.»¹¹

Alustavista mietinnöistä pyydettiin kaikissa neljässä yhteistyöhön osallistuvassa maassa intressi- ja asiantuntijatahojen lausunnot. Syysmyöhään 1962 komiteat kerääntyivät saalista tarkastelemaan. Kävi niin kuin odottaa saattoikin: keksinnön käsitteeseen ja patentoitavien keksintöjen alaan kaivattiin täsmennyksiä. Enempiä selittelemättä päätettiin nyt puhua patenttilakien 1 §:ssä keksinnöistä, joita voidaan käyttää hyväksi elinkeinotoiminnassa, ja samalla nimenomaisesti sulkea kasvi- ja eläinlajikkeet patentoitavien keksintöjen ulkopuolelle.¹²

Vielä ennen vuoden loppua pitivät pohjoismaisten komiteoiden puheenjohtajat yhteisen kokouksen. Tässä tilaisuudessa perusteltiin kasvi- ja eläinlajikkeiden poissulkemista patenttisuojan piiristä sillä, että Tanska tulisi liittymään kasvinjalostajien oikeuksia koskevaan konventioniin ja sääntelemään oikeudet uusiin lajikkeisiin erityislainsäädännöllä. Pohjoismaisen yhtenäisyyden nimissä kasvi- ja eläinlajikkeet päätettiin poistaa muidenkin Pohjoismaiden lakiehdotuksissa patentoitavien keksintöjen joukosta.¹³

Vuotta myöhemmin valmistui komiteoiden lopullinen mietintö. Sen 1 §:n 1 momentin mukaan patentti oli myönnettävissä vain sellaisiin keksintöihin, joita voitiin käyttää teollisesti hyväksi. Lainkohdan 2 momentin mukaan patenteja ei myönnetty — paitsi sellaisiin keksintöihin, joiden hyväksikäyttäminen olisi ollut lain tai hyvän järjestyksen vastaista — kasvilajikkeisiin eikä eläinlajeihin.¹⁴ Säännösehdotuksen perusteluissa kerrottiin, että Euroopan neuvoston lakikonventioluonnoksessa sallittiin tämän lisäksi sulkea patenttisuojan ulkopuolelle »essentially biological

¹¹ Em. mietintö s. 15.

¹² Ks. Rapport från arbetsutskottets sammanträde i Stockholm den 19—21 november 1962 s. 1 s. Patenträtt XXIV.

¹³ Ks. Protokoll från ordförandemöte inom kommittéerna för nordiska patent i Stockholm den 10—12 december 1962 s. 8. Patenträtt XXIV. Ks. myös Protokoll fört vid plenarmöte i Stockholm den 21—26 januari 1963 med kommittéerna för nordiska patent, bilaga s. 1. Patenträtt XXIV.

¹⁴ NU 1963:6 s. 16.

processes for the production of plants».¹⁵ Muuten uutta säännöstä perusteltiin ainoastaan huomauttamalla, että ko. patentoitavuuspoikkeusten nimenomaista mainitsemista laissa oli pidetty oikeana.¹⁶

Pohjoismaista yhteistyötä jatkettiin vielä komiteanmietinnön valmistumisen jälkeenkin. Eräässä tällaisessa kokouksessa¹⁷ tehtiin patenttilakiehdotuksen 1 §:n 2 momenttiin lisäys, joka merkitsi Euroopan neuvoston lakikonvention¹⁸ patentoitavuuspoikkeusten täydellistä hyväksikäyttämistä: kasvilajikkeiden ja uusien eläinrotujen¹⁹ lisäksi patentoitavuuskielto ulotettiin olennaisesti biologisiin kasvin- ja eläintenjalostusmenetelmiin.

Pohjoismaiden hallitusten miltei yhteneväiset patenttilakiesitykset annettiin valtiopäiville vuonna 1966. Suomen hallitus perusteli uusien kasvilajikkeiden ja jalostusmenetelmien jättämistä patenttisuojasta osatomaksi yksinomaan Euroopan neuvoston konvention vastaaviin säännöksiin vedoten.²⁰ Eduskunta ei säännösehdotukseen puuttunut. Vuoden 1967 patenttilain 1 § tuli kuulumaan:

»Joka on tehnyt keksinnön, jota voidaan käyttää teollisesti, tai se, jolle keksijän oikeus on siirtynyt, voi hakemuksesta saada patentin keksintöön ja siten yksinoikeuden sen ammattimaiseen hyväksikäyttöön sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.

¹⁵ NU 1963:6 s. 100.

¹⁶ NU 1963:6 s. 104. — Selostaessaan lakiehdotusta kansainvälisellä forumilla Ruotsin komitean sihteerinä toiminut toimistopäällikkö *Saul Lewin* kirjoitti: »Wie im Europarat-Übereinkommen und dem EWG-Entwurf ist ausser den üblichen Ausnahmen für Erfindungen, deren Benutzung den guten Sitten oder der öffentlichen Ordnung zuwiderläuft, auch die Patentierung von Pflanzensorten und Tierarten ausgeschlossen worden. Es wurde jedoch nicht für notwendig erachtet, in diese Ausnahme auch »biologische Verfahren zur Züchtung von Pflanzen und Tieren« einzubeziehen. Die Komitees sind der Ansicht, dass solche Verfahren nicht schlechthin von der Patentierbarkeit ausgeschlossen werden sollten, zumindest dann nicht, wenn die Verfahren technische Vorgänge enthalten; auf jeden Fall jedoch sollte von dieser Beschränkung so lange abgesehen werden, als keine anderen Schutzmassnahmen zur Verfügung stehen.» (GRUR Int. 1964 s. 254).

¹⁷ Ks. Protokoll fört vid nordiskt patenträttsmöte i Helsingfors den 23—26 november 1964 s. 6. Patenträtt XXIV.

¹⁸ Lakikonventio oli valmistunut 27. 11. 1963 eli siis yhteispohjoismaisen mietinnön valmistumisen jälkeen.

¹⁹ Termi oli vaihdettu eräiden lausuntojen johdosta.

²⁰ Ks. HE 101 vp. 1966 s. 8.

Patenttia ei myönnetä:

1) keksintöön, jonka hyväksikäyttö on siveellisyyden tai yleisen järjestyksen vastaista; eikä

2) kasvilajikkeisiin tai eläinrotuihin taikka olennaisesti biologiseen menetelmään kasvien tai eläinten jalostamiseksi. Patentti voidaan kuitenkin myöntää mikrobiologiseen menetelmään ja sellaisella menetelmällä aikaansaatuihin tuotteisiin.»

Näin olivat pohjoismaiset lainsäätäjät — pohjoismaisen yhtenäisyyden nimessä — evänneet kasvinjalostajilta patenttisuojan. Vain kahdella maalla oli tarjota tilalle jotakin: Tanskalla pakkolisenssimaksut²¹ ja Ruotsilla kasvinjalostusmaksut.²² Kansainvälisessä lehdistössä ruotsalaiset rohkenivat väittää: »Die nordischen Staaten haben eine andere Form des Schutzes auf diesem Gebiet entsprechend der internationalen Übereinkunft aus dem Jahre 1961 eingeführt oder stehen kurz davor.»²³

c. Pohjoismaiden neuvosto kasvinjalostajien asialla

Toukokuussa 1963 tehtiin Pohjoismaiden neuvostossa aloite kasvinjalostajien oikeuksia koskevan lainsäädännön valmistelemisesta pohjoismaisena yhteistyönä. Aloitteen tekijä, professori *Hugo Osvald* Ruotsista, perusteli esitystään ennen muuta sillä, että lajikkeiden vaihto Pohjoismaiden kesken oli vilkasta. Tämän vuoksi olisi eduksi, jos Pohjoismaissa voitaisiin saada aikaan mahdollisimman yhtäläinen lajikesuojalainsäädäntö.¹

Aloitteesta pyydettiin joukko lausuntoja. Suomalaiset lausunnonantajat Valtion siementarkastuslaitos, Kasvinjalostuslaitos, Maataloustuottajain keskusliitto, Kylvösiemenliitto ja Pellervo-seura puolsivat maatalousministeriön rinnalla aloitteessa tarkoitettuun selvitystyöhön ryhtymistä.² Myös muut Pohjoismaat osoittivat mielenkiintoa asiaan. Ruotsin taholta³ pidettiin tosin aiheellisena huomauttaa siitä, ettei mahdollinen yhteis-

²¹ Ks. laki 16. 6. 1962/105.

²² Förordningen om växtförädlingsavgift 12. 5. 1961/145.

²³ von *Zweigberg—Lewin*, GRUR Int. 1968 s. 306.

¹ Ks. Medlemsförslag om rättsligt skydd för växtförädlingsprodukter, Nordiska rådet 1964 s. 739 s.

² Ks. lausuntoja Nordiska rådet 1964 s. 757 ss.

³ Svenska utsädesförmornas förening'in lausunto, Nordiska rådet 1964 s. 772.

pohjoismaisen lainsäädännön valmisteltavaksi ottaminen saisi viivyttää jo alkanutta ruotsalaista selvitystyötä.

Neuvoston juridisen valiokunnan mielestä ei ollut epäilystäkään kasvinjalostajia suojaavan lainsäädännön tarpeellisuudesta. Yhteispohjoismaiseen ratkaisuun katsottiin myös liittyvän niin suuria etuja, että mahdollisuudet sen aikaansaamiseen oli syytä ottaa selvitettäväksi.⁴

Istunnossaan helmikuun 19 päivänä 1964 neuvosto hyväksyi näin kuuluvan suosituksen:

»Nordisk Råd henstiller til regeringerne at undersøge mulighederne for tilvejebringelse af en fælles nordisk lovgivning angående beskyttelse af vækstforædlingsprodukter.»⁵

Seuraavan vuoden istunnossa hallitukset antoivat suosituksen johdosta ensimmäiset tiedonantonsa. Tanska kertoi lainsäädännöstään, Ruotsi ja Norja kirjoittivat selvitysten olevan käynnissä. Suomen hallitus lausui:

»Med beaktande av att importen av utländska växtförädlingsprodukter till Finland i vissa fall är nödvändig och då å andra sidan lastiftningen i de nordiska länderna såvitt möjligt borde förenhetligas finner Finlands regering det önskvärt, att man på basen av Nordiska rådets rekommendation skulle inleda fortsatta rådplägingar för åstadkommande av en samnordisk lagstiftning om skydd för växtförädlingsprodukter, likväl med beaktande av de verkningar ett eventuellt samarbete kunde medföra för den inhemska växtodlingen och växtförädlingen.»⁶

Kului vuosi. Pohjoismaiden neuvoston seuraavassa istunnossa Norja, Ruotsi ja Tanska kertoivat jälleen lainsäädäntönsä ja lainvalmistelunsa tilasta kasvinjalostuksen kentällä. Suomen hallitus esitti:

»Inom Nordiska rådet borde prövas, om det för sakens vidareutveckling vore skäl att tillsätta ett sakkunnigorgan, där alla nordiska länder skulle vara representerade, och vilket skulle uppgöra förslag till en enhetlig lagstiftning.»⁷

Saman esityksen Suomen hallitus toisti neuvoston vuoden 1967 istun-

⁴ Ks. lausuntoa Nordiska rådet 1964 s. 772 ss.

⁵ Nordiska rådet 1964 s. 2204.

⁶ Nordiska rådet 1965 s. 1863.

⁷ Nordisk råd 1966 s. 1591 s.

nossa viitaten samalla mahdollisuuteen liittyä ao. konventioon.⁸ Ruotsi ja Tanska selostivat neuvostolle kuluneen vuoden lainsäädäntöhankkeitaan. Norja ei ollut toimittanut tiedonantoa.

Kolme vuotta myöhemmin, Reykjavikissä vuonna 1970, voitiin neuvostolle kertoa edellisvuotisista yhteisneuvotteluista. Niiden tuloksena oli jouduttu toteamaan, ettei edellytyksiä kasvinjalostusalueen yhteis-pohjoismaiseen lainsäädäntöön tuolla hetkellä ollut. Suomen hallitus lausui:

»Under de senaste fyra åren har i Finland i olika sammanhang diskuterats skyddet av växtförädlingsprodukter. Dessa diskussioner har dock ej lett till konkreta resultat. Åtminstone delvis har i dessa diskussioner framskyntat en avvaktande hållning sannolikt i väntan på övriga nordiska länders ställningstagande. I Finland har från ett affärsföretags sida framförts önskemål om utredning av frågan angående rättsskydd för växtförädlingsprodukter. Ärendet handlägges som bäst av lantbruksministeriet.»⁹

Seuraavanakaan vuonna yhteispohjoismaiset hankkeet eivät ottaneet kehittyäkseen. Suomen hallituksen oli todettava:

»Det har visat sig, att förutsättningarna för en gemensam nordisk lagstiftning på området för tillfället fattas. Enighet råder däremot om, att ett nordiskt samarbete i fråga om växtförädlingsprodukternas rättsskydd är önskvärt. Samarbetet är möjligt t.ex. på sådana områden som vid bedömandet av sorternas likformighet och stabilitet samt vid konstaterandet av sortnyheter jämte andra praktiska områden, fastän skiljaktigheter förefinnes mellan lagstiftningarna i de olika länderna. Genom att utnyttja samsarbetsmöjligheterna torde det vara möjligt att spara kostnader, förenhetliga undersökningsmetodiken och undvika dubbelarbete.»¹⁰

Ympyrä oli sulkeutunut. Viimeksi siteerattu tiedonanto kirjasi yhteistyön etuina niitä seikkoja, joita aloitteen tekijä oli — tosin vähemmän selkiintyneinä — seitsemän vuotta aikaisemmin pitänyt ehdotuksensa perustana.

Pohjoismaiden neuvosto ei käynyt tämän enempää odottelemaan. Asia katsottiin loppuun käsitellyksi.¹¹ Kasvinjalostajien suojaamisen suhteen

⁸ Nordisk råd 1967 s. 1906.

⁹ Nordiska rådet 1970 s. 1931.

¹⁰ Nordiska rådet 1971 s. 2275.

¹¹ Nordiska rådet 1971 s. 66.

Pohjoismaat liikkuivat niin erilaisilla tasoilla, että yhteistyöhön ei ollut edellytyksiä.

d. Ruotsin laki

Jo vuonna 1962 oli Ruotsissa asetettu komitea selvittämään kasvinjalostajien oikeussuojaa ja tekemään tarpeelliset lainsäädäntöehdotukset. Pohjoismaiden neuvoston suositus lainsäädäntöyhteistyöstä tällä alueella merkitsi komitean työn kannalta vain yhteyden pitämistä tätä tarkoitusta varten muissa Pohjoismaissa valittuihin elimiin.¹ Erityisiä neuvotteluja Pohjoismaiden kesken käytiin vasta Ruotsin komitean työn jo ollessa loppuillaan, kevättalvella 1969.

Ruotsin mietintö valmistui seitsemässä vuodessa.² Komitean mielestä kasvinjalostus oli »tillfört vårt land betydande värden».³ tuottoisuus oli parantunut ja myös laadullisten ominaisuuksien suhteen oli saavutettu merkittäviä jalostustuloksia. Taloudellista tukea kasvinjalostajat olivat saaneet toisaalta valtionavustuksena ja toisaalta kasvinjalostusmaksuina.⁴ Näillä tavoin tulevaa tukea lisäämällä voitiin tietysti parantaa kasvinjalostustoiminnan edellytyksiä. Koska jo komitean toimeksiannossa oli edellytetty muidenkin keinojen tutkimista, komitea otti pohdittavakseen kaikki kysymykseen tulevat vaihtoehdot. Niitä se katsoi olevan kolme: julkisoikeudellinen järjestelmä, yksityisoikeudellinen järjestelmä sekä näiden yhdistelmä.⁵ Niin julkisoikeudelliseen kuin yksityisoikeudelliseenkin järjestelmään liittyi teknilliseltä ja hallinnolliselta kannalta asiaa tarkastellen sekä etuja että haittoja. Kumpaakaan järjestelmää ei näissä suhteissa voitu panna toisensa edelle.⁶ Komitean mielestä kuitenkin kaksi muuta tekijää puhui yksityisoikeudellisen järjestelmän puolesta, nimittäin oikeudenmukaisuus ja ulkomaisen lajikevaihdon lisäämisen mahdollisuus. Edelliseen näkökohtaan komitea päätyi verratessaan kasvinjalostajan työtä keksijän työhön: koska keksijän työn tulokset nauttivat yksityisoikeudellista suojaa, tuli vastaavanlaista suojaa antaa myös

¹ Suomessa yhteyttä hoiti maatalouden tutkimuskeskuksen kasvinjalostusosasto; ks. Nordiska rådet 1968 s. 1883.

² SOU 1969: 15.

³ SOU 1969: 15 s. 58.

⁴ Ks. lähemmin SOU 1969: 15 s. 46 ss., ks. myös edellä II.3. in fine.

⁵ SOU 1969: 15 s. 62 ja s. 141.

⁶ Ks. SOU 1969: 15 s. 62 s.

kasvinjalostajan työn tuloksille, uusille kasvilajikkeille.⁷ Jälkimmäisenä mainitun mahdollisuuden komitea otaksui toteutuvan, mikäli saataisiin aikaan laki, joka tekisi mahdolliseksi Ruotsin liittymisen kasvinjalostajan oikeuksia koskevaan kansainväliseen konventioon.⁸

Komitea päätyi ehdottamaan sellaisen lain säätämistä, joka tuottaisi kasvinjalostajille yksinoikeuden uusiin lajikkeisiin. Lopputuloksena oli kuitenkin alussa mainittu kombinaatio: yksityisoikeudellisen ja julkisoikeudellisen järjestelmän yhdistelmä. Komitea nimittäin ehdotti, että uuden yksityisoikeudellisen järjestelmän eli kasvinjalostajanoikeuden tunnustamisen rinnalla säilytettäisiin sekä valtionavustus että kasvinjalostusmaksut.⁹

Komitea muotoili lakiehdotuksensa kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention vaatimukset täyttäväksi. Kasvilajikepatenttien sijasta oli valittu kasvinjalostajanoikeuden myöntäminen. Tähän kannanottoon vaikutti toisaalta se seikka, että useimmat kasvinjalostajia suojaavista maista olivat valinneet erityislainsäädännön, sekä toisaalta se seikka, että uuden lajikkeen katsottiin siinä määrin poikkeavan patenttilaissa tarkoitettusta keksinnöstä, että patenttien myöntäminen kasvilajikkeisiin olisi johtanut monien erityissäännösten kirjoittamiseen patenttilakiin.¹⁰

Uudesta yksinoikeudesta, kasvinjalostajanoikeudesta, komitea ei otaksunut aiheutuvan haittavaikutuksia. Jo jalostajien omat intressit vaativat, että uutta lajiketta markkinoitaisiin mahdollisimman tehokkaasti. Myös muista maista saadut kokemukset osoittivat, että yksinoikeusjärjestelmä oli omansa lisäämään uusien lajikkeiden nopeaa leviämistä.¹¹

Ehdotuksen mukaan jalostaja sai kasvinjalostajanoikeuden rekisteröitämällä lajikkeensa valtion kasvilajikelautakunnassa. Konvention vaati-

⁷ Ks. lähemmin SOU 1969: 15 s. 63 s. Tässä yhteydessä komitea kiinnitti huomiota myös Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistuksen 27 artiklaan: »Jokaisella ihmisellä on oikeus saada moraaliset ja materiaaliset etunsa turvatuiksi sikäli kuin hän on valmistanut tieteellisen tai taiteellisen teoksen.»

⁸ Komitea kirjoitti (SOU 1969: 15 s. 67): »om ett privaträttsligt system införs i Sverige och Sverige ansluter sig till konventionen detta kommer att medföra i öke blott att sortutbytet ökar med andra länder till gagn för den svenska odlingen, handeln, industrin och konsumtionen utan också att den svenska förädlingens resurser starkt förbättras. Denna förbättring stimulerar i sin tur växtförädlarna att framställa nya produkter som kommer allmänheten till godo.»

⁹ Ks. lähemmin SOU 1969: 15 s. 70 s.

¹⁰ Ks. SOU 1969: 15 s. 72.

¹¹ Ks. SOU 1969: 15 s. 67.

musten mukaisesti rekisteröinnin edellytyksenä oli lajikkeen uutuus, yhtenäisyys ja tuntomerkkien pysyvyys. Lajikkeelle oli myös rekisteröitävä identifioimiskykyinen nimitys (benämning). Sen tuli selvästi erota saman kasvilajin rekisteröidyistä tai yleisesti käytetyistä lajikenimityksistä, tavaramerkeistä, toiminimistä jne.¹² Nimitystä oli käytettävä lajikkeesta suojan lakattuakin.¹³

Kasvinjalostajanoikeuden sisältönä oli yksinoikeus lajikkeen lisäysaineiston tuottamiseen kaupallisia tarpeita varten samoin kuin tällaisen aineiston markkinointiin. Sitä vastoin ei lajikkeen hyväksikäyttäminen — toisin kuin patenttisuojan osalta — kuulunut yksinoikeuden piiriin. Näin ollen yksinoikeuden ulkopuolelle jäi esim. lisäysaineiston tuottaminen ja myynti kulutustarkoituksiin. Eri asemassa olivat kuitenkin koristekasvit.¹⁴

Ehdotuksessa mainitun uuden elimen, kasvilajikelautakunnan tehtäväksi suunniteltiin myös kylvösiemenen markkinoinnin valvontaa. Lautakunnan tuli huolehtia siitä, että tärkeimpiä kasvilajeja oli yleisön saatavissa riittävässä määrin kohtuullisin ehdoin.¹⁵

Komitean ehdotus otettiin suopeasti vastaan. Yleisesti lausunnonantajat olivat sitä mieltä, että kasvinjalostajan oli yksinoikeuden muodossa saatava suojaa työnsä tuloksille. Yksinoikeuden otaksuttiin myös toimivan tutkimuksen ja kehitystyön kiihokkeena.¹⁶ Toisaalta muutamat lausunnonantajista pelkäsivät yksinoikeuden vähentävän vapaata kilpailua ja koituvan siten mm. kuluttajien haitaksi.¹⁷

Laki kasvinjalostajanoikeudesta annettiin toukokuussa 1971.¹⁸ Kasvinjalostajan oikeuksia koskevaan konventioon Ruotsi liittyi saman vuoden joulukuussa.

Kasvinjalostajanoikeutensa nojalla jalostajat ovat perineet lajikkeistaan niiden myynnin yhteydessä ns. kasvinjalostajanoikeusmaksua. Viljalajikkeiden kohdalla maksun suuruus on ollut jalostajien tekemän sopimuksen mukaisesti 2,75—3 kruunua 100 kilolta. Lyijytyksen yhteydessä

¹² SOU 1969: 15 s. 103.

¹³ Ks. SOU 1969: 15 s. 115 s.

¹⁴ SOU 1969: 15 s. 96 ss.

¹⁵ Ks. SOU 1969: 15 s. 149.

¹⁶ Prop. 1971: 40 s. 45.

¹⁷ Näin etenkin kilpailuasiamies; ks. prop. 1971: 40 s. 48.

¹⁸ Växtförädlarrättslag 27. 5. 1971/392.

perittävä kasvinjalostusmaksu on samanaikaisesti ollut 2 kruunua 100 kilolta.¹⁹

e. Norjan hankkeet

Norjassa, jossa kasvinjalostustyö tapahtuu suurelta osalta valtion laitoksissa, ei uusiin lajikkeisiin myönnetä yksinoikeuksia. Kasvinjalostajan oikeutta koskevan lain antamista on kuitenkin pohdittu. 1960-luvun alkupuolella pidettiin konventioon liittymistä tarpeettomana, mutta parast'aikaa työskentelee komitea, jonka tehtävänä on sellaisen lainsäädännön valmistelu, joka tekisi konventioon liittymisen mahdolliseksi.¹

4. Suomen tie

4.1. Suomen hallitus oli joutunut Pohjoismaiden neuvostossa toteamaan, että edellytyksiä yhteispohjoismaisen kasvinjalostajan oikeuksia koskevan lainsäädännön aikaansaamiseen ei ollut.¹ Tämä ei merkinnyt sitä, että Suomessa ei olisi tunnettu tarvetta uusien kasvilajikkeiden suojaamiseen. Päinvastoin tuolloin oli jo ryhdytty toimenpiteisiin kasvinjalostustyön tuloksia suojaavan lainsäädännön edellytysten selvittämiseksi. Lausuma merkitsi vain sen seikan myöntämistä, että lainsäädäntö ja lainsäädäntöhankkeet ko. suojan suhteen olivat eri Pohjoismaissa niin eri tasoilla, ettei säännöstöjen yhtenäistämissuunnitelmia voitu pitää realistisina.

Syksyllä 1968 oli Keskusosuusliike Hankkija esittänyt valtiolle toivomuksen kasvinjalostajien oikeussuojan ja lajikesuojan perusedellytysten tutkimisesta maassamme.² Kesällä 1969 toivomus lähetettiin maataloushallitukseen lausunnolle. Maataloushallitus antoi agronomi *Olli Rekolan* tehtäväksi laatia asiasta seikkaperäisen selvityksen. Selvitys valmistui keväällä 1971. Kesällä 1971 maa- ja metsätalousministeriölle antamassaan lausunnossa maatilahallitus katsoi, ettei tässä vaiheessa vielä ollut syytä lähteä lainsäädäntöön saakka ulottuvaan toimintaan, vaan oli laadittava

¹⁹ KomMiet 1975:97 s. 40.

¹ Ks. SOU 1969:15 s. 53 sekä KomMiet 1975:97 s. 41 s.

¹ Nordiska rådet 1971 s. 2275.

² Ks. maatalousministeriön asiakirjavihkoa n:o 3206/01 MM 1968.

lisäselvityksiä ja tutkittava mahdollisuutta korvata kasvinjalostajanoikeus arvokkaiksi osoittautuvien lajikkeiden jalostajien palkitsemisella.³

Maa- ja metsätalousministeriö oli asiasta maatilahallituksen kanssa eri mieltä. Ministeriössä valmistettiin talvella 1971—72 luonnos hallituksen esitykseksi laiksi kasvinjalostajanoikeudesta.⁴

Lakiehdotus oli laadittu sisällöltään sellaiseksi, että se täytti kasvinjalostajan oikeuksia koskevan kansainvälisen konvention vaatimukset. Jalostajanoikeus oli kuitenkin tarkoitettu ainakin aluksi koskemaan vain Suomessa jalostettuja lajikkeita. Tarpeen niin vaatiessa olisi asetuksella voitu määrätä, että myös ulkomailla jalostetut lajikkeet olisivat suojan kohteena.

Ehdotuksen lähimpinä esikuvina olivat olleet yhteispohjoismainen patenttilainsäädäntö sekä Ruotsin kasvinjalostajien oikeuksia tutkineen komitean vuonna 1969 valmistama lakiehdotus. Itse asiassa ministeriössä valmistettu lakiteksti on miltei orjallinen suomennos Ruotsin lakiehdotuksesta. Ehdotuksen ytimenä on uuden yksinoikeuden, kasvinjalostajanoikeuden myöntäminen lajikkeen jalostajalle.

Perusteluosaltaan ministeriössä valmistettu ehdotus on hyvin niukka-sanainen. Niinpä siitä ei käy edes lähemmin ilmi, mitkä syyt olivat johdaneet lakiehdotuksen laatimiseen. Ehdotuksessa ei myöskään selvitetä, minkälaisissa olosuhteissa kasvinjalostusta Suomessa harjoitetaan. Esitysluonnosta lukeva ei saa tietää, mikä on yksityisen kasvinjalostuksen suhde valtion harjoittamaan jalostukseen, mitkä ovat lajikkeiden tuonti- ja vientisuhteet jne. Lähes ainoana taustatietona lukijalle kerrotaan, että Suomen siemenliikkeet ovat keskinäisestä sopimuksestaan ryhtyneet perimään uusien lajikkeiden siementen hinnoissa ns. uuden lajikkeen lisähintaa, 'jalostusmaksua'. Oletettavasti tästä seikasta on perusteluissa mainittu siitä syystä, että tuollaisen sopimuksen olemassaolo olisi osaltaan vaimentanut siirtymistä ehdotetussa lainsäädännössä omaksuttuun yksinoikeusjärjestelmään.

Sopimukseen perustuva 'jalostusmaksu' oli vaihdellut viljalajikkeiden kohdalla 3—8 markkaan 100 kilolta. Jalostusmaksun suuruus oli johtunut ennen muuta siitä, että sitä oli voitu periä vain niin kauan kuin lajike oli uusi eikä se ollut vielä yleistynyt viljelyssä. Yksinoikeusjärjestelmä

³ Ks. 23. 7. 1971 päivättyä lausuntoa maatalousministeriön asiakirjavihossa n:o 3206/01 MM 1968.

⁴ Esitysluonnos on maatalousministeriön asiakirjavihossa n:o 3206/01 MM 1968.

olisi pidentänyt sitä aikaa, jolta jalostusmaksua voitiin periä. Tästä syystä maksun ei olisi tarvinnut olla, niin kuin käytännössä oli tapahtunut, korkein mahdollinen.

Vallitseva tilanne eli kasvinjalostajien osattomuus yksinoikeusjärjestelmästä oli lakiehdotuksen kirjoittajien mielestä omiaan tarpeettomasti lisäämään lajikkeiden runsautta. Tämä otaksuma perustui ilmeisesti siihen jo edellä mainittuun seikkaan, että jalostusmaksuja saatettiin periä vain aivan uusista lajikkeista. Kasvinjalostajanoikeuden säätäminen loi esityksen perustelujen mukaan edellytykset jalostustyön ja siemenkaupan terveelle ja järkevälle kehittämiselle.

4.2. Esitysluonnoksesta mielensä lausuneet jakoutuivat selvästi kahteen rintamaan: toisen mielestä lakiehdotus oli periaatteessa hyvä, tarpeellinen ja ajankohtainen,⁵ toisen mielestä Suomen oloihin sopimaton ja tarpeeton, jopa suorastaan haitallinen.⁶

Ne lausunnonantajista, jotka ilmoittivat periaatteessa puoltavansa ehdotusta, tyytyivät yleensä perustelemaan puoltoaani niukoin sanankääntein. Kasvinjalostajanoikeuden säätämistä pidettiin »tarpeellisena yksityisten kotimaisten kasvinjalostuslaitosten toimintaedellytysten parantamiseksi»,⁷ toimenpide liittyy myös Suomi niiden maiden joukkoon, joissa kasvinjalostusoikeus on laissa turvattu, katsottiin »arvokkaaksi»⁸ jne. Joidenkin keskusjärjestöjen piirissä lain tarpeellisuudesta sinänsä vallitsi yksimielisyys, mutta toteuttamistapojen suhteen esitettiin erilaisia käsityksiä.⁹ Suurimpana yhteisenä huolena lakiehdotukseen myönteisesti suhtautuvilla oli pelko kasvinjalostusmaksujen kohoamisesta kohtuuttoman korkeiksi. Useat ehdottivatkin, että esim. maa- ja metsä-

⁵ Ks. Helsingin yliopiston, Keskusosuusliike Hankkijan, Maataloustuottajain keskusliiton, Metsähallituksen, Patentti- ja rekisterihallituksen, Puutarhaliitto ry:n, Siemenkauppiaitten yhdistys r.y:n, Suomen Teollisoikeudellinen yhdistys ry:n, Svenska lantbruksproducenternas centralförbundin, Svenska lantbruks-sällskapens förbundin ja Valtion siementarkastuslaitoksen lausuntoja maatalousministeriön asiakirjavihossa n:o 3206/01 MM 1968.

⁶ Ks. Keskusosuusliike OTK:n, Maatalouden tutkimuskeskuksen, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan sekä Tukkukauppojen Oy:n lausuntoja maatalousministeriön asiakirjavihossa n:o 3206/01 MM 1968.

⁷ Näin Maataloustuottajain Keskusliitto.

⁸ Näin Helsingin yliopisto.

⁹ Esim. Siemenkauppiaitten yhdistys r.y.

talousministeriön asiaksi annettaisiin vahvistaa maksujen enimmäismäärät.¹⁰

Myötämielisimmin lakiehdotukseen suhtautui Keskusosuusliike Hankija. Se perusteli näkemystään taloudellisiin tekijöihin viitaten: »On todettu, että toiminnan jatkaminen tähänastisia periaatteita noudattaen on vaikeata, kun tutkimuslaitoksen ylläpitäjällä ei ole mahdollisuutta saada oikeutettua korvausta yleisesti arvokkaiden lajikkeiden aikaansaamisen aiheuttamista kustannuksista.» Aivan oikeaan osuneena ei lakiehdotuksessa pidetty sitä seikkaa, että soveltamisala olisi ainakin aluksi rajoitettu vain kotimaisiin lajikkeisiin. Toisaalta tämä rajoitus saattoi johtaa siihen, että ulkomailla jalostettuja lajikkeita pyritäisiin saamaan jalostajanoikeuden alaisiksi kotimaisten 'näennäisjalostajien' välityksellä, toisaalta oli otettava huomioon myös suomalaisten lajikkeiden viennin mahdollisuus.

Puutarhaliiton ensimmäinen lausunto oli lakiehdotusta kohtaan neutraalin suopea. Liitto otaksui, että puutarhatuotannossa jalostajanoikeuksilla oli suhteellisen vähän taloudellista merkitystä. Kaksi vuotta myöhemmin Puutarhaliitto antoi uuden, täydentävän lausuntonsa esittäen siinä eri tuotantosuuntia edustavien jäsenjärjestöjensä kannanotot. Kukka- ja vihannestuotannon osalta Kauppapuutarhaliitto ry kannatti lain aikaansaamista »nimenomaan kansallisten etujemme valvomiseksi», mutta huomautti, ettei lain aikaansaaminen ollut kotimaisen vihanneksen kukkaviljelyn osalta välttämätön eikä kiireellinen.¹¹

Ulkomaisten kasvinjalostajien suoja Kauppapuutarhaliitto piti riittävänä, koska kaikista uutuuslajikkeista ja monista vanhoistakin lajikkeista oli jo vuosikausia maksettu lakiehdotuksen hengen mukaisia suojamaksuja. Liiton käsityksen mukaan tällaisten maksujen saattaminen lakisääteiseksi saattoi johtaa kohtuuttomuuksiin. Niin ikään liitto otaksui — ulkomailta saatuihin kokemuksiin viitaten — lakisääteisen suojamaksun lisäävän uusien lajikkeitten liian nopeaa tuloa markkinoille. Puutarhaliiton toinen jäsenjärjestö, Hedelmän- ja Marjanviljelijät ry suhtautui lakiehdotukseen huomattavasti myönteisemmin. Sen mielestä kas-

¹⁰ Näin esim. Maataloustuottajain keskusliitto ja Svenska lantbrukscentralförbund. Ks. myös Maatalouskeskusten liiton lausuntoa, jossa lain säätämisen edellytykseksi asetettiin se, ettei viljelijäin maksettavaksi asetettu kohtuuttomia maksuja; tämäkin lausunto on em. asiakirjavihossa.

¹¹ Puutarhaliiton molemmat lausunnot sisältyvät em. asiakirjaan. Vuoden 1974 lausuntoa on selostettu myös Puutarha 1974 s. 592 s.

vinjalostajanoikeuden turvaaminen lain keinoin oli omiaan nopeasti lisäämään mielenkiintoa jalostustoimintaa kohtaan. Myönteinen oli myös kolmannen jäsenjärjestön, Taimistoviljelijät ry:n kanta.

Lakiehdotuksen vastustajista OTK, SOK ja Tuko näyttävät valmistelleen lausuntonsa yhdessä — niin yksiin käy niiden kritiikki ja uudistusehdotukset.¹² Uutta yksinoikeutta, kasvinjalostajanoikeutta, ei pidetty viisaana ratkaisuna neljästä eri syystä:

- yksityisten yritysten osuus kasvinjalostustoiminnasta oli Suomessa erittäin vähäinen
- Suomessa jalostetut lajikkeet soveltuivat vain oman maamme erikoisolosuhteisiin eikä niillä siten ollut vientimahdollisuuksia
- yksinoikeudesta olisi seurauksena — toisin kuin ehdotuksen laatijat otaksuivat — haitallinen lajikerunsaus
- yksinoikeus pakottaisi siemenkeskusliikkeet harkitsemaan kilpailutilanteessa omien jalostuslaitosten perustamista, mitkä investoinnit tuskin olisivat kansantaloudellisesti tarkoituksenmukaisia.

Yksinoikeusjärjestelmän sijaan lausunnonantajat ehdottivat julkisoikeudellista järjestelmää, jalostusmaksujen perimistä ja tilittämistä esim. valtion siementarkastuslaitoksen toimesta.

Murskaava uudelle hankkeelle oli Maatalouden tutkimuskeskuksen kannanotto. Lähtökohdaksi oli otettu aksiooma, jonka mukaan peruselintarvikkeita sallittiin yleismaailmallisesti käyttää liiketoiminnan kohteena vain siten, että yrittäjille voitiin sallia ainoastaan kohtuullinen korvaus yrittäjätoiminnastaan. Toisaalta väitettiin, että Suomen liittyminen kasvinjalostajan oikeuksia koskevaan konventioon saattaisi aiheuttaa suhteiden huonontumista kehitysmaiden kanssa. Kun vielä oletettiin, että Suomella ei ollut erityistä syytä turvata jalostajan taloudellista asemaa huomattavan osan jalostustoiminnasta tapahtuessa valtion toimesta, lopputuloksena oli lakiehdotuksen tyrmäminen.

Lakiehdotuksen toteuttamisen varjopuolina tutkimuskeskus piti erityisesti organisaation kalleutta, siemenen hinnan kohoamista, epäterveen mainonnan lisääntymistä, eräiden kasvilajien, kuten esim. perunan, jäämistä jalostamatta, virkavallan lisääntymistä kylvösiemenasioissa, kuluttajien etujen sivuuttamista jne. Ainoa, jolle laki tuottaisi tuloja,

¹² Ks. lausuntoja mainitussa maatalousministeriön asiakirjavivhossa n:o 3206/01 MM 1968.

oli tutkimuskeskuksen käsityksen mukaan Keskusosuusliike Hankkija.

Täysin lainsuojattomiksi ei Maatalouden tutkimuskeskus kuitenkaan halunnut kasvinjalostajia ikuisiksi ajoiksi jättää. Lausunnon loppuun kirjoitettiin: »Kansainvälisesti katsoen meidän maamme ei liene pakotettu laatimaan kasvinjalostajan oikeuksista lainsäädäntöä, ennen kuin on saatu tarpeeksi kokemuksia Länsi-Euroopan maissa nyt alkamassa olevasta sikäläisestä lainsäädännöstä. Sen jälkeen Suomi lienee kypsyneempi ja paremmin valmistautunut ko. lainsäädäntöä silmällä pitäen.»¹³

Lausunnonantajien jakautumisella ehdotuksen puolustajiin ja vastustajiin on tietty yhteytensä siihen seikkaan, millä tavoin lakiehdotus toteutuneena olisi tullut vaikuttamaan asianomaisen toimintaedellytyksiin. Ehdotuksen innokkain tukija oli Keskusosuusliike Hankkija, jonka aloitteesta lainvalmisteluhankkeeseen oli aikanaan ryhdytty. Yksityisistä kasvinjalostusyrityksistämme suurimpana Hankkijalla olisi ollut kasvinjalostajien yksinoikeuksista odotettavanaan merkittäviä taloudellisia etuja. Ehdotuksen vastustajien joukossa työskentelivät yhteisrintamassa ne kaupan keskusliikkeet, joilla ei ollut omaa kasvinjalostustoimintaa. Heidän kilpailuasemaansa jalostajien yksinoikeus olisi muuttanut. Aivan yhtä selviä eivät ole lainsäädäntöhankeen 'päävastustajan', Maatalouden tutkimuskeskuksen motiivit. Ne periaatetasoiset syyt, joiden varaan se vastustuksensa rakensi, olivat tuskin muuta kuin sisällyksettömiä fraaseja. Esimerkiksi modernia patenttilainsäätäjää ei ollut pidätellyt pyrkimys hillitä hyötymistä peruselintarvikkeidenkaan kaupalla; olihan pohjoismaisistakin patenttilaesta vast'ikään poistettu ravintoaineiden patentoitavuuskielto.¹⁴ Puhe Suomen kehitysaasuhteiden mahdollisesta huonontumisesta konventioon liittymisen seuraamuksena merkitsi puolestaan sen ajattelutavan yksipuolista korostamista, jonka mukaan immateriaaliset yksinoikeudet yleensäkin olivat omiaan syventämään kehittyneiden ja kehitysmaiden välistä teollis-taloudellista kuilua.¹⁵ Yksipuolinen lau-

¹³ Ks. tutkimuskeskuksen lausuntoa maatalousministeriön asiakirjavihossa n:o 3206/01 MM 1968.

¹⁴ Ks. kuitenkin patenttilain (550/67) voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1. kohtaa.

¹⁵ Ks. ko. problematiikasta lähemmin viimeksi esim. O'Farrell, Scritti di diritto industriale, s. 187 ss. sekä eri maiden AIPPI-ryhmien kannanottoja kysymykseen »Utilité de la protection de la propriété industrielle pour le développement technique et le progrès économique», AIPPI Annuaire 1975/I s. 95 ss.

Kehitys- ja kehittyneiden maiden erilaisista edellytyksistä hyödyntää patenttisuoja ks. erityisesti Anderfelt, s. 109 ss.

sunto on — useiden muiden edellä mainittujen lausuntojen tapaan — myös siinä suhteessa, että lainsäädäntöhanketta arvostellaan 'tässä ja nyt', ottamatta juuri huomion tulevaa kehitystä.

Yllättävää kasvinjalostajanoikeuden puolustajien ja vastustajien argumentoinneissa on niiden läheinen yhtäläisyys sadan, jopa kahdensadan vuoden takaisiin patenttijärjestelmän olemassaolon perusteita koskeneisiin keskusteluihin: toisaalta puhuttiin keksijän vast. jalostajan luonnollisesta oikeudesta työnsä tuloksiin, toisaalta pelättiin yksinoikeuden vahingoittavan yleistä hyvää.¹⁶

Kiistämättä niissä lausunnonantajien moitteissa oli paljon perää, joiden mukaan lakiehdotus oli valmisteltu selvittämättä lähemmin, missä suhteessa Suomen kasvinjalostusolot poikkesivat kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention edellyttämään lainsäädäntötyöhön innokkaimmin osallistuneiden maiden oloista. Tutkimatta oli myös, mihin seuraamuksiin suunniteltu lainsäädäntö johtaisi. Selvitykset olivat siis tarpeen.

4.3. Enempää aikailematta maa- ja metsätalousministeriö asettikin keväällä 1973 toimikunnan selvittämään kysymystä kasvinjalostajan oikeuksien järjestämisestä sekä tekemään ehdotuksensa sellaisiksi lainsäädännöllisiksi ja muiksi toimenpiteiksi, joihin selvitys antoi aihetta.¹⁷ Toimikunta, joka käytti itsestään nimitystä kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevä toimikunta, sai mietintönsä valmiiksi syksyllä 1975.¹⁸

Mietinnössään toimikunta on selvittänyt toisaalta kasvinjalostuksen perusteita, menetelmiä ja merkitystä yleensä sekä toisaalta kasvinjalostusta Suomessa: organisaatiota, tuloksia ja tarpeellisuutta samoin kuin taloudellisia edellytyksiä.¹⁹ Lisäksi on tehty selkoa kansainvälisestä kas-

¹⁶ Ks. näistä keskusteluista lähemmin esim. *Lang*, s. 37 ss.

¹⁷ Toimikunnan puheenjohtajana oli hallitusneuvos *Heikki Liipola* sekä jäseninä professori *Rolf Manner*, filosofian tohtori *Erkki Kivi*, johtaja *Jorma Närhinen*, agronomi *Ensio Oila*, maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti *Rainer Schildt*, maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti *Osmo Ulvinen* ja maatalousylitarkastaja *Olli Rekola*. Viimeksi mainittu toimi myös toimikunnan sihteerinä. Jäsen *Schildtin* erottua tehtävästään hänen tilalleen kutsuttiin toiminnanjohtaja *Osmo Tuovinen*.

¹⁸ *KomMiet* 1975: 97.

¹⁹ Ks. mietinnön lukuja 1—3. Näitä toimikunnan valmistamia selvityksiä on käytetty edellä hyväksi johtantojaksoa valmisteltaessa.

vinjalostajan oikeutta koskevasta sopimuksesta samoin kuin kasvinjalostajien suojasta muissa Pohjoismaissa.²⁰

Lakiehdotusta valmistaessaan toimikunta on lähtenyt siitä, että yksityistä kasvinjalostustoimintaa on välttämätöntä ryhtyä tukemaan valtion toimenpitein.²¹ Mahdollisia tukitoimenpiteitä toimikunta esittelee kolme: budjettirahoitus, julkisoikeudellinen järjestelmä eli kasvinjalostusmaksun periminen sekä yksityisoikeudellinen järjestelmä eli kasvinjalostajan oikeuden tunnustaminen.²² Budjettirahoituksen toimikunta hylkäsi lähinnä sillä perusteella, että valtio ei ollut pystynyt riittävästi tukemaan edes omaa kasvinjalostustoimintaansa.²³ Julkisoikeudellista ja yksityisoikeudellista järjestelmää toisiinsa verrattaessa toimikunta tuli siihen tulokseen, että julkisoikeudellinen järjestelmä olisi hallinnollisesti toteutettavissa melko vähäisin kustannuksin ja järjestelyin. Jalostajan kannalta tämä järjestelmä olisi sikäli edullinen, että valtio huolehtisi maksujen perimisestä. Haittapuolena olisi se, että järjestelmä voisi koskea vain sellaisia kasvilajeja, jotka kuuluvat siemenkauppalaan piiriin.²⁴ Yksityisoikeudellisen järjestelmän toteuttaminen tulisi hallinnollisesti julkisoikeudellista järjestelmää kalliimmaksi; mm. kasvinjalostajanoikeuden edellytysten tutkimisen järjestäminen ei ollut aivan kädenkäänteessä toteutettavissa. Maksujen periminen jäisi tässä järjestelmässä jalostajan asiaksi.²⁵

Otettuaan vielä kantaa niihin väitteisiin, joita kasvinjalostajanoikeudesta oli edellisen ehdotuksen lausuntokierroksella esitetty, ja katsoen, että

- yksinoikeutta voitaisiin säännellä pakkolisenssein;
- lajikemaksutaseen yli- tai alijäämäisyyttä tärkeämpi oli kuluttajain ja viljelijäin intressi saada viljelyyn parhaita lajikkeita;
- kasvinjalostajanoikeuden tunnustamatta jättäminen ei estäisi ulkomaisten suojattujenkaan lajikkeiden saamista maahan, vaikkakin se viivästyttäisi sitä ja lisäisi siemenen hintaa;²⁶

²⁰ Ks. mietinnön 4. lukua.

²¹ KomMiet 1975:97 s. 44.

²² KomMiet 1975:97 s. 44 s.

²³ KomMiet 1975:97 s. 44.

²⁴ KomMiet 1975:97 s. 45.

²⁵ KomMiet 1975:97 s. 45.

²⁶ KomMiet 1975:97 s. 45 s.

toimikunta oli valmis esittämään oman näkemyksensä kasvinjalostustoiminnan tukemisesta maassamme. Sen mielestä »kotimaisen kasvinjalostustyön edellytykset turvattaisiin tällä hetkellä parhaiten edellä mainitulla julkisoikeudellisella järjestelmällä.»²⁷ Tällaisen järjestelmän toteuttamiseksi toimikunta valmisti ehdotuksen laiksi kasvinjalostustoiminnan edistämisestä.²⁸ Lakiehdotuksen mukaan perittäisiin maassamme jalostettavien kasvilajien kaupassa myytävästä — myös lajikkeettomasta — siementavarasta valtiolle veroluontoinen kasvinjalostusmaksu.²⁹ Maksun perisi siementavaran tarkastuksen yhteydessä valtion siementarkastuslaitos.³⁰

Kasvinjalostusmaksun suuruutta määrätessään toimikunta on ottanut huomion sen perimisen päätavoitteen, kasvinjalostuksen tehostamisen. Samalla on kuitenkin ollut huolehdittava siitä, etteivät maksut tule kohtuuttomasti rasittamaan viljelijöitä ja kuluttajia.³¹ Lakiehdotukseen maksut on kirjoitettu markkamääräisinä.³²

Kasvinjalostusmaksuista kertyvät varat käytettäisiin kasvinjalostuksen tukemiseen. Yksityisille jalostajille valtio jakaisi avustuksia siinä suhteessa kuin heidän lajikkeistaan olisi peritty maksuja. Ulkomaiset jalostajat pääsisivät avustuksista osallisiksi vain vastavuoroisuusedellytyksin. Valtion jalostuslaitoksen osuus olisi tuleva sille määrärahan lisäyksenä.³³

Toimikunta ei tarkoittanut ratkaisuaan 'ikuiseksi'. Mietintöä kirjoitettaessa on nimenomaan lähdetty siitä, että kasvinjalostajanoikeuden tunnustamista saatetaan ryhtyä myöhemmin uudelleen harkitsemaan ennen muuta kansainvälisestä kehityksestä ja ulkomaisten jalostajien suhtautumisesta riippuen.³⁴

²⁷ KomMiet 1975:97 s. 47.

²⁸ Ks. lakiehdotusta KomMiet 1975:97 s. 65 ss.

²⁹ Maksu perittäisiin myös maahantuotavasta ulkomaisten lajikkeiden siementavarasta; ks. KomMiet 1975:97 s. 48.

³⁰ Ehdotuksen 4 §; ks. KomMiet 1975:97 s. 52 s.

³¹ Ks. KomMiet 1975:97 s. 48 ss. sekä s. 61.

³² Ehdotuksen 2 §:n 2 momentin mukaan on kasvinjalostusmaksu kultakin täydeltä sadalta kilolta, pakkauksen paino mukaan luettuna, kasvilajiryhmittäin seuraava: vilja- ja palkokasvit 1,30 mk, nurmi- ja nurmikkokasvit 9,00 mk, öljy- ja kuitukasvit 24,00 mk ja peruna 0,25 mk. Ehdotuksen 2 §:n 3 momentin mukaan on valtioneuvostolla valta muuttuneiden olosuhteiden sitä vaatiessa korottaa kasvinjalostusmaksun määrä enintään kaksinkertaiseksi.

³³ Ks. KomMiet 1975:97 s. 48, 54 ja 62.

³⁴ Ks. KomMiet 1975:97 s. 47.

Mietintöön eriävän mielipiteensä kirjoittaneet olivat huolissaan toisaalta siitä, että valtion kasvinjalostuslaitoksen osuutta kasvinjalostusmaksuista ei ollut 'varmistettu' itse lakiehdotuksessa, ja toisaalta siitä, että kasvinjalostusmaksut tulisivat kohtuuttomasti rasittamaan yhtä elinkeinoa ja yhtä väestönosaa, maanviljelystä ja viljelijöitä. Tämän rasituksen poistamiseksi tuli lisätä kasvinjalostuksen budjettitukea.³⁵

4.4. Tälläkään kerralla lausuntokierros ei tuottanut vain yhdensuuntaisia kannanottoja. Mielipiteitä esitettiin sekä lakiehdotuksen pikaisen toteuttamisen että sen toteuttamatta jättämisen puolesta.³⁶

Kasvinjalostajan yksinoikeuteen neljä vuotta aikaisemmin täysin kielteisesti suhtautunut Maatalouden tutkimuskeskus piti valittua ratkaisua hyvänä. Sen kanssa barrikaadin samalla puolella olivat Kesko Oy, Maatalouskeskusten liitto sekä Suomen osuuskauppojen keskuskunta. Kasvinjalostustoiminnan yhdessä Suomen Vähittäiskauppiasliiton kanssa perustamassaan Kaupan Maataloussäätiössä kymmenen vuotta sitten aloittanut ja yhteistyössä Ruotsin kylvösiemenyhdistyksen kanssa toimiva Kesko Oy toivoi lakiehdotuksen pikaista voimaansaattamista mm. sen tähden, ettei ulkomaisissa kasvinjalostusyhteyksissä pääsisi tapahtumaan katkoa. Heikkoutena esityksessä oli Keskon mielestä kuitenkin jalostusmaksun kohtuuton pienuus. Toisaalta lausunnossa huomautettiin kuitenkin siitä, että jalostusmaksujärjestelmä saattoi johtaa vinosuuntaukseen eli jalostuksen keskittymiseen maksuja runsaasti tuottaviin 'massakasveihin'. Jalostusmaksujärjestelmän rinnalla tarvittiin siis valtion tukitoimenpiteitä. Maatalouskeskusten liitto piti ehdotettua julkisoikeudellista järjestelmää »nopeimmin tuottavana ja käytäntöön joustavimmin soveltuvana». Jalostusmaksuja liitto kuitenkin otaksui kertyvän jalostuslaitosten toimintaedellytysten parantamisen kannalta riittämättömästi; suuri osa kylvöistä suoritettiin omalla tai naapureilta hankitulla siemenellä. Kasvinjalostustoimintaa oli siis tarpeen tukea myös budjettivaroin. Suomen osuuskauppojen keskuskunta piti tärkeänä huolehtia siitä, että valtion kasvinjalostuslaitos pystyisi edelleen täyttämään tehtävänsä mm. maan pohjoisosien lajikkeiden jalostajana.

³⁵ Ks. jäsenten *Rolf Mannerin* ja *Osmo Tuomisen* eriävää mielipidettä. Budjettituen puolesta puhui eriävässä mielipiteessään myös komitean jäsen *Ensio Oila*.

³⁶ Ks. lausuntoja maa- ja metsätalousministeriön asiakirjavihossa n:o 1643/04 MMM 1973.

Lakiehdotuksen toteuttamisen puolesta puhui myös Keskusosuusliike Hankkija, joskin tietyin varauksin. Sen mielestä toimikunta oli yliarvioinut yksityisoikeudellisen järjestelmän hallinnollisia vaikeuksia. Tärkeintä ei kuitenkaan ollut, mikä järjestelmä valittiin. Pääasia oli, että kasvinjalostusta tuettiin. Ehdotetut jalostusmaksut olivat kuitenkin suuruudeltaan riittämättömät tarkoitukseensa, kasvinjalostuslaitosten työn kehittämiseen ja tehostamiseen. Välttämättömänä lausunnossa pidettiin selvitystyön välitöntä käynnistämistä jalostajanoikeuden periaatteet tunnistavan järjestelmän toteuttamiseksi.

Ehdotuksen hyväksyjiin voidaan lukea myös valtiovarainministeriö. Lausunnossaan se kuitenkin keskittyi lakiehdotuksen teknillisiin yksityiskohtiin ja jätti periaatteelliset kannanotot vähemmälle huomiolle. Kasvinjalostusmaksujärjestelmän toteuttamisen edellytyksenä se piti nykyisen kasvinjalostusorganisaation tarkoituksenmukaisuuden selvittämistä: valtion ja yksityisen sektorin välille tuli luoda selvä työnjako.

Eräänlaista välittävää kantaa edusti Kylvösiemenliitto. Se nimittäin puolsi lakiehdotusta, mutta vain väliaikaisena ratkaisuna. Tavoitteena tuli olla kasvinjalostuksen edistäminen kokonaisuudessaan budjettirahoituksen avulla. Likipitään samalla linjalla oli Svenska lantbrukssällskapetens förbund.

Ehdotuksen toteuttamista vastustivat maataloustuottajat. Svenska lantbruksproducenternas centralförbund ja Maataloustuottajain keskusliitto katsoivat, että kasvinjalostusmaksut eivät jakaantuisi oikeudenmukaisella tavalla eri väestöryhmien kannettavaksi: vaikka jalostustyöstä ensisijaisesti hyötyvät toisaalta elintarvikkeita jalostava teollisuus ja toisaalta kuluttajat, vastaisi kustannuksista yksinomaan maatalous. Sitäpaitsi ehdotettu järjestelmä ei ilmeisesti edes takaisi kasvinjalostustoiminnan tehostamista: yksityinen kasvinjalostustoiminta voisi kertyvien kasvinjalostusmaksujen tuottamien avustusten turvin pysyä vain ennallaan ja valtion kasvinjalostustoiminnan kohdalla saataisi jopa väijyä vaara normaalien määrärahojen supistumisesta. Myöskään valuuttapoliittiset seikat eivät tukeneet järjestelmän toteuttamista; menisihän ulkomaille enemmän maksuja kuin niitä ulkomailta saataisiin. Toimikunnan selvityksiä Maataloustuottajain keskusliitto piti monessa suhteessa riittämättöminä. Tutkimatta oli mm. jäänyt, voitiinko uusia jalosteita saada maahan ns. uusien lajikkeiden lisämaksua maksamalla.

Kasvinjalostusmaksujärjestelmän tilalle maataloustuottajat ehdottivat

valtion avustuksia. Ne tuli jakaa jalostuslaitoksille niiden jalostamien lajikkeitten myynnin suhteessa.

4.5. Lausuntojen valossa kasvinjalostajan oikeuksia selvitelleen toimikunnan työ näyttää varsin onnistuneelta. Eri tahoja — jalostajia, välittäjiä, käyttäjiä — edustavat lausunnonantajat ovat yleisesti ottaen toimikunnan kanssa samaa mieltä siitä, että julkisoikeudellinen järjestelmä on nykyisessä tilanteessa yksityisoikeudellista järjestelmää parempi vaihtoehto. Niiden neljän vuoden aikana, jotka olivat kuluneet maa- ja metsätalousministeriön valmisteleman kasvinjalostajanoikeuslakiehdotuksen julkistamisesta, näyttäisi siis asianosaisten ajattelutavassa tapahtuneen olennainen muutos. Olihan tuon ehdotuksen hyväksynyt ainakin periaatteessa myös Maataloustuottajain keskusliitto, monista muista puhumattakaan. On kuitenkin erittäin vaikea päätellä, onko suhtautumistapa jostakin erityisestä syystä kääntynyt yksinoikeusjärjestelmää vastaan. Rationaalisia kannanmuutosta tukevia perusteluja ei lausunnoista löydy. Lähellä on otaksuma, että jo näiden kahden ehdotuksen erilainen esitystekniikka on vaikuttanut asiaan. Vuoden 1972 ehdotuksessa tarjottiin vain yksi ainoa ratkaisumalli, kasvinjalostajan yksinoikeus, ja sen tueksi kerrottiin — yleistäen — vain kaksi asiaa: kasvinjalostustoimintamme tarvitsi taloudellista tukea ja uusi yksinoikeus oli muualla saanut tai ainakin saamassa suosiota. Vuoden 1975 mietinnössä on puolestaan esitelty kolme erilaista tukijärjestelmää ja samalla varsin yksityiskohtaisesti kuvailtu Suomen kasvinjalostustoiminnan erityispiirteitä. On ehkä luontevaa otaksua, että yksinoikeusjärjestelmä sai aikanaan puolelleen monet lausunnonantajista yhtä kevein perustein kuin sen omaksumiseen tähtäävä lakiehdotus ilmeisesti oli laadittukin: koska kasvinjalostajan yksinoikeus oli muualla maailmassa havaittu hyväksi, miksi se ei toimisi meilläkin. Kun lausunnonantajille ei esitelty muita mahdollisia malleja, kannanotot syntyivät helposti vain puolesta tai vastaan. Muita vaihtoehtoja ei käyty pohtimaan. Kun sitten vuoden 1975 mietinnössä erilaisia vaihtoehtoja peilattiin Suomen erityisoloihin ja päädyttiin niiden perusteella yksinoikeusjärjestelmän sijasta julkisoikeudelliseen järjestelmään, on tämä esitystekniikka saattanut temmata mukaansa myös yksinoikeutta aikaisemmin kannattaneet.

Eräiden lausunnonantajien vaatimus kasvinjalostustoiminnan budjettituen lisäämisestä ja jopa jalostustoiminnan siirtämisestä kokonaisuudessaan valtion varoin hoidettavaksi on kansainvälisessä katsannossa yllät-

tävä. Esim. Ruotsin kasvinjalostajanoikeuslainsäädäntöä valmisteltaessa tällaista vaihtoehtoa ei otettu lainkaan esille ao. komitean toimeksiantoa kirjoitettaessa, ja niinpä komiteakaan ei käynyt tutkimaan valtionavun lisäämisen edellytyksiä ja vaikutuksia.³⁷ Englannissa kasvinjalostustoiminnan tukemista ja kehittämistä 1960-luvun alussa pohtinut komitea puolestaan kirjoitti: »We do not think that a general system of State subventions to private plant breeding could be justified or would be the right way to deal with the problem. In our view, the breeder of an improved variety should draw his rewards from the people who use the variety and benefit directly from it. If, as we believe, the present system by which new varieties come into use normally does not allow the breeder a sufficient reward, the solution is to modify the system in the breeder's favour, not to add to the burdens of the taxpayer.»³⁸ On otettava huomioon, että tuohon aikaan yksityisen kasvinjalostustoiminnan tukemiseen käytettiin Englannissa runsaasti yleisiä varoja: enemmän kuin puolet kustannuksista suoritettiin veronmaksajien.³⁹

Kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevän toimikunnan valmisteleva lakiehdotus, ehdotus laiksi kasvinjalostustoiminnan edistämisestä, muistuttaa niin periaatteiltaan kuin tekniseltä toteutukseltaankin Ruotsin kasvinjalostusmaksusäännöstöjä. Lakiehdotuksen hyväksyminen merkitsisi näin ollen Suomen osalta kasvinjalostajien oikeuksien sääntelyssä sen tason saavuttamista, josta Ruotsin kasvinjalostajat pääsivät osallisiksi jo viisitoista vuotta sitten. Myös moniin muihin niin länsi- kuin itä-Euroopankin maihin verrattuna lakiehdotus toteutettuna kuroisi vain hieman umpeen välimatkaa; tuetaanhan kasvinjalostajien työtä Euroopan eri maissa yleisistä varoista annettavia avustuksia lukuunottamatta milloin patentein, milloin keksijätodistuksin, milloin kasvinjalostajan-oikeuksin.

Muuan niistä harvoista Euroopan maista, joissa kasvinjalostustoiminnan tukemiseksi ei vielä ole ennätetty lainsäädäntötoimiin, on Norja.⁴⁰ Joskus on katsottu, että Suomen tulisi kasvinjalostuksen oikeudellisen suojan kentällä seurata Norjan tarjoamaa esimerkkiä pidättyväisestä suhtautumisesta näiden kahden maan kasvinjalostustoiminnan organisa-

³⁷ Ks. SOU 1969: 15 s. 25 ja s. 62.

³⁸ Cmnd. 1092 s. 34.

³⁹ Cmnd. 1092 s. 34.

⁴⁰ Lainsäädäntösuunnitelmia kasvinjalostustoiminnan tukemiseksi on Norjassa kuitenkin ollut vireillä jo runsaan vuosikymmenen ajan.

toristen yhtäläisyyksien takia.⁴¹ Vaikka jalostustoiminnan organisoitumisen välillä näissä kahdessa maassa onkin yhtäläisyyksiä, yhteneväisistä järjestelmistä ei kuitenkaan voida puhua. Kun Suomen kasvinjalostustoiminnasta valtion osuus on noin puolet toisen puolen jakautuessa yksityisten jalostuslaitosten kesken, harjoitetaan kasvinjalostusta Norjassa pääasiassa valtion toimesta.⁴² Yksityinen jalostustoiminta on aivan vähäistä.⁴³ Ne ratkaisut, joihin kasvinjalostajan oikeussuojan suhteen Norjassa päädytään, eivät näin ollen liene sellaisinaan Suomelle esikuviksi kelpaavia.

Kasvinjalostustoiminnan organisoitumisen ja kasvinjalostajan oikeussuojan välinen riippuvuussuhde ei myöskään ole aivan helposti selitettävissä. Useimmissa niistä maista, jotka ovat ryhtyneet toimenpiteisiin kasvinjalostajien oikeudellisen suojan tehostamiseksi, kasvinjalostusta harjoittavat etupäässä yksityiset yritykset. Näin on asian laita mm. Hollannin, Saksan liittotasavallan, Ranskan ja Tanskan osalta.⁴⁴ Toisaalta on esimerkkejä tapauksista, joissa oikeussuojan kehittäminen on muuttanut jalostustoiminnan organisaatiota. Esim. vielä 1960-luvun alun Englannissa valtion osuus jalostustoiminnasta oli huomattavan suuri, mutta sen jälkeen kun kasvinjalostajanoikeuden myöntävä The Plant Varieties and Seeds Act 1960-luvun puolivälissä tuli voimaan, yksityisten kasvinjalostuslaitosten määrä on huomattavasti kasvanut.⁴⁵

Suomessa kasvinjalostustoimintaa harjoittavat yksityiset yritykset työskentelevät tätä nykyä siinä määrin kustannuspaineen puristuksissa,⁴⁶ että lähiaikoina tehtävistä ratkaisuista riippuu, saattaako yksityinen jalostustoiminta tulevaisuudessa ylipäätään enää jatkua. Kasvinjalostajan oikeuksia tutkiva toimikunta ei ole erityisemmin syventynyt pohtimaan yksityisten kasvinjalostustoimintaa harjoittavien yritysten merkitystä julkisin varoin harjoitetun kasvinjalostustoiminnan rinnalla. Sen myönteellinen suhtautuminen yksityiseen kasvinjalostustoimintaan käy kuitenkin ilmi seuraavasta lausumasta:

»Toimikunnan käsityksen mukaan yksityinen kasvinjalostustoi-

⁴¹ Näin esim. Puutarhaliiton vuoden 1974 lausunnossa; ks. maatalousministeriön asiakirjavihkoa n:o 3206/01 MM 1968.

⁴² Näin esim. KomMiet 1975:97 s. 41.

⁴³ Ks. SOU 1969:15 s. 53.

⁴⁴ Ks. lähemmin esim. SOU 1969:15 s. 52 ss.

⁴⁵ Ks. SOU 1969:15 s. 55.

⁴⁶ Ks. lähemmin KomMiet 1975:97 s. 27 s.

minta voisi edelleen tehdä huomattavia palveluksia uusien lajikkeiden kehittämiseksi. Myös kasvinjalostustoiminnan tarkoituksenmukaisen kehittämisen kannalta olisi tärkeätä, että voidaan käyttää hyväksi kaikkia alalla jo suoritetun työn ja sitä varten perustettujen laitosten tarjoamia mahdollisuuksia. Tämän vuoksi ja huomioon ottaen edellä mainitut yksityisen kasvinjalostustoiminnan harjoittamiseen ja edelleen kehittämiseen liittyvät taloudelliset vaikeudet, olisi toimikunnan käsityksen mukaan välttämätöntä, että yksityistä kasvinjalostustoimintaa ryhdytään tukemaan valtion toimenpitein.»⁴⁷

Kasvinjalostustoiminnan rahoitusväylien valintaan vaikuttaa toiminnan organisoitumisen ohella ennen muuta lajikkeiden 'vaihtotase'. Yksityisoikeudellisen, konventiopohjaisen oikeussuojan ja samalla rahoitustien valitseminen on ennen muuta paikallaan maassa, joka tuo ja vie uusia lajikkeita. Esim. keski-Euroopan eri mailla on hyvät edellytykset käyttää hyväkseen toistensa lajikkeita. Sen sijaan Suomen ilmastolliset yms. seikat asettavat omat rajoituksensa muualla jalostettujen lajikkeiden menestymiselle. Toisaalta myöskään suomalaisten lajikkeiden kysyntä ei Pohjoismaiden ulkopuolella ole ollut kovinkaan merkittävä.

Annetaanko kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevän toimikunnan valmisteleva ehdotus laiksi kasvinjalostustoiminnan edistämisestä hallituksen esityksenä eduskunnalle vai ei, on parhaillaan⁴⁸ maa- ja metsätalousministeriössä pohdittavana.

⁴⁷ KornMiet 1975:97 s. 44.

⁴⁸ 1.12.1976

IV. MISSÄ MÄÄRIN NYKYINEN TEOLLISOIKEUDELLINEN LAINSÄÄDÄNTÖMME SUOJAA KASVINJALOSTAJIA?

1. Johdanto

Edellä on käynyt selville, että Suomen patenttilain mukaan ei ole mahdollista myöntää ns. kasvilajikepatentteja, t.s. patentoida kasvinjalostustoiminnan tuotteita. Myöskään menetelmäpatenttien hyödynnettävyys ei ole rajaton: patenttia ei myönnetä olennaisesti biologiseen kasvinjalostusmenetelmään.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin kasvinjalostusalan patentoitavuusrajoitusten merkitystä. Niin ikään tutkitaan, olisiko kasvinjalostajilla hyötyä mallisuojausta.

Muiden elinkeinonharjoittajien tapaan kasvinjalostajat voivat käyttää tuotteidensa tunnuksena tavaramerkkejä. Tässä esityksessä pyritään selvittämään tavaramerkkisuojan merkitystä kasvinjalostajien oikeussuojan kannalta. Niin ikään kiinnitetään huomiota eräisiin alkuperämerkintöjä koskeviin säännöksiin ja niiden kasvinjalostajille mahdollisesti antamaan suojaan.

Jakson lopuksi pohditaan vilpillisestä kilpailusta annettujen säännösten vaikutusta jalostajien oikeussuojaan.

2. Patenttisuoja

2.1. Keksintöjä voidaan luonnollisesti luokitella hyvin monella eri tavalla erilaisista lähtökohdista käsin. Jaotteluperusteena saatetaan käyttää keksinnöllisyyden astetta,¹ keksinnön alaa,² keksijän asemaa³

¹ Esim. Knoph puhuu pioneerikeksinnöistä ja tavallisista keksinnöistä pitäen silmällä keksinnön merkitystä ja kantavuutta; ks. s. 220. Reiland mittaa keksintöjen arvoa niinkään teknisen ja teollisen kehityksen asteikolla ja jakaa keksinnöt kolmeen ryhmään: 1. »grunduppfinnningar», 2. »utvecklingsuppfinnningar» ja 3. »förbättrings- och variationsuppfinnningar»; s. 1.

² Tähän perustuu esim. kansainvälinen patenttiluokitus; ks. Strasbourgin sopimusta Suomen asetuskokoelman sopimussarjan n:o 49/75.

³ Esim. jako työsuhdekeksintöihin ja muihin keksintöihin.

jne. Traditionaalisesti merkittävin on patenttioikeudellisessa lainsäädännössä ja kirjallisuudessa ollut keksinnön kohteen eli sisällön perusteella tehty kahtiajako: tuote- ja menetelmäkeksinnöt.⁴ Uudempaa kirjallisuutta tämä kahtiajako ei kuitenkaan ole tyydyttänyt. Jaotteluperusteen selkeydestä tinkien on sen tilalle asetettu kolmijako: tuotekeksinnöt, menetelmäkeksinnöt sekä keksinnöt, jotka koskevat joko tunnettujen tuotteiden tahi tunnettujen menetelmien uutta käyttöä eli ns. käyttökeksinnöt.⁵ Kolmijako on nyttemmin omaksuttu myös Suomen patenttilainsäädännössä. Patenttiasetuksen 13 §:n 3 momentissa asetetaan patentoitavalle keksinnölle vaatimus, jonka mukaan »keksinnön tulee, mikäli mahdollista, kuulua joko tuote-, menetelmä- tai käyttöryhmään.»

Menetelmäkeksintöjen joukossa ovat patenttioikeudellisesti erityis-asemassa ne, jotka koskevat valmistusmenetelmiä. Patenttilain 3 §:n 2 momentin mukaan tuotteen valmistusmenetelmää tarkoittavaan keksintöön myönnetty patentti tuottaa nimittäin yksinoikeuden myös tuota menetelmää hyväksikäyttäen valmistettuihin tuotteisiin.⁶ Tällöin on tapana puhua välillisestä tuotesuojasta.

2.2. Kun keksinnön sisältönä on uusi kasvilaji, sijoittuu keksintö patenttiasetuksen 13 §:n jaottelua käytettäessä tuoteryhmään. Ilmaisu 'tuote' käytetään tässä yhteydessä varsin väljänä, lähinnä 'menetelmän' vastakohtana. Se kattaa varsinaisten tuotteiden ohella myös koneet, laitteet, työvälineet jne.⁷ Keksintöinä kasvilajikkeet kuuluvat siihen nykyisen patenttilain mukaan varsin suppeaan joukkoon, johon patenteja ei myönnetä.⁸

⁴ Ks. esim. *Knoph*, s. 220. Vuoden 1937 mietinnössään *Hakulinen* esitti kahtiajaon käyttämisestä myös itse lakitekstissä. Ehdotuksensa 14 §:ssä hän puhui esine- ja menetelmäpatenteista; ks. *KomMiet* 1937:5 s. 9 ja s. 38.

⁵ Ks. esim. *Koktvedgaard*, s. 52. Uutta pohjoismaista patenttilainsäädäntöä valmisteltaessa oltiin sitä mieltä, että keksintöjen kahtiajaosta oli luovuttava. Ainakaan patentoitavuuden edellytyksenä ei saanut olla keksinnön kuuluminen joko tuote- tai menetelmäryhmään. Ks. lähemmin *NU* 1963:6 s. 99 s.

⁶ Valmistusmenetelmäpatenttien erikoinen ulottuvuus on saanut mm. *Benkardin* jakamaan keksinnöt kolmeen pääluokkaan: tuotteet, valmistusmenetelmät ja muut menetelmät; ks. s. 185.

⁷ Ks. esim. *KomMiet* 1937:5 s. 9 14 § ja *Benkard*, s. 191 ss. sekä *Koktvedgaard*, s. 52.

⁸ *PatL* 1 § 2 mom. 2. kohta.

Osa uusista kasvilajikkeista jää tuotteina patenttisuojasta osattomaksi kasvilajikkeiden patenttoimiskieillon ohella toisellakin perusteella. Patenttilain voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1. kohdan mukaan patenttia ei toistaiseksi, kunnes toisin säädetään, voida myöntää itse tuotteeseen vaan ainoastaan sen valmistusmenetelmään keksinnön koskiessa ravintoaineita.⁹

2.3. Kasvintuotantoalan menetelmäkeksinnöt jakautuvat luontevasti toisaalta sellaisiin menetelmiin, jotka tähtäävät kokonaan uuden eli pysyviltä ominaisuuksiltaan aikaisemmin tunnetuista lajikkeista eroavan lajikkeen aikaansaamiseen, ja toisaalta sellaisiin menetelmiin, joiden tarkoituksena ei ole uusien lajikkeiden aikaansaaminen vaan ainoastaan tiettyjen kasviyksilöiden ominaisuuksien parantaminen käsittelemällä itse kasveja tai esim. niiden kasvualustaa määrättyllä tavalla. Ensiksi mainittujen menetelmien tuloksena syntyy uusi tuote, uusi kasvilajike, jonka erityisominaisuudet ovat periytyviä. Menetelmää hyväksikäytettäessä vaikutetaan toisin sanoen itse perintötekijöihin. Jälkimmäisiä menetelmiä käytettäessä puolestaan tavoiteltu vaikutus rajoittuu ainoastaan niihin kasviyksilöihin, joihin menetelmä on kohdistettu. Parannukset eivät siirry seuraavaan sukupolveen. Menetelmä ei siis muuta perintötekijöitä.

Tällä kahtiajaolla on vastineensa ulkomaisessa oikeudessa. Saksalais-sveitsiläisessä oikeuskirjallisuudessa on kasvinjalostusalan menetelmäkeksintöjen edellä kuvailluista pääryhmistä totuttu vanhastaan käyttämään nimityksiä »Pflanzenzüchtungsverfahren» ja »landwirtschaftliche Kulturverfahren».¹⁰ Vastaavasti voitaisiin käyttää suomenkielisiä nimityksiä (kasvin)jalostusmenetelmät ja (kasvin)viljelymenetelmät. Saksan ja Sveitsin oikeudessa viljelymenetelmien patentoitavuus on sitten 1930-luvun ollut periaatteessa selvää. Jalostusmenetelmien patentoitavuus

⁹ Koska uusiin kasvilajikkeisiin ei missään tapauksessa pohjoismaisten patenttilakien mukaan voida myöntää tuotepatentteja, ei tässä yhteydessä ole aihetta syventyä tämän väliaikaiseksi tarkoitetun ravintoaineiden patenttoimiskieillon ulottuvuuteen. Muistettakoon kuitenkin se, että ravintoaineilla patenttilain voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1. kohdassa tarkoitetaan ainoastaan ihmisten ravitsemiseksi tarkoitettuja aineita; ks. KomMiet 1964: B 27 s. 60.

¹⁰ Ks. esim. Benkard, s. 222, Bernhardt, s. 23 s., Blum—Pedrazzini, s. 91 s., Lindenmaier, s. 18 s., ja Reimer, s. 18 s.

puolestaan on aiheuttanut monenlaisia ongelmia 1950- ja 1960-luvullakin. Oikeuskäytännön selkeää kannanottoa saadaan vieläkin odotella.¹¹

Patenttilain 1 §:n 2 momentin säännöksessä yksinkertaisesti ilmoitetaan, että patenttia ei myönnetä mm. olennaisesti biologiseen menetelmään kasvien jalostamiseksi. Miten vastasyntyetty menetelmien kahtiajako suhtautuu tähän säännökseen, ei ole kädenkäänteessä selvitettävissä. Siihen nähden, että kasvinjalostuksella yleisesti tarkoitetaan kasvien perinnöllisten ominaisuuksien parantamista¹², näyttäisi siltä, että ko. poikkeussäännöksen teksti olisi erinomaisessa sopusoinnussa edellä esitellyn kahtiajaon kanssa. Säännös olisi toisin sanoen ymmärrettävissä siten, että siinä ei lausuta mitään niistä menetelmistä, joita ei käy pitäminen jalostusmenetelminä eli siis uusien kasvilajikkeiden 'valmistusmenetelminä'. Se ei siis lainkaan koskisi edellä viljelymenetelmäkeksinnöiksi nimitettyjä keksintöjä. Koska tällaisiin viljelymenetelmiin eivät sovellu mitkään muutaakaan patenttilain patentoitavuusrajoitukset, tulisi niiden patentoitavuus ratkeamaan pelkästään keksinnön patentoitavuutta yleensä koskevien säännösten perusteella. Säännöksen sisältämä patentoitavuusrajoitus kulkisi keskellä jalostusmenetelmäkeksintöjä. Tällaisista menetelmistä patenttia ei voitaisi myöntää niille, jotka sijoittuisivat joko kokonaan biologisten taikka ainakin olennaisesti biologisten menetelmien luokkaan.

Epäilyjä edellä esitellyn tulkintatuloksen oikeaan osuvuudesta herättää kuitenkin ennen muuta se seikka, että lainkohdan ruotsinkielisessä tekstissä — samoin kuin esim. Ruotsin ja Tanskan lakiteksteissä — käytetään sanontaa »förfarande för framställning av växter». Tämä ilmaisu näyttäisi kattavan kaikki kasvien 'valmistusmenetelmät' välittämättä siitä, johtaako menetelmä uuteen lajikkeeseen vai ei.

Säännöksen esikuvana olevan Euroopan neuvoston lakikonvention virallisista teksteistä, englannin- ja ranskankielisistä, ei saa apua säännöksen 'oikean' merkityssisällön löytämiseksi. Konventiotekstit eivät nimittäin näytä täydellisesti vastaavan tässä kohdin toisiaan. Englanninkielisessä tekstissä käytetään sanontaa »processes for the production of plants», joka tuntuisi olevan lähellä patenttilain ruotsinkielistä tekstiä.¹³

¹¹ Ks. esim. Reimer, s. 19.

¹² Näin esim. Paatela kasvinjalostus- sanan merkityssisältöä selvittävässä Otavan ison tietosanakirjan artikkelissaan.

¹³ Mietintöä valmisteltaessa käsillä näyttää olleen konvention englanninkielinen teksti; ks. NU 1963:6 s. 100.

Sitä vastoin ranskankielisessä tekstissä on ilmaisu »les procédés d'obtention de végétaux», joka puolestaan näyttäisi olevan lähellä patenttilain suomenkielisessä tekstissä käytettyä muotoa.¹⁴

Pohjoismaisten patenttilakien yhteinen valmistelu tapahtui kolmella kielellä: norjaksi, ruotsiksi ja tanskaksi. Suomenkieliset tekstit olivat lakien varhaisemmissa valmisteluvaiheissa lähinnä käännösten asemassa. Niiden oikeellisuutta ja osuvuutta eivät komiteoiden ja tarkistustyöryhmien ei-suomalaiset jäsenet pystyneet kontrolloimaan. Tämän seikan lisäksi myös siihen nähden, että tavoitteena oli yhteispohjoismainen patenttilainsäädäntö, saatetaan patenttilain 1 §:n 2 momentin säännöksenkin kohdalla antaa ruotsinkieliselle tekstille etusija ennen suomenkielistä.

Ruotsin vastaavan säännöksen sisältöä selvitellessään *Hesser* ja *Essén* lähtevät siitä, että kasvien valmistusmenetelmillä, »förfaranden för framställning av växter», on varsin laaja ulottuvuus. He nimittäin lukevat säännöksen tarkoittamiksi menetelmiksi mm. maankäsittelymenetelmät, »förfaranden, som avser behandlingen av jorden».¹⁵ Näin ollen patentomiskielto ei rajoittuisi vain olennaisesti biologisiin jalostusmenetelmiin vaan käsittäisi myös koko joukon kasvinviljelymenetelmiä, edellyttäen että ne ovat luonnehdittavissa olennaisesti biologisiksi. — Edellä juuri mainittuun maankäsittelymenetelmään ei tällainen luonnehdinta varmastikaan sovellu.

Hesserin ja *Essénin* mielipiteisiin on syytä kiinnittää erityistä huomiota ennen muuta sen takia, että he olivat mukana niissä yhteispohjoismaisissa keskusteluissa, joissa ko. säännös lakiehdotuksiin liitettiin.¹⁶

Esitettyä painavampia perusteluja jomman kumman tulkintavaihtoehdon omaksumisen puolesta näyttää olevan vaikeata löytää. Edellä mainittujen kielellisten seikkojen sekä pohjoismaisen yhtenäisyyden ohella puhuu kuitenkin vielä muuan huomion arvoinen tekijä sen tulkintavaihtoehdon puolesta, että säännöksessä tarkoitettaisiin sulkea patenttisuojan ulkopuolelle olennaisesti biologisten kasvinjalostusmenetelmien lisäksi

¹⁴ Ks. esim. *Littre*, Dictionnaire de la langue française, Paris 1958, jonka mukaan obtention = action de créer nouvelle variété végétale.

¹⁵ *Hesser—Essén*, s. 20.

¹⁶ Ks. Protokoll fört vid nordiskt patenträttsmöte i Helsingfors den 23—26 november 1964 s. 6. Patenträtt XXIV.

myös muut olennaisesti biologiset kasvintuotannon menetelmät. Tämä seikka on patentoitaville keksinnöille yleisesti asetetun, lakitekstissä tosin mainitsematta jätetyn toistettavuuden vaatimuksen täyttymättömyys biologisissa prosesseissa. Jos nimittäin menetelmä on luonnehdittavissa olennaisesti biologiseksi, voidaan elämän yleisen kokemuksen mukaan lähteä siitä olettamuksesta, että se ei yleensä ole toistettavissa. Näin ollen saattaa olla mielekkäämpää sulkea patenttisuojan ulkopuolelle kaikki olennaisesti biologiset kasvintuotantomenetelmät tyytymättä ulottamaan rajoitusta vain olennaisesti biologisiin kasvinjalostusmenetelmiin.¹⁷ Tämän tulkintavaihtoehdon mukaan toimittaessa ei ole tärkeintä menetelmien luokitteleminen jalostus- ja muihin kasvintuotantomenetelmiin, niin kuin patenttilain 1 §:n 2 momentin suomenkielisestä tekstistä voitaisiin päätellä, vaan ratkaisevaksi erotteluperusteeksi muodostuu kulloisenkin menetelmän biologisuuden aste.

Uusia kasvilajikkeita tuottavat jalostusmenetelmät lienevät tieteen nykyisellä tasolla kaikissa tapauksissa aina tietyissä määrin biologisia.¹⁸ Näin ollen ei tulkintatehtävässä saateta joutua sellaiseen tilanteeseen, joka voitaisiin selvittää yksinkertaisesti toteamalla käytetty jalostusmenetelmä täydellisesti ei-biologiseksi ja siten periaatteessa patenttoimiskelpoiseksi. Sen sijaan on mahdollista useinkin törmätä tapaukseen, jossa ei synny mitään epäilyä jalostusmenetelmän kutsumisesta patenttilaissa tarkoitettuun tavoin olennaisesti biologiseksi. Näin on asian laita esimerkiksi tavanomaisen risteytysjalostuksen suhteen. Vaikeuksia tuottanevat ennen muuta uusimmat kasvinjalostusmenetelmät. Kun perintörakenteiden muutoksia saadaan aikaan esim. lyhytaaltosäteilyllä tai vaikkapa joillakin kemikaaliolla, on tulkitsija erinomaisten vaikeuksien edessä: missä kulkee raja olennaisesti ja epäolennaisesti biologisen välillä? milloin menetelmään on myönnettävä ja siltä evättävä patenttisuoja? Säännöksen esikuva, Euroopan neuvoston lakikonvention määräys, ei ole saanut sellaisia kommentaattoreita, jotka voisivat asiaa valaista.¹⁹ Selittäjäänsä

¹⁷ Huomattakoon, että mikrobiologisten menetelmien patenttoitavuudesta on patenttilain 1 §:n 2 momentissa erityissäännös. Ks. näistä menetelmistä lähemmin *Godenhjelm*, NIR 1969 s. 1 ss.

¹⁸ *Koktvedgaard* näyttää lukeneen säännöstekstin huolimattomasti. Hän väittää (s. 77): »Det er alene biologiske fremgangsmåder til fremstilling af planter og dyr, der ikke kan patenteres.»

¹⁹ Konventioehdotuksen johdosta *Pfanner* kirjoitti (GRUR Int. 1962 s. 548): »Die Ausnahme für Züchtungsverfahren gilt nur für solche biologischen Charak-

odottaa tässä suhteessa myös Euroopan patenttikonventio (EPC), johon ko. patentoitavuusrajoitus on niinkään otettu. Pohjoismaisessa patenttioikeuskirjallisuudessa ei toistaiseksi ole rohjettu esittää ongelman suhteen tulkintasuosituksia. Esimerkiksi ruotsalaiset kommentaattorit *Hesser* ja *Essén* jättävät asian käytännön ratkaistavaksi.²⁰

Viljelymenetelmät puolestaan lienevät nykyisin kaikissa tapauksissa ei-biologisia. Patentoitavuutta koskevan säännöksen soveltamisen kannalta on sitä paitsi riittävää todeta niiden ei-olennainen biologisuus.

Loppujen lopulta näyttää siis siltä, että PatL 1 §:n 2 momentin säännöksen tulkinnassa suomenkielinen ja ruotsinkielinen teksti johtavat tänä päivänä de facto samaan tulokseen: raja patentoitavien ja ei-patentoitavien kasvinjalostus- ja kasvinviljelyalan menetelmäkeksintöjen välillä kulkee ainakin tämän päivän tietämyksen mukaan keskellä ensin mainittuja. Kasvinjalostusmenetelmistä valtaosa on eittämättä luonnehdittavissa olennaisesti biologisiksi. Kasvinviljelypuolelta ei sitä vastoin näytä löytyvän esimerkkiä menetelmästä, jota alan tuntijat voisivat kutsua olennaisesti biologiseksi.

2.4. Patenttiviranomaisten käytäntö tuomioistuinratkaisuksista puhumattakaan ei näytä tarjoavan esimerkkejä patenttilain 1 §:n 2 momentin säännöksen soveltamisesta kasvinjalostuksen kentällä. Vallan harvinaisia ovat pohjoismaissa yleensäkin olleet kasvintuotantolaan liittyvät patenttihakemukset.

Eräs vanhimmista kasvintuotantolaan pohjoismaisista patenteista, *ruotsalainen patentti 38 886*: »sätt att framställa utsäde och dylikt med stor växtkraft samt sålunda framställt material», joka myönnettiin 31. 10. 1910, on tunnettu myös saksalaisessa kirjallisuudessa.²¹ Sen ensimmäinen patenttivaatimus kuuluu:

ters und wird vom Entwurf näher dahin präzisiert, dass es sich um *vorwiegend* biologische Verfahren handeln muss. Dies ist darauf zurückzuführen, dass es auch technische Verfahren zur Züchtung von Pflanzen gibt, für die der Patentschutz offengehalten werden muss, wie etwa Verfahren, mit denen das Wachstum von Pflanzen durch Isotopenbestrahlung beeinflusst wird. Ferner gibt es Züchtungsverfahren, die sowohl biologische als auch technische Elemente enthalten, so etwa ein Verfahren zur Veredelung von Obstbäumen durch Aufpfropfen von Reisern, das zwar vorwiegend biologischen Charakter hat, aber auch der Anwendung technischer Hilfsmittel bedarf.»

²⁰ *Hesser—Essén*, s. 20.

²¹ Ks. *Schade*, GRUR 1950 s. 315.

»Sätt att framställa utsäde eller material för växters fortplantning av större växtkraft eller groningsförmåga bestående i resp. utsädes eller materials behandling genom inblandning eller impregnering med fasta emanationsalstrande radioaktiva ämnen eller lösningar av sådana.»

Menetelmä ei tuottanut uutta lajiketta. Vaikutus ulottui, niin kuin keksinnön nimestä jo näkyi, menetelmää hyväksi käyttäen valmistettuun tuotteeseen. Olennaisesti biologiseksi tätä käsittelymenetelmää ei voitane luonnehtia. Periaatteessa se olisi siten tänä päivänäkin patentoitavissa.

Olennaisesti biologinen oli puolestaan 23. 1. 1936 myönnetyssä *ruotsalaisessa patentissa 85 904* tarkoitettu menetelmä ²²):

»Förfaringssätt för framställning av utsäde av för oljeutvinning lämpliga lupinfrön, kännetecknat därav, att frön av *Lupinus cruihs-hanksii* och *Lupinus mutabilis* genom selektionskultur först bringas upp till en oljehalt av över 14 % och samtidigt eller efteråt genom selektion göras alkaloidfria, samt att av på detta sätt erhållna frön genom ytterligare selektionskultur sådana frön utväljas, som vid skörden icke lossna eller falla ur, av vilka frön slutligen endast sådana utväljas att tjäna som utsäde, som hava tillräcklig hårdighet för att tåla klimatet i de nordiska länderna (Sverige).»

Tässä esityksessä omaksutun kielenkäytön mukaisesti viljelymenetelmien luokkaan olisi luettava keksintö, joka on *ruotsalaisen patentin 95 971* kohteena ²³:

»Förfarande vid odling av skog, avsedd att lämna råmaterial för timmer, cellulosa etc., i ändamål att möjliggöra erhållandet av enhetliga, högklassiga skogsbestånd med ökad kubikmassa stamvirke per ytenhet och avsevärt förkortad omloppstid, kännetecknat därav, att bland på känt sätt erhållna trädhybrider, företrädesvis av släktet *Populus*, utväljas den eller de hybrider, som på grund av stark rotproducerande förmåga (stort antal rotproducerande hormoner) vid vegetativ fortplantning medelst sticklingar visa sig kunna snabbt utveckla ett rikt rotsystem (stort antal birötter) och som samtidigt uppvisa viss dimensions- och fiberlängdsökning (lämpligen 50 respektive 15 %) gentemot föräldraträden vid motsvarande ålder, samt därav, att den eller de sålunda utvalda hybriderna planteras (multiplieras) på företrädesvis mineralrik (ett flertal oorganiska förenin-

²² Tämäkin patentti on *Schaden* tuntema; ks. GRUR 1950 s. 315.

²³ Ks. *Reiland*, NIR 1952 s. 173 s.

gar innehållande) mark och jämväl fortplantas i det sålunda erhållna skogsbeståndet på vegetativ väg medelst sticklingar, varvid sticklingarna före planterandet i huvudsak mätas med fuktighet i vattenbad, varigenom rotslagningen ytterligare befrämjas.»

Selostuksesta ilmenevä menetelmä, jota *Reiland* kutsuu kasvinjalostusmenetelmäksi²⁴, olisi epäilemättä nykyistenkin pohjoismaisten patenttilakien mukaan patentoitavissa aivan samoin kuin se menetelmä, joka suojattiin *ruotsalaisella patentilla 112 185*. Sen ensimmäinen patenttivaatimus kuului²⁵:

»Sätt att preparera frön, vilkas fruktskida innehåller ett flertal frön, för sådden, kännetecknat därav, att frukthöljerna, sedan de på i och för sig känt sätt skalats på mekanisk eller kemisk väg, behandlas vid ungefär 20° C med en mineralsyra, t.ex. koncentrerad svavelsyra, och i anslutning härtill tvättas, eventuellt under användning av neutraliseringsmedel, t.ex. kalkmjölk.»

Kaikki ne patentit, joita Suomessa on edellä jo aikaisemmin selostettujen, 1930- ja 1940-lukujen vaihteessa annettujen²⁶ patenttien ohella kasvintuotannon alueella myönnetty, näyttävät koskeneen viljelymenetelmiä.²⁷ Luonteeltaan ne ovat ei-olennaisesti biologisia. Ensimmäinen niistä on vuodelta 1955, *patentti 27 900*, menetelmä ja laite kasvien viljelemiseksi. Vaatimuksista ensimmäinen kuuluu:

»Menetelmä kasveja viljeltäessä suljettuun tilaan päällekkäin asetetuissa, multaa vailla olevissa kasvulaatikoissa syöttämällä ravintonestettä ja hiilidioksidia, tunnettu siitä, että suljetussa tilassa oleva, hiilidioksidilla ja/tai jollakin muulla kasvua edistävällä kaasulla sekoitettu ilma saatetaan ylipaineen alaiseksi.»

Seuraavana vuonna myönnettiin *patentti 28 201*:

»Menetelmä lisätä kasvaville kasveille tärkeitä hivenaineita, tunnettu siitä, että taimia kannattavaan aineeseen lisätään sellaista huomattavan amorfista, hitaasti liukenevaa, lasimaista, hienonnettuina osasina olevaa ainetta, taikka näitä osasia olevaan aineeseen

²⁴ NIR 1952 s. 174.

²⁵ Ks. *Reiland*, NIR 1952 s. 174.

²⁶ Ks. suomalaisia patenteja 17 889, 18 824 ja 19 165 edellä jaksossa II.3.

²⁷ Tiedot on poimittu Patenttilehden vuosittain ilmestyvästä numerosta 13.

upotetaan siemeniä niitä siinä ajoittain kastellen, joka aine lasitus-aineitten lisäksi sisältää hivenaineina epäorgaanisina yhdisteinä rautaa ja rautaan nähden pieniä määriä aineita, jotka kuuluvat luokkaan, johon sisältyvät mangani, sinkki, kupari, boori, koboltti ja molybdeni, ja joka aine on valmistettu sulattamalla mainittuja hivenaineita sisältäviä lähtöaineita yhdessä lasituksen muodostavien aineitten kanssa ja äkkijäähdyttämällä saatu sulate vedessä.»

1960-luvun alussa, siis ennen nykyisen patenttilain voimaantuloa on myönnetty mm. *patentti 32 049* erääseen menetelmään kasvien kasvuun vaikuttavan aineen valmistamiseksi sekä *patentti 32 731* erääseen kasvien kasvuun vaikuttavaan aineeseen.

Uuden patenttilain voimaantulon ei voi väittää hillinneen joskaan ei kiihdyttäneenkään kasvintuotantoon liittyvien keksintöjen patentoimista. Vuonna 1971 on myönnetty *patentti 43 512* taimien kasvamiseen vaikuttavaan aineeseen. Aine on tarkoitettu tappamaan tai estämään ei-toivotua kasvua. Samana vuonna on myönnetty *patentti 43 796* niin ikään erääseen kasvien kasvua estävään aineeseen. Ko. yhdisteet voidaan lisätä kasveihin sekä maapohjan välityksellä että myös suihkuttamalla lehtiin.

2.5. Se keksintöjen ryhmä, johon patenttilakimme sallii kasvinjalostuksen kentällä patentteja myönnettävän, on siis erinomaisen suppea: jalostus- ja muut valmistusmenetelmät, jotka ovat luonnehdittavissa ei-olennaisesti biologisiksi. Tällaiset menetelmät eivät ainakaan toistaiseksi kuulu kasvinjalostuksen arkipäivään. Odotettavissa ei siten ole, että kasvinjalostukseen liittyvien keksintöjen kohdalla jouduttaisiin erityisesti syventymään niihin erilaisiin, useinkin varsin vaikeasti ratkaistaviin ongelmiin, joita menetelmäkeksintöjen patentoitavuuteen saattaa liittyä. Muuan tällaisista tässä vain ohimennen mainittavista ongelmista on ns. analogiamenetelmien patentoitavuus.

Kemian alalla tuotepatentit ovat vasta eilispäivän saavutus.²⁸ Pitkään olivat käytettävissä vain valmistusmenetelmäpatentit. Vähitellen ajauduttiin siihen, että patentteja myönnettiin sellaisiinkin menetelmiin, jotka eivät sinänsä olleet uusia vaan täysin analogisia ennestään jo käytössä olevien kanssa, kunhan vain menetelmää hyväksikäyttäen valmistettu

²⁸ Ks. Suomen osalta 1898 PatJul 1 § 3 mom. ja 1943 PatL 14 § 2 mom. 2-kohta verrattuna patenttilain voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1. kohtaan. — Esim. Saksan liittotasavallassa on kemian tuotepatentteja ryhdytty myöntämään vasta vuodesta 1968 lukien; ks. lähemmin esim. *Benkard*, s. 213 ss.

tuote erosi aikaisemmin tunnetuista esim. uusien terapeuttisten ominaisuuksiensa takia.²⁹

Niissä maissa, joissa kasvinjalostusmenetelmät ovat periaatteessa vapaasti patentoitavissa, on usein jouduttu havaitsemaan käytettävissä olevien menetelmien rajallisuus. Jos kuitenkin sinänsä tunnettuja jalostusmenetelmiä hyväksikäyttäen on saatu aikaan uusi kasvilajike, on menetelmä ns. analogiamenetelmä-sääntöä seuraten katsottu mahdolliseksi patentoida.³⁰ Keksinnöllisyyttä, joka on aina patentin myöntämisen välttämätön edellytys, merkitsee tällaisissa tapauksissa ennen muuta riskeytykseen yms. jalostustoimiin soveltuvien yksilöiden valinta.³¹

Toinen nimenomaisesti biologisten menetelmien patentoitavuuden erityisongelma on toistettavuuden vaatimus. Menetelmä on patentoitavissa vain, jos se voidaan uudelleen ja uudelleen toistaa. Tätä vaatimusta ei tosin patenttilaissa sanota nimenomaisesti julki, mutta lain esitöistä sen olemassaolo käy selvästi esille.³² Siinäkin tapauksessa, että jalostusmenetelmä on vain ei-olennaisesti biologinen, sen toistaminen ei liene ilman muuta mahdollinen. Lainsäätäjän suhtautuessa kasvinjalostusmenetelmien patentoitavuuteen varsin nurjamielisesti, ei ole odotettavissa, että lainkäyttäjä (tai patenttiviranomainen) raivaisi esteitä toistettavuusvaatimuksesta tinkimällä. On hankalaa ryhtyä ennustamaan, tulisiko viranomaisia tyydyttämään menetelmän ns. teoreettinen toistettavuus.³³ Ongelmaa ei muuta miksiäkään se seikka, että kasvinjalostaja itse yhtä vähän kuin uuden lajikkeen hyväksikäyttäjäkään ei ole kiinnostunut koko sen prosessin toistamisesta, joka johti lajikkeen syntyyn. Onhan tuo uusi lajike monistettavissa toki huomattavasti yksinkertaisemmin keinoin kuin toistamalla jalostusmenetelmä.³⁴

²⁹ Ks. lähemmin esim. NU 1963:6 s. 105, *Koktvedgaard*, s. 73 ja *Benkard*, s. 208. Ks. myös Erityismääräykset ravinto- ja lääkeaineita tarkoittavien patenttihakemusten käsittelyä varten. Patenttimääräysten liite 3.

³⁰ Näin väittävät ainakin *Bernhardt*, s. 25 ja *Busse*, s. 95.

³¹ Näin esim. *Blum—Pedrazzini*, s. 92.

³² NU 1963:6 s. 97 s.

³³ Näin menetellään nykyisin mm. Saksan liittotasavallassa; ks. *GRUR* 1959. 235.

³⁴ Saksan liittotasavallassa on jalostusmenetelmäpatenttien kohdalla tapahtunut mielenkiintoinen kehitys. Aikaisemmin nämä patentit myönnettiin uuden lajikkeen jalostusmenetelmään. 1960-luvulta alkaen on patenttivaatimukset kirjoitettu ja patentit myönnetty uudella tavalla: uuden lajikkeen 'emokasvien' kasvulliseen lisäämiseen. Kehityksen pani alulle muuan BGH:n eräissä patentin-

2.6. Niin kuin edellä on käynyt ilmi, ovat menetelmäkeksintöjen joukossa patenttioikeudellisesti erityisasemassa ne, jotka koskevat valmistusmenetelmiä. Tällaiseen keksintöön myönnetty patentti tuottaa patenttilain 3 §:n 2 momentin mukaan yksinoikeuden paitsi itse menetelmään myös menetelmää hyväksi käyttäen valmistettuihin tuotteisiin. Patenttioikeudellisessa kirjallisuudessa tätä suojaa kutsutaan yleisesti välilliseksi tuotesuojaksi.³⁵

Pohjoismaisia patenttilakeja valmisteltaessa lähdettiin siitä, että välillinen tuotesuoja tuli kytkeä vain sellaisiin menetelmäpatenteihin, joiden sisältönä oli jonkin — uuden tai vanhan — tuotteen valmistaminen tämän sanan suppeassa merkityksessä. Epäselvissä tapauksissa menetelmää ei tullut lukea valmistusmenetelmien luokkaan eikä siten päästää sitä osalliseksi välillisestä tuotesuojasta.³⁶

Uusia lajikkeita tuottavien jalostusmenetelmien kohdalla ei nouse epäilyjä niiden kuulumisesta patenttilaissa tarkoitettuihin valmistusmenetelmiin. Toisaalta erilaiset viljelymenetelmäkään eivät ole tässä suhteessa ongelmallisia: niitä ei yleensä käy pitäminen valmistusmenetelminä. On syytä muistaa, että pohjoismaisten komiteoiden mielestä 'valmistaa'-sanon jokapäiväisen kielenkäytön mukainen merkitys antoi tulokintatilanteessa tavallisesti riittävästi johtoa.³⁷ Tätä sääntöä seuraten ei valmistusmenetelminä käy pitäminen esim. istutusmenetelmiä, rikkaruohojen torjuntamenetelmiä, »menetelmää keinollisesti kasvattaa niverä- eli lainepuuta»³⁸ jne.

Monissa maissa on välillinen tuotesuoja laissa rajoitettu koskemaan vain ao. patentoidun menetelmän välittömiä tuotteita.³⁹ Pohjoismaisissa

loukkausjutussa tekemä päätös *GRUR* 1962. 577. Siinä esillä olleen menetelmäpatentin päävaatimus oli kirjoitettu muotoon: »Vegetative Vermehrung von Mutterpflanzen einer neuen Rose, deren Blüten etwa scharlachroter Farbe gegenüber anderen Rosensorten gleicher Farbe vier- bis sechsmal grösser sind und eine erhöhte Anzahl von Blütenkronblättern besitzen, gewonnen aus einer Kreuzung der Polyanthahybride »Baby Chateau« mit der Teehybride »Crimson Glory«, Selektionierung der aus dieser Kreuzung hervorgegangenen Sämlinge auf Blütengrösse und Farbe und durch Selbstung des ausgewählten Sämlings.» Ks. lähemmin esim. *Reimer*, s. 19 s., *Benkard*, s. 223 s. ja *Lindenmaier*, s. 20.

³⁵ Ks. viimeksi *Holmqvist*, *Patenträtt*, s. 58 s.

³⁶ NU 1963: 6 s. 188.

³⁷ NU 1963: 6 s. 188.

³⁸ Suomalainen patentti 19 165.

³⁹ Ks. esim. Saksan liittotasavallan Patentgesetz 6 § sekä Sveitsin Bundesgesetz betreffend die Erfindungspatente 8 art. 3 mom.

patenttilaeissa ei tällaista rajoitusta ole. Lakeja valmisteltaessa haluttiin toki hyväksyä ne tulkinnat, joita ko. rajoituksen lakiinsa ottaneissa maissa tuotesuojan ulottuvuudesta oli esitetty. Rajoituksen katsottiin kuitenkin pikemminkin vaikeuttavan kuin selventävän säännöksen ymmärtämistä.⁴⁰ Näkemyksensä komiteat kiteyttivät toteamukseen: »Redan i bestämningen att produkten skall ha tillverkats genom förfarandet får anses ligga, att produkten skall ha erhållit sina väsentliga egenskaper genom det patenterade förfarandet och att produkten icke skall ha förlorat sin identitet på grund av ytterligare tillverkningsmoment.»⁴¹

Kysymystä kasvinjalostusalan menetelmäpatenttien tuottamasta välillisestä tuotesuojasta tarkasteltiin pohjoismaisia patenttilakeja valmisteltaessa vain ohimennen. Yhteisessä mietinnössä lausutaan voimassa olevasta oikeudesta: »Ved patent på opfindelsen af en sådan fremgangsmåde vil der muligvis kunne blive tale om en patentbeskyttelse også af de derved fremstillede produkter som følge af den indirekte produktbeskyttelse, der er hjemlet i alle de nordiske patentlove. Nogen sikker praksis på disse områder foreligger imidlertid ikke.»⁴² Mutta mihin asti välillinen tuotesuoja oli tulevaisuudessa ulotettava, sitä ei käyty pohtimaan. Aivan komiteatyön alkuvaiheissa välillinen tuotesuoja kasvinjalostuksen alalla oli keskusteluissa pari kertaa esillä. Ruotsin komitea halusi rajoittaa tuotesuojan koskemaan vain niitä yksilöitä, jotka jalostusmenetelmä oli välittömästi tuottanut. Sen sijaan se jälkeläistö, joka tuotettiin ko. patentoitua menetelmää toistamatta, sai jäädä suojan ulottumattomiin.⁴³ Vuotta myöhemmin eräs Ruotsin komitean jäsenistä, *Gunnar Reiland*, kuitenkin esitti: »det indirekta produktskyddet vid förfarandepatent av praktiska skäl i vissa fall måste inskränkas t.ex. då fråga är om växtförädling. Den första generationen har i allmänhet ingen kommersiell betydelse, utan denna uppnås först genom ympning eller utsäde. Skydd för endast första generationen är således alltför inskränkt medan åter ett obegränsat skydd för alltför långt.»⁴⁴ Mielipiteet olivat siten selkiintymättömiä, mutta niiden muokkaamiseen ei ilmeisesti kuitenkaan nähty tarvetta. Sen jäl-

⁴⁰ NU 1963:6 s. 148.

⁴¹ NU 1963:6 s. 148. — Laajasta aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta ks. esim. *Hahn*, ss. 68—110.

⁴² NU 1963:6 s. 96.

⁴³ Lausuma on siteerattu edellä jaksossa III.3.b. alaviitteen 6 kohdalla.

⁴⁴ Ks. ptk. pohjoismaisten patenttilakikomiteoiden kokouksesta Helsingissä 25.—29. 6. 1957, Patenträtt XXII.

keen kun kasvinjalostusalan keksintöjen patentoitavuutta oli päätetty olennaisesti rajoittaa, kysymykseen jalostusmenetelmäpatenttien tuottamasta välillisestä tuotesuojasta ei enää palattu.

Tapauksissa, joissa uusiin kasvilajikkeisiin johtavat jalostusmenetelmät saattavat nykyisen patenttilain mukaan olla ylipäänsä patentoitavissa, joudutaan kysymys välillisen tuotesuojan ulottuvuudesta erityissäännösten puuttuessa ja lain esitöidenkin vaietessa ratkaisemaan välillisen tuotesuojan ulottuvuutta koskevien yleisten periaatteiden valossa. Patenttilakien yhteispohjoismaisten perustelujen mukaan näiden periaatteiden ytimenä on suojan ulottaminen niin pitkälle, kuin patentoidun menetelmän tuloksena syntynyt tuote mahdollisten jatkotoimenpiteidenkin jälkeen säilyttää identiteettinsä.⁴⁵

Kun jalostusmenetelmä on patentoitu ja sen tuloksena on siis saatu aikaan uusi kasvilajike, ulottuu menetelmään myönnetty patenttisuoja, niin kuin edellä on esitetty, periaatteessa myös tuotteeseen. Mutta mitä tämä merkitsee? Ulottuuko suoja vain 'ensimmäiseen sukupolveen'⁴⁶ vai ulottuuko se kaikkiin niihin sukupolviin, jotka saadaan aikaan luonnollisen lisäämisen tuloksena, itse jalostusmenetelmää toistamatta? Siihen nähden että biologisen lisäämisen kautta aikaansaadut tuotteet — tietyn varauksin — säilyttävät lajikeominaisuutensa eli ovat identtisiä jalostusmenetelmän kautta aikaansaadun 'ensimmäisen sukupolven' yksilöiden kanssa, voisi suoja ulottua varsin pitkälle. Onhan biologinen lisääminen sellainen jatkotoimenpide, joka ei muuta identiteettiä. Patenttilain perustelujen mukaisesti näyttäisi siten olevan mahdollista ulottaa välillinen tuotesuoja kaikkiin niihin sukupolviin, joiden kohdalla jalostusteitse aikaansaadut lajikeominaisuudet pystytään säilyttämään.

Laajassa saksalaisessa patenttioikeudellisessa kirjallisuudessa on kasvinjalostusmenetelmien tuottaman välillisen tuotesuojan ulottuvuus luonnollisesti saanut huomiota osakseen. Vallitsevana mielipiteenä näyttää olevan, että välillisen tuotesuojan kohteena on paitsi »das Originalsaatgut der Sorte» myös seuraavat sukupolvet.⁴⁷ Käsitys perustuu ennen muuta

⁴⁵ NU 1963:6 s. 148.

⁴⁶ Ongelmallista on jo se, miten määritetään se 'ensimmäinen sukupolvi', johon välillinen tuotesuoja kiistatta periaatteessa ulottuu.

⁴⁷ Ks. esim. Reimer, s. 347 s. — *Nastelskin* mukaan »dabei ist jedoch zu beachten, dass sich der Schutz nur auf das Saatgut erstrecken kann, das zu Züchtungszwecken verwendet wird, nicht dagegen z.B. auf Getreide oder Hülsenfrüchte, die dem Verbrauch dienen.» (Reimer, s. 348).

siihen edellä jo esille otettuun seikkaan, että biologinen lisääminen ei merkitse sellaista uutta valmistusprosessia, joka muuttaisi patentoidulla valmistusmenetelmällä aikaansaattua tuotetta, lajiketta.⁴⁸ Oikeuskäytännössä tämä vallitseva mielipide ei kuitenkaan ole joutunut koeteltavaksi.

Siihen nähden että Saksan liittotasavallassa, jonka patenttilaki rajoittaa välillisen tuotesuojan ao. valmistusmenetelmän *välittömiin* tuotteisiin,⁴⁹ patenttioikeuden tutkijat ovat pitäneet mahdollisena suojan ulottamista myös biologisen lisäämisen tietä aikaansaatuihin kasvisukupolviin, tuntuisi houkuttelevalta ymmärtää ei-olennaisesti biologisten jalostusmenetelmien tuottama välillinen tuotesuoja vastaavan laajuiseksi pohjoismaisten patenttilakien mukaan, joissa vastaavaa rajoitusta ei ole.

Kyseenalaiseksi esitetyn ajatusrakennelman tekee kuitenkin se, että ensimmäistä seuraavia sukupolvvia ei »valmisteta» ko. patentoitua menetelmää käyttäen, niin kuin välillistä tuotesuojaa koskevassa patenttilain 3 §:n 2 momentin säännöksessä edellytetään. Biologinen lisääminen ei ole sen laatuisten toimintojen luokkaan kuuluva, jota patenttilainsäätäjät ovat pitäneet mielessään valmistamisesta puhuessaan. Toisaalta saatetaan ajatella niinkin, että uusi kasvilajike eli 'ensimmäisen' sukupolven ohella siitä biologisesti tuotettujen kasviyksilöiden sukupolvittainen joukko on kokonaisuutena jalostusmenetelmän tuote.⁵⁰

3. Mallisuoja

3.1. Patentti- ja rekisterihallitus on tammikuun 12 päivänä 1973 tekemällään päätöksellä¹ vahvistanut mallien rekisteröinnissä noudatettavaksi luokituksen, jonka mukaisessa luokassa 1 »Ravintoaineet» on alaluokka 1—02 »Hedelmät ja vihannekset». Tämä johtaa kysymään, voiko jalostaja, jonka uuden porkkanalajikkeen porkkanat ovat muodoltaan aikaisemmin tunnetuiksi tulleista porkkanoista olennaisesti eroavia,

⁴⁸ Näin esim. *Pinzger*, GRUR 1938 s. 736.

⁴⁹ Patentgesetz 6 §.

⁵⁰ Tämän suuntaisesti on voinut ajatella myös saksalainen *Schade*, joka kirjoittaa, »dass zur Erzeugung der weiteren Absaaten kein erneuter menschlicher Eingriff erforderlich ist. Es entfaltet sich vielmehr die dem Samen innewohnende »Lebenskraft.» (GRUR 1950 s. 318).

¹ 12. 1. 1973/93.

rekisteröimällä porkkanan mallin saada yksinoikeuden mallin ammattimaiseen hyväksikäyttöön eli mallioikeuden.

Arvattavasti kysymys vaikuttaa yllättävältä. Muistettakoon kuitenkin, että esim. Espanjassa mallisuoja oli ennen kasvinjalostajanoikeuden säätämistä ainakin koristekasvien jalostajien yleisimmin hyväksikäyttämä suojamuoto.²

Mallien rekisteröinnissä noudatettava patentti- ja rekisterihallituksen vahvistama luokitus perustuu vuodelta 1968 olevaan Locarnon sopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1972.³ Tällä sopimuksella on perustettu kaikkia ns. teollismalleja varten yhtenäinen luokitus, jonka lähempi sisältö on ao. asiantuntijakomitean määrättävissä. Luokituksella ei ole merkitystä sopimusmaiden aineellisen mallioikeuden kannalta. Se on tarkoitettu vain hallinnolliseksi, lähinnä viranomaisten rekisteröimys- toimia helpottavaksi apuvälineeksi. Sopimuksen 2. artiklan mukaan luokituksen vaikutus on riippuvainen jokaisen sopimusmaan omasta päätösvallasta. Erityisesti huomautetaan samassa artiklassa siitä; ettei luokitus sido mallille myönnetyn suojan luonteen ja laajuuden osalta.

Edellä kerrotun perusteella käy jo selväksi, ettei kansainväliselle malliluokitukselle ole tahdottu antaa sellaista vaikutusta, että luokituksen hyväksyneet maat olisivat velvollisia myöntämään mallisuoja kaikkiiin niihin tuotteisiin ja tavaroihin, jotka luokka- ja alaluokkanimikkeissä mainitaan.

Pohjoismaisissa mallioikeuslaeissa ei luokituksen merkitystä ole expressis verbis ilmaistu. Välillisesti laeista käy kuitenkin selville, että luokituksen tavoitteet ovat puhtaasti administratiivisia.⁴ Esim. mallioikeuden ulottuvuutta osoittavassa MOL 5 §:n 2 momentin säännöksessä tavaraluokkia ei edes mainita. Mallioikeuden sanotaan siinä käsittävän »vain ne tavarat, joita varten malli on rekisteröity ja samankaltaiset tavarat.»

3.2. Kun mallien luokitus ei näin ollen tarjoa johtoa mallisuojan alaa

² Ks. lähemmin AIPPI Annuaire 1970 s. 415 s. — Huomattakoon, että kysymys oli hyödyllisyysmalleista.

³ A teollismallien kansainvälisen luokituksen perustamista koskevan Locarnon sopimuksen voimaansaattamisesta 8. 6. 1972/488. Sopimuksen tekstiä ks. Sop. sarja 1972/22.

⁴ Esitöistä tämä tarkoitus selviää nimenomaisesti; ks. esim. KomMiet 1966: A 13 s. 25 ja SOU 1965: 61 s. 157 s. Ks. myös *Essén—Stern*, s. 65 ja *Moore*, s. 45 s.

ja ulottuvuutta selvitettyä eikä lakiin sisälly mitään erityisluetteloa suojattavista yhtä vähän kuin suojaa vaille jäävistäkään kohteista, joudutaan vastausta uusien kasvilajikkeidenkin suojattavuuskysymykseen etsimään yksinomaan niiden yleisten edellytysten perusteella, jotka lainsäätäjällä on suojattaville malleille asettanut. Tärkein säännös on tällöin MOL 1 §:n 1 momentti. Siinä on ko. lain soveltamista silmällä pitäen kirjattuna mallin le g a a l i k ä s i t e: »Mallilla tarkoitetaan tässä laissa tavarahan ulkomuodon tai koristeen (ornamentin) esikuvaa.» Tämän määritelmän pohjalta joudutaan ratkaisemaan, voivatko uudet kasvilajikkeet päästä mallioikeudesta osallisiksi.

Koska ornamenteista lain tarkoittamassa mielessä⁵ ei kasvilajikkeiden kohdalla ole kysymys, tulkitsijan huomio kohdistuu ilmaisuun 'tavarahan ulkomuodon esikuva'. Kasvilajike yhtä vähän kuin eläin- tai ihmisrotukaan ei ole 'tavara', jonka ulkomuodon esikuva voitaisiin myöntää mallisuoja. Mutta käykö tavarasta mallioikeuslaissa kasvi tai sen osa, vaikkapa hedelmä?

Lakia valmistellut Suomen komitea on varsin vähäsanainen mallisuojan kohteesta puhuessaan. Se kirjoittaa:

»Käyttämällä sanaa »tavara» aikaansaadaan tietty suojakohdeiden rajoitus. Tavarakäsitteelle on annettava se merkitys, mikä sillä yleisessä kielenkäytössä on. Täten lankeavat suojapiirin ulkopuolelle mm. sisustuksia tai näyteikkunasomistuksia koskevat esikuvat, puutarhaviljelyä koskevat piirustukset yms. Toisaalta mallisuoja ei voi kohdistua kaikkiin tavaroihin, kuten esim. kaasuihin tai nesteisiin.»⁶

Selitys ei tavarahan alaa kovinkaan paljon valaise. Yleisen kielenkäytön mukaisuus ratkaisukriteerinä voi toimia vain karkeana seulana. Ns. rajatapauksia se ei tietenkään pysty karsimaan. Kasvien osat, esim. leikkokukat ja hedelmät, käyvät lain tarkoittamista tavaroista, mutta jo elävien kasvien kohdalla sääntö osoittaa heikkoutensa. Komitean valitsemat esimerkit ovat puolestaan sitä laatua, että niiden kohdalla voi puhua joko itsestään selvyyksistä tai »asian luonnon»⁷ osoittamista rajoituksista. Esi- teltujen esimerkkien valossa on mahdotonta päätellä, kuuluvatko kasvit

⁵ Ks. lähemmin HE 113/1970 s. 5.

⁶ KomMiet 1966: A. 13 s. 18.

⁷ Näin prop. 1969: 168 s. 144.

tai niiden osat sellaisten tavaroiden luokkaan, joiden esikuvia voidaan malleina suojata.

Suomen komiteaa huomattavasti monisanaisempi on Ruotsin mallioikeuslainsäädäntöä valmistellut komitea.⁸ Siihen nähden että pohjoismaiset mallisuoajakomiteat toteuttivat toimeksiantojaan tiiviissä yhteistyössä, lienee lupa olettaa, että Ruotsin komitean mietintöönsä kirjaamat ajatukset ovat syntyneet ja muovautuneet yhteisissä keskusteluissa ja kuvastavat siten kaikkien neljän komitean näkemyksiä.

Tavarän käsittettä Ruotsin komitea luonnehtii mietinnössään ensin Suomen komitean tapaan: »varubegreppet avses ha samma innebörd som det vanligen har.»⁹ Kehittelyssä edetään kuitenkin Suomen komiteaa yksityiskohtaisempaan kerrontaan. Lopulta päädytään myös eläin- ja kasvimaailmaan:

»Vad åter angår levande djur och växter, bör dessa uppenbarligen falla utanför det mönsterrättsliga varuområdet. Ett krav är alltså att varan skall framställas industriellt eller hantverksmässigt och därvid få sitt utseende fixerat. Naturens egen formgivning av träd, plantor, frukt, blommor o.d. kan icke, lika litet som utseendet på djur, göras till föremål för mönsterskydd.»¹⁰

Sitaatti osoittaa komitean joutuneen eläinten ja kasvien ulkonäön suojattavuutta pohtiessaan täsmentämään aikaisemmin omaksumaansa tavarakäsittettä. Tavanomaisesta kielenkäytöstä ei enää ole ollutkaan apua. Mallioikeudessa merkitykselliselle tavaralle on asetettu se lisävaatimus, että tavarän tulee saada ulkonäkönsä teollisessa tms. valmistusprosessissa.¹¹ Sitaatin viimeisessä lauseessa mainittu luonnon oma muotoilu on ilmeisesti tarkoitettu teollisen tms. valmistusprosessin vastakohtaksi. Luonnontuotteet, puut, kukat, eläimet jne, jätetään siis mietinnössä mallisuojan ulottumattomiin nimenomaan siitä syystä, että niiden ulkonäkö ei synny teollisen valmistuksen tuloksena vaan biologisten tapahtumien seuraamuksena. Sisällyttämällä itse tavarän käsitteeseen teollisen tms.

⁸ Suomen komitean mietinnössä (KomMiet 1966: A 13) on 54 sivua, Ruotsin komitean mietinnössä (SOU 1965: 61) puolestaan 415 sivua.

⁹ SOU 1965: 61 s. 70.

¹⁰ SOU 1965: 61 s. 230 s.

¹¹ Tämän Ruotsin komitean mietintöön sisältyvän mallioikeudellisen tavarän määritelmän on meillä omaksunut ainakin *Godenhielm*; ks. *Festskrift utgiven i anledning av Juristklubben Codex' 30-års jubileum*, s. 14.

valmistamisen vaatimus voidaan tällöin tyytyä sanomaan: elävät kasvit ja eläimet jäävät mallioikeudellisen tavarakäsitteen ulkopuolelle.

3.3. Kasvien, eläinten ja muiden vastaavien luonnontuotteiden jättäminen mallisuojarahdollisuuksien ulkopuolelle voisi edelle otetun sitaatin valossa olla perusteltavissa myös toisista lähtökohdista käsin. Koska mallisuojan myöntämisen edellytykseksi on haluttu asettaa mallin syntyminen luovan henkisen työn tuloksena,¹² ei suoja tietenkään tule antaa tämän panoksen puuttuessa. Kun komitea puhuu mietintönsä kohdassa luonnon omasta muotoilusta, voidaan myös ajatella sen halunneen sulkea kasvi- ja eläinmaailman suojamahdollisuuden ulkopuolelle tämän mallisuojan myöntämisen perusedellytyksen — luovan inhimillisen toiminnan vaatimuksen — täyttymättä jäämisen takia.

Ruotsin hallituksen mallioikeuslakiesitykseen maininta eläimistä ja kasveista mallisuojan kohteena kirjoitettiin lyhyesti: »Levande djur och växter bör uppenbarligen också falla utanför det mönsterrättsliga varuområdet.»¹³ Lukijalleen tämä suoraviivainen lausuma kertoo esim. kasvien uusien muotojen suojattavuudesta huomattavasti vähemmän kuin komitean edellä siteerattu kannanotto. Yksityiskohtaisempia perusteluja ei ilmeisesti pidetty tarpeellisina. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa on toisinaan tyydytty tämän hallituksen esityksen perusteluista löytyvän maininnan toistamiseen ja siten suojan epäämiseen eläinten ja kasvien ulkonäöltä pelkästään tavarakriteerin nojalla.¹⁴ Moore tosin huomauttaa lisäksi: »Levande djur och växter och andra rena naturalster utesluts även p g a kravet på en skapande människoinsats»¹⁵ ja tuo siten esiin ne molemmat tekijät, jotka ilmeisesti yleensä ovat esteenä mallioikeuden myöntämiselle esim. juuri jonkin kasvin ulkonäölle.

Edellä esitellyt Ruotsin mallioikeuslain esitöistä löytyvät maininnat eläin- ja kasvimaailmasta mallisuojan kohteena, joiden siis oletetaan vastaavan myös Suomen lainvalmistelijoiden ja -laajijoiden käsityksiä, eivät kuitenkaan anna selvää vastausta kysymykseen, voiko jalostaja saada mallioikeuden uuden kasvilajikkeensa ulkonäön esikuvaan. Lausumista käy tosin ilmi periaatteessa kielteinen suhtautuminen kasvi- ja eläinmaailman mallien suojattavuuteen, mutta loppujen lopulta lausumat tule-

¹² Esim. KomMiet 1966: A 13 s. 19 ja SOU 1965: 61 s. 104 s.

¹³ Prop. 1969: 168 s. 144.

¹⁴ Essén—Sternér, s. 33 s.

¹⁵ Moore, s. 19.

vat korostaneeksi sitä seikkaa, että mallisuoja voi myös tällä alueella olla mahdollinen, kunhan kysymyksessä eivät ole puhtaat luonnon itsensä muotoilemat tuotteet. Monimutkaisen jalostusprosessin tuloksena syntyneet uudet kasvilajikkeet eivät tietenkään ole puhtaita luonnon tuotteita. Mutta onko uusien kasvien tuottamisen kohdalla luontevaa puhua sellaisesta teollisesta tms. valmistamisesta, jonka tuloksena tuote saa ulkonäkönsä, on jo toinen asia. Uuden lajikkeen ensimmäisten yksilöiden kohdalla näin ilmeisesti on asian laita. Seuraavien sukupolvien kohdalla tuota 'valmistusprosessia' ei kuitenkaan enää toisteta, vaan uudet yksilöt saadaan aikaan biologisen lisäämisen kautta. Joka tapauksessa tämä 'valmistustapa' on aivan toista tyyppiä kuin se, jota lakia kirjoitettaessa on pidetty silmällä.

3.4. Uusien kasvimuotojen kelpaavuus mallisuojan kohteeksi herättää epäilyjä myös siitä syystä, että kasvit elollisina luontokappaleina eivät ehkä täytä sitä ulkonäön määrättyisyyden ja pysyvyyden vaatimusta, jota mallisuoja näyttää edellyttävän. Mm. Suomen hallituksen mallioikeuslakiesityksessä lähdetään siitä, että vain täsmälleen määrätty malli voi olla suojan kohteena.¹⁶ Sellaisen tuotteen kohdalla, jolla ei ole täsmällistä ulkomuotoa, mallisuoja ei tule kysymykseen.¹⁷

Elävä kasvi muuttaa muotoaan koko ajan. Mikä olisi sen yksiselitteisesti kuvattava muoto, johon suoja kohdistuisi? Kerrottakoon, että Länsi-Saksan viranomaiskäytännössä hyödyllisyysmallisuoja (Gebrauchsmusterschutz) on uudelta kasvilajikkeelta evätty muiden syiden ohessa juuri sillä perusteella, että muoto ei ollut pysyvä.¹⁸

¹⁶ HE 1970: 113 s. 5.

¹⁷ Ks. myös prop. 1969: 168 s. 144 sekä *Essén—Sternen*, s. 33.

¹⁸ *Timpe* siteeraa viranomaisen perusteluja tältä osin (GRUR 1962 s. 133): »Für die Erlangung des Gebrauchsmusterschutzes ist es daher nicht erforderlich, dass der Gegenstand die als neu beanspruchte Form auf die Dauer behält. Sie muss nur mit einer gewissen Beständigkeit vorhanden sein. Erzeugnissen der belebten Natur, wie Tieren und Pflanzen, fehlt, solange sie leben, die Formbeständigkeit der Materie. Auch Schnittblumen unterscheiden sich hierin nicht von den im Boden befindlichen Pflanzen. Im Verhältnis zu Gegenständen der mechanischen Technik, die gewissen Veränderungen unterliegen, und zu Verbrauchsgegenständen besteht insoweit ein grundsätzlicher Unterschied.» — Perusteluista ilmenevän kannan ovat hyväksyneet mm. *Busse*, s. 686 ja *Benkard*, s. 1630. *Timpe* puolestaan ei pidä ratkaisua oikeaan osuneena; ks. lähemmin GRUR 1962 s. 131 ss. Hän ottaa esimerkiksi Englannin prinsessa Margaretin hääkukat, 15.000 luonnon

Hallituksen esityksessä mallioikeuslaiksi on varauduttu siihen, että se tuote, jonka ulkonäön esikuvalla suojaa haetaan, on kokoonpantava, liikkuvaosainen tms.¹⁹ Ratkaisevaksi on näissä tapauksissa katsottu ns. lepotilamuoto. Tämän kaltainen muodon muutettavuus on kuitenkin aivan toista kuin elävän kasvin jokahetkinen muuntuminen.

Mikään esine ei säilytä muotoaan ikuisesti: tuoli kuluu käytössä, pii-rakka²⁰ homehtuu kehnoissa säilytysolosuhteissa jne. Tällainen muodon muuttuminen ei kuitenkaan estä mallisuojan saamista eikä heikennä suojan ulottuvuutta. Mallina rekisteröidään tuotteen senhetkisen ulkomuodon esikuva, jolloin tuote valmistusprosessin päättymisen jälkeen saatetaan liikevaihdon kohteeksi.

Kasvien kohdalla vaihdanta osuu usein siemen-, taimi- yms. asteeseen. Ulkomuodoltaan siemen on tietysti aivan toinen kuin siitä kehittyvä kasvi. Edellyttäisikö tehokas suoja kasvuvaiheen kaikkien eri muotojen rekisteröimistä?

Tiettyä haittaa mallisuojan saamisessa kasvinjalostajan kannalta merkitsee myös se seikka, että mallina tulee kysymykseen vain koko tavarahan ulkonäön esikuva.²¹ Rekisteröimisedellytyksiä arvostellessaan viranomaisen on siten kiinnitettävä huomionsa koko tuotteen ulkonäköön. Uudet yksityiskohdat, jotka eivät muuta koko tuotteen ulkonäön kokonaisvaikutelmaa, eivät oikeuta suojan saamiseen. Melkoista poikkeusta tähän pääsääntöön merkitsee kuitenkin se seikka, että tavarasta käyvät myös tuotteen sellaiset osat, jotka voivat olla itsenäisesti liikevaihdon kohteena.²² Tämä sääntö tekee ainakin periaatteessa mahdolliseksi esim. hedelmien ja vihannesten²³ ulkomuodon esikuvan suojaamisen.

3.5. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, etteivät kasvinjalostuksen uudet tuotteet ole erityisesti olleet niiden mielessä, jotka ovat kirjoittaneet säännöksiä ja perusteluja pohjoismaisiin mallioikeuslakeihin. Muutamista

ruusua ja 15.000 tekoruusua ja lausuu: »beide Rosenarten hatten offenbar eine hinreichend stete Raumform, solange sie ihren speziellen Gebrauchszweck erfüllen mussten.» (s. 131).

¹⁹ Hallituksen esityksessä lähdetään itse asiassa siitä, että esikuva olisi kokoonpantava jne; ks. HE 1970:113 s. 5. Kuitenkin tarkoitettaneen itse tuotteen ominaisuuksia.

²⁰ Ks. malli 575.

²¹ Ks. esim. HE 1970:113 s. 5.

²² Ks. esim. HE 1970:113 s. 5.

²³ Vrt. mallien luokittelussa sovellettavaan tavaraluokkaan 1—02.

perustelujen lausumista voidaan päätellä, ettei eläviä kasveja ja eläimiä ole oikein katsottu voitavan käsitellä samojen periaatteiden valossa kuin elottomia tuotteita. Kuitenkin kannanotot ovat epävarmuuden leimaamia. Ehdottomia esteitä elävän luonnon mallien suojaamiselle ei ole tahdottu asettaa. Merkityksellinen on myös tässä yhteydessä Ruotsin mallioikeuskomitean mietintöönsä kirjaama näkemys, jonka mukaan »den närmare avgränsningen av varubegreppet får emellertid ankomma på rättstillämpningen, och därvid bör beaktas möjligheterna att icke åsidosätta påtagliga mönsterskyddsbehov.»²⁴ Toisin sanoen lakia valmisteltaessa ei sitä aluetta, jolla mallisuoja yleensä voi tulla kysymykseen, ole tahdottu rajoittaa jäykin säännöin, vaan oikeuskäytännön tehtäväksi on jätetty tuon alueen lähempi osoittaminen kulloinkin esiintyvien suojatarpeiden valossa.

Niin kuin edellä on käynyt selville, eläin- ja kasvimaailman tuotteista ainakin elävät kasvit ja eläimet on lakia laadittaessa jätetty, tosin hieman epäröiden, suojamahdollisuuksien ulkopuolelle. Periaatteellista estettä ulottaa suoja-alue käytännön ratkaisujen myötä myös tätä kenttää koskevaksi ei kuitenkaan ilmeisesti ole. Tällaista alan ilmeistä laajentamista harkittaessa joudutaan ottamaan huomioon ne vaatimukset, joita mallioikeuslainsäädännön yhteispohjoismaisuuksien asettaa. Yhteisesti valmistellut ja samansisältöisiksi saatetut säännösten menettävät olennaisen osan arvostaan, jos niitä sovelletaan eri maissa eri tavalla. Yhtenäisyyden säilyttämiseksi on välttämätöntä, että säännöstöjä soveltavat viranomaiset neuvottelevat periaatteellisista kysymyksistä keskenään ja pyrkivät niissä yhtenäisiin ratkaisuihin.

Erityisen luultavaa ei ole, että mallioikeussäädännöstä ryhdyttäisiin kaikkialla Pohjoismaissa käytännön ratkaisujen myötä soveltamaan niihin kasvimaailman tuotteisiin, joihin nähden lainvalmistelijat aikanaan suhtautuivat torjuvasti eli eläviin kasveihin. Onhan Pohjoismaista jo kaksi, nimittäin Ruotsi ja Tanska, ryhtynyt suojaamaan kasvinjalostajien työn tuotteita erityissäännöksin. Näissä maissa ei siten ole erityistä tarvetta mallioikeuslainsäädännön alan 'venyttämiseen'.

Missään tapauksessa mallisuoja ei saata olla kasvinjalostajien työn tukemisessa erityisen adekvaatti keino. Mallisuojarahon on aina pelkäättään tuotteen ulkomuodon suojaa. Kasvinjalostajan työssä toki muut ominaisuudet kuin kasvien ulkonäkö ovat etualalla. Tästä näkökulmasta

²⁴ SOU 1965: 61 s. 70.

katsoen mallisuoja voisi ylipäänsä olla jotakin merkitystä lähinnä vain koristekasvien jalostuksessa.

Tähän päivään mennessä Suomen mallioikeusviranomainen ei ole saanut pohdittavakseen ainoatakaan sellaista suojahakemusta, joka tarkoittaisi mallioikeuden vaatimista kasvinjalostajan työn tuotteelle.

4. Tavaramerkkisuoja

4.1. Kasvinjalostaja voi, niin kuin kuka hyvänsä elinkeinonharjoittaja, joko rekisteröinnin tai vakiinnuttamisen tietä hankkia yksinoikeuden tavaramerkkiin tuotteidensa tunnuksiksi. Tämä yksinoikeus ei kohdistu niihin tuotteisiin, joiden tunnuksena merkkiä käytetään, vaan yksinoikeuden sisältönä on — aivan yleisluontoisesti puhuen — toisaalta oikeus käyttää merkkiä tavaroiden tunnuksena sekä toisaalta oikeus kieltää muilta merkin tällainen käyttö.¹ Tavaramerkkisuojan legislatiivisena tehtävänä on, niin kuin tavaramerkkilain 1 §:n 1 momentin säännöksestä käy ilmi, tehdä mahdolliseksi merkinhaltijan liikkeeseen laskemien tavaroiden erottaminen toisten tavaroista.²

Edellä sanotusta käy myös ilmi, että tavaramerkki ei ole sillä merkityn tuotteen nimitys. Ns. lajinimitykset³ eli lajia osoittavat ilmaisut eivät periaatteessa edes kelpaa tavaramerkeiksi.⁴ Yksinoikeuden merkkiin saavuttanut elinkeinonharjoittaja ei ole lain mukaan velvollinen käyttämään tuotteestaan yhtä ja samaa merkkiä, vaan hän voi varustaa saman tuotteen eri tarkoituksia varten tai muuten markkinointitaktisista syistä eri merkeillä. Toisella elinkeinonharjoittajalla puolestaan ei ole edes oikeutta käyttää samoista tai samankaltaisista⁵ tuotteista samaa taikka siihen sekoitettavissa olevaa⁶ merkkiä merkinhaltijan suostumuksetta. Jos toi-

¹ Ks. lähemmin TMerkkiL 4 §.

² Tavaramerkin erilaisista funktioista ks. esim. Tiili, NIR 1970 s. 240 ss. sekä Drockila, LM 1974 s. 759 ss. Uudemmasta ulkomaisesta kirjallisuudesta mainittakoon ennen muuta Mertens de Wilmars'in, Beierin ja Kriegerin sekä Heydtin kirjoitukset GRUR Int. 1976 s. 93 ss., s. 125 ss. ja s. 339 ss.

³ Ks. niistä esim. Hakulinen, s. 73 sekä ulkomaisesta kirjallisuudesta v. Gamm, s. 56 s. ja s. 211 sekä Baumbach—Hefermehl II, s. 132 ss.

⁴ Ks. TMerkkiL 13 §:n 1 mom.

⁵ Ks. TMerkkiL 6 §.

⁶ Sekoitettavuudesta ks. lähemmin esim. Tiili, Oikeustiede III, s. 231 ss.

nen elinkeinonharjoittaja haluaa laskea liikkeeseen samoja tai samankaltaisia tavaroita, hänen on tehtävä se joko merkittä tai erilaista merkkiä niistä käyttäen. Näiden lyhyesti ja ylimalkaisesti hahmoteltujen oikeusvaikutusten perusteella voidaan tavaramerkkiä pitää tietyn, joskaan ei välttämättä jatkuvasti saman⁷ elinkeinonharjoittajan tavaroistaan käyttämänä kaupallisena tunnuksena.

4.2. Jos kasvinjalostaja hankkii yksinoikeuden jalostamansa lajikkeen siemenen tai muun lisäysaineiston tunnuksena käyttämäänsä tavaramerkkiin, muilla ei ole oikeutta käyttää samaa tai siihen sekoitettavissa olevaa merkkiä samojen tai samankaltaisten tavaroiden tunnuksena.⁸ Sitä vastoin tavaramerkki ei ole esteenä sille, että kilpailija pitää kaupan saman lajikkeen lisäysaineistoa toisella tavaramerkillä tai käyttämättä tavaroista lainkaan merkkiä.

Edellä kerrottu osoittaa, ettei yksinoikeus tavaramerkkiin ole erityisen

⁷ Tavaramerkin luovutusmahdollisuuksista ks. tavaramerkkilain 32 ja 34 §.

⁸ Kokonaan toisenlainen tehtävä on kasvinjalostajan oikeuksia koskevassa konventiossa annettu ns. lajikenimityksille (sortbenämning, dénomination d'une variété nouvelle). Konvention 13. artiklan mukaan nimityksen tulee olla omiaan identifioimaan uusi lajike. Jokainen, joka pitää kaupan lajikkeen lisäysaineistoa, on velvollinen käyttämään rekisteriin merkittyä lajikenimitystä. Tämä velvollisuus jatkuu senkin jälkeen, kun kasvinjalostajan yksinoikeus lajikkeeseensa on lakannut. Nimitys liittyy siten lajikkeeseen itseensä, ei kasvinjalostajaan eikä edes kasvinjalostajanoikeuteen.

Täyttääkseen edellä kuvaillun tehtävänsä lajikenimityksen tulee olla identifioimiskykyinen. Erityisesti konventiossa määrätään, että nimitystä ei saa muodostaa pelkästään numeroista (art. 13.2). Nimitys ei myöskään saa olla harhaanjohtava eikä aiheuttaa sekaannusta lajikkeen ominaisuuksien, jalostajan identiteetin jne. suhteen. Sen tulee erottua saman ja lähisukuisten lajien lajikkeiden nimistä (art. 13.2). Tämän tyyppiset määräykset ovat tuttuja jo tavaramerkkioikeudesta. Sitä vastoin lajikenimitysten osalta ei ole annettu määräyksiä, jotka kieltäisivät laatua, alkuperää yms. osoittavien, kuvailevien ilmaisujen käytön.

Johtoa lajikenimitysten muodostamiseen tarjoaa toisaalta biologisten tieteiden kansainvälisen liiton (I.U.B.S.) vuonna 1969 vahvistama kansainvälinen kasvinimikiekoodi, the International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, sekä toisaalta kasvinjalostajien oikeuksien suojaamiseksi muodostetun kansainvälisen liiton (UPOV) vuonna 1973 aikaansaama suositus, Guidelines for Variety Denominations (ks. lähemmin esim. Wuesthoff, Festschrift Wilde, s. 177 ss., Kunhardt, GRUR 1975 s. 464, UPOV:n sihteeristön ja toimiston kirjoitukset IP 1973 s. 76 s. ja 1975 s. 273 sekä SOU 1969:15 s. 103 s. Oikeuskäytännöstä on syytä mainita länsisaksalainen ratkaisu GRUR 1975. 449).

tehokas kasvinjalostustuotteiden — yhtä vähän kuin muidenkaan alojen tuotteiden — suojakeinona. Kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevä toimikunta kirjoittaakin mietinnössään: »Tavaramerkkisuoja sovelletaan kasvinjalostustuotteiden suojaamiseen jonkinlaisena hätäratkaisuna.»⁹

Vaikka tavaramerkkisuojan vaikutukset eivät välittömästi saatakaan ulottua itse kasvinjalostustuotteisiin, vailla merkitystä tämä suojamuoto ei uusia lajikkeita markkinoitaessa suinkaan ole. Tavaramerkkisuojalla on tällöin periaatteessa aivan sama asema kuin pidettäessä kaupan mitä tahansa sellaista massatuotetta, johon sen valmistajalla ei ole patentin tuottamaa eikä muutakaan yksinoikeussuojaa.

Saattaa olla niin, että tavaramerkkisuojan käytännöllinen arvo kasvinjalostajalle on yhteydessä mahdollisuuksiin tuottaa lajikkeen lisäysoikeustoa. Jos kysymyksessä on sellainen lajike, jonka siementen tai muun

Lajikkeenimityksen ja tavaramerkin suhteeseen konventiossa on kiinnitetty erityistä huomiota. Jalostaja ei voi saada lajikkeenimityksenä rekisteröidyksi sellaista nimitystä, jolle hän jossakin konventioon kuuluvassa maassa nauttii samojen tai samankaltaisten tavaroiden suhteen tavaramerkki- tai vastaavaa suojaa. Tällaisen merkin rekisteröiminen lajikkeenimityksenä on kuitenkin mahdollista siinä tapauksessa, että jalostaja sitoutuu luopumaan merkkioikeudestaan (13.3). Tavaramerkkioikeudellisista periaatteista (ks. esim. Suomen tavaramerkkilain 13 §:n 1 mom.) puolestaan johtuu, ettei sellaista merkkiä, joka jo on rekisteröity lajikkeenimityksenä, voida rekisteröidä tavaramerkkinä (art. 13.8.b). Kolmansien tavaramerkkien ja muiden tunnusmerkkien suhteen on konventiossa tyydytty huomautukseen merkkien loukkaamattomuudesta. Toisen vanhemmasta oikeudesta saattaa olla seurauksena, että kasvinjalostajanoikeuden haltijan on etsittävä lajikkeelleen uusi nimitys (art. 13.10). Kirjallisuudessa nämä määräykset eivät ole saavuttaneet jakamatonta suosiota. Kriitikoista on mainittava ennen muita kasvinjalostajan oikeussuojaan liittyviä kysymyksiä vuosikymmenet harrastanut *Wuesthoff*; ks. *Festschrift Wilde*, s. 181 ss. Kriitikkiin yhtyy myös *Heydt*, ks. GRUR 1967 s. 455 s.

Ongelmalliseksi on osoittautunut konvention 13.9. artiklan määräys, jonka mukaan on sallittua liittää lajikkeenimitykseen samaa tuotetta varten (*pour le même produit*) tavaramerkki. Epäselvää on ollut, mitä tuossa artiklassa tarkoitetaan tuotteella: ko. lajiketta vai lajia. Asiaa on pohdittu mm. teollisoikeuksien suojelemista tarkoittavassa kansainvälisessä liitossa. Ks. (AIPPI Annuaire 1973/I s. 150 sekä *Ladas*, s. 166).

Kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention lajikkeenimityksistä ks. edellä jo mainitun kirjallisuuden lisäksi *Schade—Pfanner*, GRUR Int. 1961 s. 9 s. ja samat, GRUR Int. 1962 s. 346 s. ja s. 353 ss., *Jühe*, GRUR Int. 1963 s. 532 s., *Wuesthoff*, GRUR Int. 1972 s. 359 ss. sekä *Wuesthoff—Reda*, GRUR Int. 1973 s. 633 ss.

⁹ KomMiet 1975:97 s. 30.

lisäysaineiston tuottaminen ei vaadi erityisiä ammattitietoja tai -taitoja, kuka tahansa voi ryhtyä lisäysaineiston tuottamiseen ja markkinoimiseen. Jos jalostaja on hankkinut lajikkeestaan käyttämäänsä nimitykseen yksinoikeuden, kilpailija ryhtyy myymään tuotetta toisella nimellä. Jalostaja joutuu näin merkkeineen kilpailemaan 'markkinaosuuksista', ja tässä kilpailussa hänen merkkinsä arvo tulee riippumaan — samasta tuotteesta kun on kysymys — paitsi hinnoista, toimitusehdoista jne. myös mainontaja markkinointitoimista. Jos taas kysymys on sellaisesta lajikkeesta, jonka lisäysaineiston tuottaminen vaatii erityisiä ammattitaitoja, aikaa, erityislaitteita jne, jalostaja säilyttää tietyn 'yksinoikeuden' lajikkeeseensa. Edullinen kilpailuasema ei tässäkään tapauksessa kuitenkaan perustu mahdollisesti hankittuun tavaramerkkisuojaan, vaan sen luo se tosiseikka, että muut eivät pysty lisäysaineistoa vaivatta tuottamaan. Tavaramerkin arvoa tällainen tilanne on kuitenkin periaatteessa omansa lisäämään. 'Monopoli aikana' tietyllä tavaramerkillä tunnetuksi tullut lajike, jota kilpailija ryhtyy myöhemmin toisella merkillä markkinoimaan, on ehkä jo saavuttanut ostajakunnan keskuudessa niin suuren arvostuksen ja luottamuksen, että se ei ole aivan helposti horjutettavissa.

4.3. Tavaramerkkirekisteröintien tutkiminen osoittaa, että kasvinjalostajat ovat jonkin verran käyttäneet hyväkseen mahdollisuutta vahvistaa kilpailuasemaansa tavaramerkkisuojaan turvautuen. Tasmällisten tietojen saaminen siitä, missä laajuudessa näin on tapahtunut, on kuitenkin vaikeaa. Tavaramerkin rekisteröintiä tarkoittavan hakemuksen tulee »sisältää ilmoitus hakijan nimestä tai toiminimestä sekä siitä liikkeestä ja niiden tavaroiden lajeista tai luokista, joita varten merkki on tarkoitettu», säädetään tavaramerkkilain 17 §:ssä. Näiden tietojen perusteella ei selviä, kuuluuko merkki kasvinjalostustoimintaa harjoittavalle ja onko se tarkoitettu juuri kasvinjalostustuotteita varten. Hakijan toiminimi ei useinkaan viittaa kasvinjalostustoiminnan harjoittamiseen. Ilmoitus liikkeestä johtaa sekin vain harvoin oikeille jäljille. Monessa tapauksessa hakija harjoittaa kasvinjalostus- ja taimitarhatoimintaa vain 'päätoimintansa' lisäksi. Rekisteri-ilmoituksesta selviää tällöin vain tuon päätoiminnan laatu. Tavaroiden »lajin» sijasta hakemukset yleensä sisältävät maininnan niistä luokista, joita varten merkki on tarkoitettu. Kasvinjalostustuotteet sisältyvät luokkaan 31.¹⁰ Tämä luokka sisältää

¹⁰ Ks. patentti- ja rekisterihallituksen päätös 11. 5. 1964/297.

kuitenkin monia muita tavaroita,¹¹ joten luokkamerkintäkään ei ole ohjaamassa etsijää. Kasvinjalostajien tavaramerkkien rekisteröintejä tutkiskeleva joutuu näin ollen turvautumaan rekisteritietojen ohella erilaisiin 'toisen käden' tietoihin. Näin epämääräisten rastien varassa liikkuva saa tulokseksi arvion, jonka mukaan kasvinjalostustoimintaa harjoittavien yksityisten ja juridisten henkilöiden tavaramerkkirekisteröintien lukumäärä olisi 1970-luvulla jäänyt vuosittain kymmentä vähäisemmäksi. Tämä lukumäärä ei ole huikaiseva. Samoina 1970-luvun alkupuoliskon vuosina tavaramerkkioikeuksien rekisteröintien määrä on kaikkiaan vaihdellut lukujen 900 ja 1 800 tienoilla.¹²

Valtaosa edellä kuvaillun sormituntumamenetelmän mukaan lukuun otetuista 1970-luvun rekisteröinneistä kuuluu ranskalaiselle Alain Antoine Meillandille, jonka liikkeen laaduksi on aikaisemmin ilmoitettu »taimitarha» ja sittemmin »taimitarha ja ruusunviljely». Meillandin merkkejä ovat mm. SONIA MEILLAND,¹³ PRINCE IGOR,¹⁴ RUSTICANA¹⁵ ja ARTURO TOSCANINI.¹⁶ Toinen viime vuosina Suomessa tavaramerkkirekisteröintejä harrastanut kasvinjalostaja on ruotsalainen Weibullsholmin kasvinjalostuslaitos. Laitoksen omistajan, W. Weibull Ab:n nimiin merkittiin rekisteriin vuonna 1975 tavaramerkit SYDSPORT,¹⁷ BORAL¹⁸ ja SMARAGD.¹⁹ Esim. viimeksi mainittu merkki liittyy faktisesti eräaseen Weibullshomin jalostamaan rönsyröllilajikkeeseen. Aivan samalla tavalla käytetään muitakin edellä esiteltyjä merkkejä. Lain mukaisesti merkit rekisteröidään tiettyyn tavaraluokkaan, mutta käytännössä kysymys on lajikekohtaisista merkeistä.

Suomalaisten kasvinjalostajien kiinnostus tavaramerkkirekisteröintejä kohtaan näyttää vähäiseltä. Varsinkin lajikekohtaiset merkit ovat ylen harvinaisia.

¹¹ Tähän luokkaan kuuluvat: »Muihin luokkiin sisältymättömät maanviljelys-, metsätalous- ja puutarhatuotteet sekä vilja; elävät eläimet; tuoreet hedelmät ja vihannekset; siemenet ja siemenviljat; elävät kasvit ja kukat; eläinten ravintoaineet, maltaat.»

¹² Ks. esim. NIR 1973 s. 214, 1974 s. 175 ja 1975 s. 527.

¹³ Rek.n:o 59730

¹⁴ Rek.n:o 60141

¹⁵ Rek.n:o 63257

¹⁶ Rek.n:o 63317

¹⁷ Rek.n:o 63802

¹⁸ Rek.n:o 63803

¹⁹ Rek.n:o 63804

»Etenkin mansikantaimia ja mansikoita» varten rekisteröitti W. Rosenlew & Co. O.Y. (Harvialan Taimitarha) 1950-luvun lopulla sanamerkin SENGÄ.²⁰ Jonkin verran myöhäisemmältä ajalta on saman yhtiön niin ikään mansikantaimia ja mansikoita varten rekisteröittävä merkki SENGÄ PRECOSANA.²¹

Ulkomaalaisten kasvinjalostajien suomalaisia jalostajia suurempi mielenkiinto suomalaisia tavaramerkkirekisteröintejä kohtaan kaipa selitystä. Houkuttelevaa on tukeutua ns. historiallisiin tekijöihin. Ranskalaiset, ruotsalaiset samoin kuin monet muutkin kasvinjalostajat saavat tuotteilleen kotimaassaan erityissuojaa. He ovat toisin sanoen tottuneet siihen ajatukseen, että heidän suorituksensa on immateriaalioikeudellisen suojan kohteena. Koska Suomessa kasvinjalostajanoikeutta ei tunnusteta, nämä ranskalaiset, ruotsalaiset jne. jalostajat etsivät korvaavia mahdollisuuksia ja tukeutuvat — patenttisuojamahdollisuudenkin puuttuessa — tavaramerkkeihin. Suomalaiset jalostajat puolestaan lienevät tottumattomampia immateriaalioikeudelliseen yksinoikeusajatteluun.²²

²⁰ Rek. n:o 32316

²¹ Rek. n:o 46347

²² Ruotsissa lajikekohtaiset tavaramerkkirekisteröinnit näyttävät olleen jonkin verran yleisempiä kuin Suomessa. Kasvinjalostustoiminnan taloudellisen tuen tarvetta 1950-luvun alkupuolella selvittelyt komitea tutki tavaramerkkirekisteröintejä vuosina 1953—54 kaikkiaan 22 kuukauden ajalta ja havaitsi, että kasvinjalostustuotteita varten rekisteröitiin tuolloin 24 merkkiä; ks. SOU 1956:4 s. 244. Kasvinjalostajanoikeutta tutkinut komitea puolestaan ilmoitti vuonna 1969 valmistuneessa mietinnössään saaneensa Ruotsin patentti- ja rekisterihallitukselta tiedon, jonka mukaan pitkähkön ajan kuluessa oli vuosittain kasvinjalostustuotteita varten rekisteröity »något eller några 10-tal» tavaramerkkejä; ks. SOU 1969:15 s. 50. Kasvinjalostustuotteita varten Suomessa ja Ruotsissa rekisteröityjä tavaramerkkejä vertailtaessa on muistettava, että Ruotsissa rekisteröidään vuosittain tavaramerkkejä Suomeen verrattuna yli kaksinkertainen määrä; ks. esim. NIR 1975 s. 527 ja 532.

Ruotsalaisten jalostajien suomalaisia kolleegojaan jonkin verran suurempi mielenkiinto tavaramerkkirekisteröintejä kohtaan selittyy arvattavasti Ruotsin erikoislaatuista lyijytysäännöksistä käsin. Siemenkauppaan liittyvät lyijytysäännökset kieltävät lajikkeen 'uudelleen ristimisen' eli siis lajikkeen myymisen uudella nimellä. Lajikeluetteluun merkitystä lajikkeesta on myytessä käytettävä sitä nimeä, jolla lajike tunnetaan valtion lajikeluettelossa. Määräys on omansa suojaamaan viljelijöitä, ostavaa yleisöä jne. Jos lajikeluetteluun merkitty nimi on rekisteröity taikka vakinnutettu jalostajan tavaramerkkinä, kukaan muu kuin jalostaja-tavamerkin haltija ei ole oikeutettu laskemaan lajiketta liikkeeseen suojatulla tavaramerkillä. Säännösten yhteinen vaikutus on näin ollen se, että

Ulkomaisten tavaramerkkien vallitsevuuden rinnalla leimaa po. rekisteröintejä toinenkin yhteinen piirre: valtaosa rekisteriin merkityistä, ilmeisesti lajikekohtaisista tavaramerkeistä kohdistuu koristekasveihin. Sen sijaan esimerkiksi peltokasvien jalostajat eivät näytä olevan rekisteröinneistä kovinkaan kiinnostuneita. Osaltaan tämä ilmiö selittyy sillä, että koristekasvilajikkeet ovat yleensä ulkomaalaisia.

4.4. Miten lajike saa nimensä? Suurin yksityinen kasvinjalostajamme, Keskusosuusliike Hankkija, antaa uusille lajikkeilleen nimen samalla kun se laskee ne liikkeeseen eli ryhtyy pitämään niiden lisäysaineistoa kaupan.²³ Arvattavasti muut kasvinjalostajamme noudattavat samaa menettelyä, joka ei poikkea siitä, mikä on tavallista ryhdyttäessä markkinoimaan mitä tahansa uutta tuotetta.

4.5. Siemenkauppaa koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä vuonna 1975 määrättiin pidettäväksi luetteloa »niiden tärkeimpien kasvilajien lajikkeista, joiden viljely on osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi».²⁴ Luetteloon, joka on julkaistava vuosittain asetuskokoelmassa,²⁵ otettavista ja siitä poistettavista lajikkeista päättää maatilahallitus kasvilajiketoimikuntaa²⁶ kuultuaan. Lajike voidaan merkitä luetteloon joko hakemuksesta tai hakemuksetta.²⁷ Hakemuksesta tulee ilmetä mm. se nimi, jota lajikkeesta aiotaan käyttää.

Lajikkeen merkitseminen maatilahallituksen pitämään lajikeluetteloon ei tuota jalostajalle yksinoikeutta lajikkeeseen, ellei oteta lukuun uuden järjestelmän mukanaan tuomaa jalostajan etuoikeutta ns. perussiemenen tuottamiseen.²⁸ Lajikeluettelon laatimisen ensisijaisena tarkoi-

vain jalostaja-tavaramerkin haltija pystyy lyijyttämään tuotetta ja pitämään sitä lyijytettynä kaupan. — Ks. lähemmin SOU 1956:4 s. 40 s. ja s. 243 sekä SOU 1969:15 s. 50.

²³ Näin Hankkijan kasvinjalostuslaitoksen johtaja, filosofian tohtori *Erkki Kivi* puhelinkeskustelussa 8. 9. 1976.

²⁴ L siementavaran kaupasta 25. 8. 1975/669 8 § 1 mom. — Vastaavanlaista luetteloa on toki pidetty aikaisemminkin. Nyt sen pitäminen on tehty lakisääteiseksi.

²⁵ Ensimmäisen kerran luettelo on julkaistu vuonna 1976; ks. maatilahallituksen päätös tärkeimpien kasvilajien lajikkeista 13. 2. 1976/243.

²⁶ Ks. L siementavaran kaupasta 25. 8. 1975/669 8 § 2 mom.

²⁷ Ks. A siementavaran kaupasta 25. 8. 1975/670 8 §.

²⁸ Siementavaran kaupasta 25. 8. 1975 annetun lain 9 §:ssä säädetään:

tuksena on ollut huolehtia siitä, että maassamme ei ryhdytä viljelemään sellaisia lajikkeita, joiden viljely täällä ilmastolliset yms. seikat huomioon ottaen ei ole tarkoituksenmukaista. Näin luettelo palvelee ennen muuta siementavaran ostajan etua. Kieltämättä luettelon pitäminen samalla myös välittömästi hyödyttää asianomaisia jalostajia.²⁹

Yhtä vähän kuin yksinoikeutta itse lajikkeeseen ei lajikeluetteloon merkitseminen tuota myöskään yksinoikeutta lajikkeesta luetteloon merkittyyn nimeen. Siemenkauppaa koskevia säännöksiä ei ole kirjoitettu

»Kasvilajeista ja -lajikkeista, joita tarkoitetaan 8 §:n 1 momentissa, saa pitää kaupan vain kasvinjalostajan jalostusaineistosta tai valtion siementarkastuslaitoksen hyväksymästä lajikeaineistosta laatuluokkajärjestelmän, jonka perusteista säädetään asetuksella, mukaisesti tuotettua siementavaraa. Maatilahallitus voi, mikäli siementavaran riittävän kauppaa saannin on katsottava sitä edellyttävän, kuitenkin päättää, että 8 §:n 1 momentissa tarkoitettua siementavarasta saadaan pitää kaupan muutakin kuin laatuluokkajärjestelmän mukaisesti tuotettua siementavaraa.»

Siementavaran kaupasta samana päivänä annetun asetuksen 10 §:ssä puolestaan säädetään:

»Siemenkauppalain 9 §:ssä tarkoitettun laatuluokkajärjestelmän laatuluokat ovat jalostajansiemenluokka, perussiemenluokka, valiosiemenuokka ja kauppa-siemenuokka.

Edellytyksenä siementavaran kuulumiselle 1 momentissa mainittuun laatuluokkaan on, että se täyttää asianomaiselle luokalle määrättyt laatuvaatimukset. Lisäksi vaaditaan

jalostajansiemeneltä, että se on lajikkeen jalostajan tai lajikkeen omistajan tuottamaa siementä;

perussiemeneltä, että se on lajikkeen jalostajan tai lajikkeen omistajan tahi tämän edustajan jalostajansiemenestä taikka, mikäli lajikkeella ei ole jalostajaa taikka jalostaja ei huolehdi sen ylläpitojalostuksesta, valtion siementarkastuslaitoksen hyväksymästä lajikeaineistosta yhdessä tai useammassa sukupolvessa valtion siementarkastuslaitoksen valvonnassa tuotettua siementä;

valiosiemenuokalta, että se on jalostajansiemenestä tai perussiemenestä yhdessä tai useammassa sukupolvessa valtion siementarkastuslaitoksen valvonnassa tuotettua siementä; ja

kauppasiemeneltä, että se on jalostajansiemenestä, perussiemenestä tai valiosiemenuokasta tuotettua siementä, kuitenkin niin, että kauppa-siemenuokan siemenperunaa saa tuottaa vain valtion siementarkastuslaitoksen tarkastamalta viljelykseltä.

Valtion siementarkastuslaitos määrää kunkin lajin osalta kuinka monessa sukupolvessa perussiementä ja valiosiemenuokasta saa tuottaa.

Maatilahallitus voi antaa edellä tässä pykälässä tarkoitettujen siementavaroitten viljelemistä ja tuottamista koskevia tarkempia määräyksiä.»

²⁹ Ks. myös KomMiet 1975:97 s. 26.

niin, että ne estäisivät markkinoimasta luetteloon kuulumatonta lajiketta luetteloon otetulla nimellä. Toisaalta säännöstö sallii kenen tahansa pitävän kaupan luetteloon kuuluvaa lajiketta jalostajan sille antamalla nimellä. Itse asiassa uutta siementavaran kauppaa koskevaa lainsäädäntöä kirjoitettaessa on ilmeisesti lähdetty siitä, että lajikkeen lisäysaineiston kaupaksi pitäminen tulee aina tapahtumaan luetteloon merkityllä lajikenimellä riippumatta siitä, onko lisäysaineiston tuottajana taikka välittäjänä jalostaja itse tai joku muu. Esimerkiksi vähittäiskaupassa myytävä siementavara on määrätty varustettavaksi vakuustodistuksella, josta on käytävä ilmi mm. lajikkeen nimi.³⁰ Mikään ei viittaa siihen, että tässä säännöksessä, siementavaran kaupasta annetun asetuksen 13 §:ssä, lajikkeen nimellä tarkoitettaisiin jotakin muuta kuin lajikeluetteloon merkittyä nimeä. Käytännössä nimi myös ymmärretään lajikkeen yksilöimiskeinoksi, t.s. X-nimisellä lajikkeella tiedetään olevan määrätty, kontrolloitavissa olevat ominaisuudet.³¹ Expressis verbis säännöstöstä ei kuitenkaan käy ilmi, että lajikeluetteloon merkitty lajikkeen nimi olisi tarkoitettu samalla tavalla lajikkeen pysyväksi tunnukseksi kuin on esimerkiksi lajikenimi kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention mukaan.

4.6. Vuoden 1976 lajikeluettelossa on kaikkiaan 168 lajiketta. Lajikkeiden nimistä on kahdeksan merkitty tavaramerkkeinä patentti- ja rekisterihallituksen pitämään tavaramerkkirekisteriin tavaraluokassa 31³² olevien tavaroiden tunnukseksi.³³ Näistä kahdeksasta tavaramerkistä kolme on sellaista, joiden haltijana tavaramerkkirekisterin mukaan on juuri se fyysinen tai juridinen henkilö, joka on lajikeluetteloon merkitty vastaavan lajikenimen omaavan lajikkeen jalostajaksi tai 'omistajaksi'.³⁴

Kun lajikeluetteloon merkitty lajikenimi rekisteröidään taikka vakiinutetaan jalostajan tai hänen seuraajansa tavaramerkiksi, saavutetaan samanlainen etu, johon ruotsalaiset kasvinjalostajat ovat maassaan lyijytysjärjestelmän yhteydessä jo puolentoista vuosikymmenen ajan

³⁰ A siementavaran kaupasta 25. 8. 1975/670 12 ja 13 §.

³¹ Näin maatilahallituksen ylitarkastaja *Tapio Nakko* keskustelussa 21. 9. 1976.

³² Ks. edellä tässä luvussa alaviite 11.

³³ Nämä rekisteröidyt tavaramerkit ovat AURA, DASAS, FAVÖR, NOTABENE, ORO, SAMPO, SMARAGD ja SYDSPOORT.

³⁴ Nämä ovat FAVÖR, NOTABENE ja SYDSPOORT.

saaneet tottua.³⁵ Koska lajikeluettelo on merkityn lajikkeen lisäysaineistosta on edellä kerrotun mukaisesti sitä kaupan pidettäessä käytettävä lajikeluettelo on merkittyä nimeä ja koska tavaramerkin haltijalla on yksinoikeus käyttää merkkiä niiden ja niidenkaltaisten tavaroiden tunnuksena, joita varten merkki on rekisteröity, saa lajikenimen tavaramerkkiseen rekisteröittänyt jalostaja yksinoikeuden itse lajikkeeseen. Vain hänellä yksin on oikeus markkinoida lajikkeensa lisäysaineistoa. Jos joku muu haluaa pitää ko. siementavaraa kaupan, hän tarvitsee siihen jalostaja- tavaramerkin haltijan luvan. Luvan hankkimista eivät vaadi siemenkauppaa koskevat säännökset vaan sitä edellyttää yksinoikeus tavaramerkkiin.

Se yksinoikeus lajikkeeseen, joka edellä kerrotun mukaisesti saattaa syntyä siemenkauppaa ja tavaramerkkioikeutta koskevien säännösten yhteisvaikutuksena, poikkeaa esim. patentin ja mallisuojaan tuottamasta yksinoikeudesta siinä suhteessa, että se on ajallisesti rajoittamaton. Tavaramerkkirekisteröintihän on uudistettavissa kuinka monta keraa hyvänsä eli kuinka pitkäksi aikaa tahansa. Toisaalta on huomattava, että tämän uuden yksinoikeuden toisena perustavana tekijänä on asetukseen sisältyvä ilmeisesti järjestysluontoiseksi tarkoitettu säännöstö. Tuo asetus on milloin tahansa kumottavissa uudella asetuksella.

Uusi siementavaran kauppaa koskeva lainsäädäntö on ollut voimassa vasta yhden vuoden ajan. Kokemukset siemenkauppa- ja tavaramerkkilainsäädännön yhteispelistä ovat siten vielä olemattomat.³⁶

4.7. Lajikenimen rekisteröimiseen ja käyttämiseen tavaramerkkinä, olipa sitten kysymys lajikeluettelo on merkitystä taikka muusta lajikkeen nimestä, liittyy eräitä ongelmia.

4.7.1. Tavaramerkkilain 13 §:n 1 momentin mukaan rekisteröitävän tavaramerkin tulee olla omiaan erottamaan haltijan tavarat muista tavaroista. Tätä vaatimusta, joka oikeuskirjallisuudessa tunnetaan dis-

³⁵ Ks. edellä tässä luvussa alaviite 22.

³⁶ Ruotsin kokemuksista kerrotaan mietinnössä SOU 1969:15 s. 51: »Oftast tycks förädlarens avsikt med att såsom varumärke registrera ett sortnamn ha varit att försäkra sig om att ensam kunna förse marknaden med utsäde av sorten under det år som sorten introduceras och förhindra att annan använder sortnamnet eller ett därmed förväxlingsbart namn på annan växtsort. Däremot synes man ej hittills ha inom utsädeshandeln utnyttjat varumärkesskyddet genom licensgivning.»

tinktiviteetti- eli erottamiskykyvaatimuksen nimellä,³⁷ täsmennetään ko. lainkohdassa mm. ilmoittamalla, ettei merkkejä, jotka ilmaisevat tavaralan lajia, laatua, paljoutta, käyttötarkoitusta ynnä muita vastaavia seikkoja, sellaisenaan pidetä erottamiskykyisinä. Edelleen käy samasta lainkohdasta ilmi, että luetellun kaltaiset, kuvailevat merkit voivat niitä käytettäessä muodostua erottamiskykyisiksi.

Maatilahallituksen pitämästä lajikeluettelosta päätellen suomalaiset peltokasvien jalostajat näyttävät olevan taipuvaisia käyttämään lajikkeistaan miesten ja naisten etunimiä. Luettelosta löytyvät mm. nimet HANNES, PAAVO ja HERTTA monien muiden nimien ohella. Tavaramerkkioikeudellisessa kirjallisuudessa tällaisia erisnimien luokkaan kuuluvia merkkejä pidetään erittäin erottamiskykyisinä.³⁸ Erisnimiä ovat toki muutkin kuin miesten ja naisten etunimet. Niiden joukkoon kuuluvat ylipäänsä erilaiset ns. fantasianimet, erityisesti keksityt merkit. Lajikeluettelosta näiden esimerkkeinä käynevät PANDUR ja PENDEK. Erittäin erottamiskykyisinä pidetään edellä mainittujen lisäksi sellaisia merkkejä, jotka on irroitettu siitä merkityssisällöstä, joka niillä on yleiskielessä. Esimerkkejä tällaisista ovat lajikeluetteloan otetut nimet POMO ja TOIVO. Yleiskielessä niillä on tietty merkityssisältö. Lajikkeiden niminä, merkkeinä, ne kuitenkin käyvät erisnimistä. Yhteistä näille erittäin erottamiskykyisille merkeille on, että ne eivät anna mitään informaatiota siitä tuotteesta, johon ne viittaavat. Lajikkeiden tavaramerkkeinä ne eivät sellaisenaan kerro mitään ao. lajikkeiden ominaisuuksista.

Rakenteeltaan edellä esiteltyjen tavoin yhtä lailla erittäin erottamiskykyisiä eivät suinkaan ole kaikki lajikeluetteloan merkityt lajikkeiden nimet. Otettakoon esille vaikkapa kaikki luettelon syysvehnälaajikkeet: AURA, ELO LINNA, NISU ja VAKKA. Näiden joukossa on ainakin kaksi sellaista, joiden kohdalla rekisteriviranomainen oletettavasti vaatisi niitä tavaramerkkirekisteriin lajikkeiden merkkeinä haluttaessa näyttöä käyttöön perustuvasta distinktiviteetistä. Hallintoviranomaisten aikaisemman käytännön valossa³⁹ voidaan nimittäin merkkejä ELO ja NISU

³⁷ Ks. lähemmin esim. *Hakulinen*, s. 66 s., *Heiding*, s. 23 ss., *Kobbernagel* II, s. 88 ss., v. *Gamm*, s. 82 ss. sekä *Baumbach—Hefermehl* II, s. 139 ss.

³⁸ Ks. esim. *Tiili*, *Oikeustiede* III s. 277 ja siinä mainittu kirjallisuus.

³⁹ Korkein hallinto-oikeus ei ole pitänyt seuraavissa kahdessa tapauksessa merkkejä erottamiskykyisinä: KHO 1957 II 304: SATIN (maali) ja KHO 1960 II 96: JUHLAVEHNÄS (vehnäjäuhot).

pitää vehnälajikkeiden ollessa kysymyksessä kuvailevina eli siis sellaisenaan erottamiskyvyttöminä.

Kun tavaramerkkirekisteriin halutaan saada vieraskielinen sanamerkki käytettäväksi tietyn kasvilajikkeen lisäysaineistosta — nykykäytännössä tavaraluokassa 31 olevia tavaroita varten — patentti- ja rekisterihallituksen tehtävä merkin erottamiskyvyn selvittämisen osalta poikkeaa jonkin verran suomenkielisen sanamerkin erottamiskyvyn selvittämisestä. Huomioon on otettava myös se, mitä tuo vieraskielinen sana ehkä tarkoittaa.⁴⁰ Eikä tässä vielä kaikki. Viranomaisen edellytetään huolehtivan myös siitä, että rekisteriin ei tule sellaisia merkkejä, jotka ovat muodostuneet ao. alalla yleisnimiksi.⁴¹

4.7.2. Kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention mukaiset lajikenimet ovat, niin kuin *Franz Wuesthoff* on niitä osuvasti luonnehtinut, fiktiivisiä yleisnimiä.⁴² Niitä ei käy rekisteröiminen tavaramerkkeinä.⁴³ Kasvinjalostajan oikeuksia koskevan konvention 13 artiklan 6. kohdan 2. momentin mukaan jokaisen ao. liittoon kuuluvan valtion on ilmoitettava konvention edellyttämästä lajikenimen rekisteröinnistä liiton toimistoon, jonka puolestaan on tiedotettava asiasta ei ainoastaan ko. konventioon liittyneille valtioille vaan sen lisäksi kaikille teollisoikeuksia koskevaan Pariisin yleissopimukseen liittyneille valtioille. Näin on tahdottu varmistaa se, ettei lajikenimenä rekisteröity nimi tai siihen sekoitettavissa oleva nimi tulisi vastoin konventioon otettua nimenomaista kieltoa⁴⁴ vastaavanlaisia tavaroita varten tavaramerkkinä rekisteröidä. Toistaiseksi tämä konventioon sisällytetty ilmoituspal-

⁴⁰ Esim. *KHO 1963 II 122*, jossa merkkiä HEMATEST ei pidetty erottamiskykyisenä veren tutkimisessa käytettävälle aineelle.

Vieraskielisten merkkien aiheuttamista ongelmista ks. pohjoismaisesta kirjallisuudesta esim. *Heiding*, s. 28 sekä *Holmqvist*, s. 88 ss.

⁴¹ Patentti- ja rekisterihallituksen tavaramerkkiosasto käyttää tutkinnassa hyväkseen mm. eri alojen hakuteoksia ja tietosanakirjoja.

⁴² *Wuesthoff*, *Festschrift Möhring*, s. 487.

⁴³ Ks. edellä tässä luvussa alaviite 8.

⁴⁴ Art. 13.8.b: »la dénomination de la variété nouvelle est considérée comme la désignation générique pour cette variété. En conséquence, pour une dénomination identique à celle de la variété nouvelle ou susceptible de créer une confusion avec elle, nul ne peut, sous réserve des dispositions du paragraphe (10), en demander l'enregistrement, ni obtenir la protection, à titre de marque de fabrique ou de commerce, pour des produits identiques ou similaires, au sens de la législation sur les marques, dans un Etat quel-conque de l'Union.»

velu ei kuitenkaan ole vielä käynnistynyt.⁴⁵ Näin ollen on edelleen mahdollista, että esim. Suomen patentti- ja rekisterihallitus hyväksyy rekisteriin vaikkapa tavaraluokkaa 31 varten sellaisen sanamerkin, joka josakin kasvinjalostajan oikeuksia koskevaan konventioon liittyneessä maassa on merkitty kasvilajikerekisteriin ja joka siten konvention nimenomaisten määräysten mukaisesti on ymmärrettävä geneeriseksi nimitykseksi.⁴⁶

4.7.3. Ollenkaan helppoa ei ole vastata kysymykseen, merkitseekö lajikkeen nimen ottaminen uuteen maatilahallituksen pitämään kasvilajikeluetteloon sitä, että lajikenimeä on tämän jälkeen enemmittä selvityksittä käsiteltävä ao. lajikkeen nimityksenä, yleisnimenä, geneerisenä nimenä. Tällaiset nimityksethän eivät sovellu tavaramerkeiksi, koska ne eivät kykene täyttämään tavaramerkille asetettua tehtävää: toimimaan haltijansa tuotteiden tunnuksena.

Myönteisen vastauksen puolesta näyttäisi puhuvan ennen muuta se funktio, joka siemenkauppaa koskevassa uudessa lainsäädännössämme lajikkeiden nimille aivan ilmeisesti on tahdottu antaa. Esityksessään laiksi siementavaran kaupasta hallitus kirjoittaa:

»Kasvilajikkeiden lukumäärän jatkuvasti kasvaessa on tarkoituksenmukaista, että viljelyssä, siementuotannossa ja siemenkaupassa pitäydyttäisiin ensi sijassa viljelyarvoltaan koeteltuihin lajikkeisiin. Tämän vuoksi ehdotetaan maatilahallituksessa pidettäväksi luetteloa, johon merkittäisiin ne tärkeimmät kasvilajit ja lajikkeet, joiden viljely on osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. ---

Siementavaran lajikeominaisuuksien tullessa yhä tärkeämmiksi on pidettävä tarpeellisena järjestää siementuotanto niin, että ostaja saa oikein nimettyä ja lajikepuhdasta siementavaraa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että edellä mainittuun luetteloon otetuista kasvilajeista ja -lajikkeista saadaan pitää kaupan vain kasvinjalostajan jalostusaineistosta tai valtion siementarkastuslaitoksen hyväksymästä lajikeaineistosta laatuluokkakäyräjärjestelmän mukaisesti tuotettua siementavaraa.»⁴⁷

Uuden lainsäädännön eräänä tarkoituksena on siten ollut huolehtia

⁴⁵ Ks. siitä lähemmin Wuesthoff, Festschrift Möhring, s. 489 ss.

⁴⁶ Mikäli näin tapahtuu, reparaationa tulee kysymykseen rekisteröinnin mitättömäksi julistaminen; ks. tavaramerkkilain 25 §.

⁴⁷ HE 1975:7 s. 2 ja 3.

siitä, että siementavaran ostaja saa kelvollisen lajikkeen kelvollista siementä. Keinona tämän tavoitteen saavuttamiseksi on nähty mm. huolehtiminen siitä, että ostaja saa »oikein» nimettyä siementä. Tämä oikein nimeäminen tarkoittanee puolestaan toisaalta sitä, että kunkin lajikkeen siemenet ja muu lisäysaineisto merkitään jatkuvasti juuri sillä nimellä, jolla ao. lajike on luetteloon otettu, sekä toisaalta sitä, että muiden lajikkeiden lisäysaineistoa ei pidetä kaupan tällä nimellä. Lajikenimestä tulee tällöin yksilöimiskeino, joka — toisin kuin tavaramerkki — viittaa suoraan ao. tuotteeseen eli siis lajikkeeseen.⁴⁸ Pelkän nimen turvin kuluttaja pystyy jäljittämään sen tuotteen, jonka viljelyn hän lajikeluettelon perusteella tietää tutkituksi ja tarkoituksenmukaiseksi todetuksi.

Kielteisen vastauksen puolesta eli sitä vastaan, että lajikeluetteloon ottaminen tekisi jalostajan lajikkeelleen antamasta nimestä geneerisen lajikenimityksen, puhuvat kuitenkin eräät seikat. Ensinnäkin edellä juuri kuvailtu huolehtiminen siementavaran »oikein» nimeämisestä on jäänyt olennaisilta osiltaan hallituksen esityksen perustelujen mainintojen varaan. Lakiin yhtä vähän kuin sen täytäntöönpanosta annettuun asetukseenkaan ei ole otettu sellaisia säännöksiä, jotka takaisivat siementavaran tulevan »oikein» nimetyksi. Toiseksi huomiota kiinnittää se seikka, että lajikenimi esiintyy lajikeluettelossa aina joko jalostajan tai lajikkeen »omistajan» nimen rinnalla. Tämä seikka näyttäisi viittavan siihen, että lajikenimi olisi haluttu käsittää — tavaramerkin tavoin — joko jalostajaan tai lajikkeen »omistajaan» eikä tuotteeseen sinänsä viittaavaksi yksilöimiskeinoksi.

Kumman ryhmän argumentit painavat enemmän? Jos halutaan huolehtia siementavaraa ostavien intresseistä, tuntuu ensimmäinen vaaka-kuppi varmasti painavammalta. Johtaisihan sen kevyemmäksi katsominen hyvien edellytysten luomiseen sille, että jalostaja tai muu »omistaja» rekisteröitämällä lajikenimen tavaramerkikseen hankkisi sen käyttöön yksinoikeuden ja samalla, siemenkauppaa koskevien erityissäännösten turvin,⁴⁹ saavuttaisi yksinoikeuden myös itse tuotteeseen, uuteen lajikkeeseen. Toisaalta koska lainsäätäjä ei kuitenkaan ole sulkenut pois vasta mainittua mahdollisuutta, vaikka siihen olisi ollut keinoja käy-

⁴⁸ Ks. Ruotsin osalta SOU 1969:15 s. 50, jossa on pidetty mahdollisena, »att redan registreringen av ett namn som sortbenämning gör detta till generisk benämning och därmed utesluter möjligheten att få eller behålla varumärkesskydd för namnet.»

⁴⁹ Siementavaran kaupasta 25.8.1975 annetun asetuksen 12 ja 13 §.

tettävissä, on sittenkin varsin uskaliaasta käydä väittämään, että pelkkä kirjaamistoimi, lajikeluetteloon merkitseminen sinänsä, tekisi jalostajan erityisesti valitsemasta nimestä lajikkeen geneerisen nimityksen.

Vaikka asetettaisiinkin sille kannalle, että lajikeluetteloon merkitseminen sinänsä ei tee lajikenimestä geneeristä ja muodosta siten estettä nimen rekisteröimiselle tavaramerkkinä ao. alan tuotteita varten, ei rekisteröinti loppujen lopulta voi jalostajan asemaa kovin paljon vahvistaa. Pikemminkin voidaan sanoa, että tavaramerkin ja lajikenimen 'yhteispelin' tuloksena syntyvä yksinoikeus ao. lajikkeen lisäysaineiston markkinoimiseen on varsin hauras oikeus. Koska lajikeluetteloon merkitty lajikenimi asianosaisten keskuudessa käytännössä mielletään, niin kuin edellä on kerrottu, ao. lajikkeen yksilöimiskeinoksi eli suoraan lajikkeeseen eikä esimerkiksi jalostajaan viittaavaksi tunnusnimeksi, on tavaramerkkiä koko ajan vaanimassa degeneroitumisen eli erottamiskyvyn menettämisen vaara.⁵⁰ Ilmeistä on, että lajikenimen tavaramerkikseen rekisteröittänyt jalostaja ei tehokkaasti pysty tätä vaaraa torjumaan.⁵¹ Lajikkeen viljelyn leviämisen myötä nimen geneerisyys voimistuu ja lopulta jalostajan havittelema yksinoikeus karkaa hänen käsistään. Degeneroituminen on nimittäin yksi niistä perusteista, joihin tukeutuen voidaan ajaa kannetta tavaramerkin menettämisestä.⁵²

Tähän mennessä lajikenimien tavaramerkkirekisteröintihakemukset eivät ole tuottaneet patentti- ja rekisterihallitukselle erityistä huolta. Rekisteröitäväksi pyydetyn sanamerkin mahdollinen yleisnimi-ominaisuus on voinut selvitä lähinnä vain erilaisten hakuteosten turvin. Väitteitä erottamiskyvyn puuttumisen takia ei rekisteröintihakemusten johdosta yleensäkaan kovin runsaasti tehdä.⁵³ Maatilahallituksen uutta lajikeluetteloa ei toistaiseksi ole käytetty referenssiaineistona tavaramerkkien rekisteröintihakemuksia tutkittaessa.

4.7.4. Edellä puheeksi otetut ongelmat johtuvat olennaiselta osaltaan siitä, että siementavaran kauppaa koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa tavaramerkkilainsäädäntöön ei ole kiinnitetty minkäänlaista huomiota.

⁵⁰ Ks. siitä lähemmin esim. SOU 1958: 10 s. 166 ss.

⁵¹ Ks. näistä torjumiskeinoista yleensä esim. *Holmqvist*, s. 365 ss.

⁵² TMerkkiL 26 §:n 1 kohta sekä 27 §.

⁵³ Toimistopäällikkö *Antero Siposen* mukaan väitteet erottamiskyvyn puuttumisen johdosta ovat olennaisesti harvinaisempia kuin sekoitettavuutta koskevat väitteet; keskustelu 2. 9. 1976.

Sitä mahdollisuutta, että lajikenimiin pyritäisiin hankkimaan tavaramerkkioikeuksia, ei ole ollenkaan otettu lukuun. Siementavaran kaupan uudistamishankkeiden kanssa työskennelleet eivät ilmeisesti ole lainkaan tunteneet muutamien jalostajien tapaa rekisteröittää lajikkeidensa nimet tavaramerkkeinä.

Tavaramerkkilainsäädännön ja siementavaran kaupasta annetun lainsäädännön yhteensovittamattomuus kärjistyy elinkeinonharjoittajan pyrkinessä rekisteröittämään toisen elinkeinonharjoittajan lajikkeelleen valitseman ja lajikeluetteloan otetun nimen tavaramerkkikseen samoja tai samankaltaisia tuotteita varten. Erityissäännösten puuttuessa tämä kollisiotilanne joudutaan ratkaisemaan tavaramerkkioikeuden yleisin säännöin. Mikäli lajikeluetteloan otettua lajikenimeä ei käy katsominen geneeriseksi nimitykseksi, ei rekisteröintihakemuksen torjumiseen liene käytettävissä muuta keinoa kuin näyttää, että lajikenimi on vakiintunut toisen tavaramerkiksi⁵⁴ tai että rekisteröintiä hakeva on tiennyt nimen olevan toisen käytössä tunnusmerkkinä eikä ole itse ryhtynyt käyttämään merkkiä ennen kuin toista merkkiä oli ryhdytty käyttämään.⁵⁵

Tavaramerkkilain 9 §:ssä on säänneltynä tapaus, jossa vakiinnutetaan merkki, joka on sekoitettavissa toisen aikaisemmin rekisteröittämään tai vakiinnuttamaan tavaramerkkiin. Ellei merkkiin yksinoikeuden omaava ryhdy kohtuullisessa ajassa toimiin myöhemmän merkin käytön estämiseksi, ei hänellä enää myöhemmin ole valtaa kieltää merkin käyttämistä. Häneltä vaaditaan siis aktiivisuutta oikeuksiensa varjelemisessa. Mikäli jalostaja tai muu lajikkeen 'omistaja' onnistuu vakiinnuttamaan lajikenimen tavaramerkkikseen, samaan merkkiin yksinoikeuden joko rekisteröinnillä tai vakiinnuttamisella aikaisemmin hankkinut saattaa joutua passiivisuutensa johdosta kohtaamaan yksinoikeutensa sisällöllisen supistumisen. Passiivisena pysyttelemisestä on seuraamuksena velvollisuus sietää merkin ns. rinnakkaiskäyttö. Degeneraation vaaran kuitenkin alituisesti väijyessä lajikeluetteloan otettuja lajikenimiä tällaiseen tilanteeseen ajautuminen tuskin on reaalisesti varteen otettava mahdollisuus.

Lajikeluettelon pitääjää ei lainsäätäjää ole velvoittanut huolehtimaan siitä, että luetteloan ei hyväksytä sellaisia nimiä, joihin jollakulla jo on yksinoikeus. Siementavaran kauppaa koskevassa lainsäädännössä ei ole

⁵⁴ TMerkkiL 14 §:n 1 momentin 6 kohta.

⁵⁵ TMerkkiL 15 §:n 1 momentin 7 kohta.

myöskään minkäänlaisia säännöksiä esim. lajikenimiin sekoitettavissa olevien aikaisempien tavaramerkkien haltijoiden oikeuksista.⁵⁶ Lajikeluetteloa laatiessaan maatilahallitus ei tarkista, mitä yksinoikeuksia nimeen ehkä on olemassa.⁵⁷

Erityisettä säännöksettäkin on selvää, ettei lajikenimen luetteloon ottaminen perusta oikeutta käyttää toisen tavaramerkkikseen vastaaville tuotteille rekisteröittämää nimeä. Samoin on asian laita toisen itselleen vakiinnuttaman merkin suhteen. Merkin haltijan passiivisuuden varalta tavaramerkkilakiin otetut säännökset saattavat kuitenkin joissakin tapauksissa tulla sovellettaviksi.

5. Alkuperämerkintöjen suoja

Puhtaasti teoreettiseksi luonnehti 1950-luvun puolivälissä ruotsalainen kasvinjalostuksen taloudellisia edellytyksiä selvittänyt komitea alkuperämerkintöjen suojan merkityksen kasvinjalostajille.¹ Voidaanko sama arvostelma esittää tästä lainsäädännöstä kaksikymmentä vuotta myöhemmin suomalaisten kasvinjalostajien suojan kannalta?

Laki kiellosta käyttää tavaroissa vääriä alkuperää tai lajia osoittavia merkintöjä (alkuperälaki) annettiin helmikuun 8 päivänä 1924. Lain säätämiseen velvoittivat toisaalta teollisoikeuksien suojaamista tarkoittava Pariisin konventio sekä toisaalta Ranskan kanssa 1920-luvun alussa tehty kauppasopimus.² Säännökset kirjoitettiin täyttämään Madridissa vuonna 1891 tehdyn alkuperänimitysten suojelemista tarkoittavan sopimuksen vaatimukset. Tähän kansainväliseen konventioon Suomi ei sittemmin kuitenkaan ole liittynyt.

Alkuperälain ydinsisältönä on lyhyesti sanoen rangaistuksella uhattu

⁵⁶ Kasvinjalostajan oikeuksia koskevassa konventiossa on tyydytty hyvin yksinkertaiseen ratkaisuun (art. 13 kohta 10): »Il n'est pas porté atteinte aux droits antérieurs de tiers portant sur des signes servant à distinguer leurs produits ou leur entreprise. Si, en vertu d'un droit antérieur, l'utilisation de la dénomination d'une variété nouvelle est interdite à une personne qui, conformément aux dispositions du paragraphe (7), est obligée de l'utiliser, le service compétent exige, le cas échéant, que l'obtenteur ou son ayant cause propose une autre dénomination pour la variété nouvelle.»

⁵⁷ Näin ylitarkastaja *Tapio Nakko* keskustelussa 21.9.1976.

¹ SOU 1956:4 s. 245

² HE 1922:15 s. 1

kielto pitää kaupan tavaraa väärin alkuperää tai lajia osoittavin merkinnöin.³ Lain esitöistä käy selvästi ilmi, että alkuperällä tarkoitetaan nimenomaan maantieteellistä alkuperää.⁴ Kysymys voi olla toisinaan maasta, toisinaan paikkakunnasta. Mitä lajilla on laissa haluttu tarkoittaa, jää esitöiden valossa täysin epäselväksi. Hallitus kirjoittaa esityksessään eduskunnalle:

»Kysymykset, mitä tavaran lajilla ymmärretään ja milloin lajia koskeva merkintä on katsottava vääräksi, voinevat käytännössä joskus aiheuttaa vaikeuksia. Näistäkään kysymyksistä ei lakiehdotukseen ole kuitenkaan katsottu voitavan ottaa yksityiskohtaisia määräyksiä, vaan ovat nekin ratkaistavat erikseen kussakin tapauksessa.»⁵

Tällaisia »erikseen ratkaistavia tapauksia» ei ainakaan korkein oikeutemme näytä saaneen selviteltäväkseen. Kommentaattoreitaan säännöstö on odottanut jo yli viisikymmentä vuotta. Kirjallisuudessamme on alkuperälaista nimittäin yleensä tyydytty toteamaan vain sen olemassaolo.⁶ Kun lakia vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi aikanaan valmisteltiin, huomautettiin siihen suunnitellun väärää ja harhaanjohtavaa mainontaa koskevan rangaistussäännöksen saattavan ulottua myös alkuperälaissa rangaistavaksi säädettyyn tekoon.⁷ Syvemmälle käyvään analyysiin säännöstöjen suhteesta ei ilmeisesti tunnettu tarvetta. Kaiken kaikkiaan ne apuvälineet, joihin alkuperälain säännösten tulkitsija saattaa tukeutua, eivät ole kovinkaan tukevat.

Siihen nähden, että alkuperälaki aikanaan valmisteltiin Madridin sopimuksen mahdollista hyväksymistä silmällä pitäen, saattaisi olla houkuttelevaa otaksua, että puhe tuotteen alkuperän rinnalla sen lajista olisi tarkoitettu vain täydentämään väärän alkuperämerkinnän kieltoa ja viitattaisi siten lähinnä sellaisiin laadullisiin ominaisuuksiin, jotka ovat yhteydessä tiettyyn maantieteelliseen alkuperään. Käytetty kielellinen ilmaisu ei kuitenkaan ohjaa näin suppeaan ja eriytyneeseen tulkintaan. Erityis-

³ Ks. tarkemmin lain 1 ja 2 §.

⁴ HE 1922: 15 s. 2

⁵ HE 1922: 15 s. 2.

⁶ Näin esim. *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 69 ja *Bernitz—Tiili*, s. 122. Ks. myös *Keijo Heinosen ja Virpi Tiilin Suomen AIPPI-ryhmän nimissä laatimaa raporttia aiheesta International Protection of Appellations of Origin, AIPPI Annuaire 1973/I s. 501 s.*

⁷ HE 1929 II: 27 s. 6.

perustelujen puuttuessa täytynee lähteä siitä, ettei ilmaisulle 'laji' ole tässä yhteydessä tahdottu antaa mitään tavallisesta poikkeavaa sisältöä, vaan että se on ymmärrettävä sen merkityssisällön omaavana, mikä sillä yleisessä, jokapäiväisessä kielenkäytössä on. Tämän mukaisesti alkuperälain rangaistussäännökset ulottuisivat siihen, joka esim. tuotteen päällykseen tekemässään merkinnässä väittää muovikenkiä nahkakengiksi, lasinpaloja jalokiviksi jne.

Vasta omaksuttu tulkintavaihtoehto saa tiettyä tukea niistä hallituksen alkuperälakiehdotuksensa yleisperusteluissa esittämistä ajatuksista, joiden mukaan ko. laki oli tarkoitettu osaltaan täyttämään kilpailumennettelykentällä ammottavaa lainsäädännöllistä aukkoa.⁸ Kieltämällä Madridin sopimuksen silmällä pitämien väärin alkuperämerkintöjen ohella myös väärin lajia osoittavien merkintöjen tekeminen myytäviin tavaroihin voitiin edes vähäiseltä osalta Suomessakin taistella sitä vastaan, »että yritetään tunkeilevilla ja sopimattomilla keinoilla saavuttaa kuluttajayleisön suosiota, minkä ohessa koetetaan johtaa yleisöä harhaan kaikenlaisilla väärillä ilmoituksilla.»⁹

Edellä¹⁰ on lähdetty siitä otaksumasta, että lajikenimet, vaikka jalostajat ehkä tarkoittaisivat ne omien tuotteidensa erityisnimiksi, yleensä nopeasti muuntuvat ko. lajikkeiden yleisnimiksi, geneerisiksi nimityksiksi. Sen tulkintavaihtoehdon mukaan, joka juuri edellä on alkuperälain ilmaisulle 'laji' annettu, voitaisiin siis alkuperälain rangaistusuhan ajatella ulottuvan siihenkin, joka siementavaran päällyksessä yms. ilmoittaa lajikkeen toiseksi kuin se todellisuudessa on. Lajikenimiä käyttäenhan lajikkeet yksilöidään.

Kuka hyötyy siitä, ettei siementavaraa myydä väärin lajimerkinnöin? Arvatenkin suurimman hyödyn kantaa siementavaran ostaja, kuluttaja. Alkuperälain hallitus aikoinaan tarkoitti suojaamaan »niinhyvin kuluttajayleisön kuin kilpailevien liikkeiden etuja.»¹¹ Tästä huolimatta voidaan ehkä kuitenkin yhtyä alussa mainittuun ruotsinmaalaiseen kannanottoon¹² ja luonnehtia kasvinjalostajan alkuperälain säännösten nojalla nauttimaa suojaa lähinnä teoreettiseksi.

⁸ HE 1922:15 s. 1.

⁹ HE 1922:15 s. 1.

¹⁰ Ks. edellä tavaramerkkijaksossa alaviitteen 52 kohdalla.

¹¹ HE 1922:15 s. 3.

¹² On toki muistettava, että Ruotsin alkuperälainsäädäntö poikkesi olennaisesti meidän alkuperälaistamme; ks. lähemmin esim. SOU 1966:71 s. 257 ss.

6. Kasvinjalostaja ja vilpillinen kilpailu

Jalostaja, jonka aikaansaama uusi lajike edellä esitetyn mukaisesti näyttää jäävän vaille teollisoikeudellista yksinoikeussuojaa, ei myöskään voi odottaa saavansa vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi annetusta laista (VilpKilpL) kovin suurta turvaa.

6.1. VilpKilpL 1 §:n yleislauseke kieltää ryhtymästä elinkeinotoiminnassa hyvää tapaa loukkaavan kilpailutekoon. Tämän yleislausekkeen soveltamiskenttä on erittäin laaja.¹ Eräässä suhteessa sen soveltamismahdollisuuksilla on kuitenkin selvät rajansa: yleislausekkeeseen tukeutuen ei voida täydentää yksinoikeuslakien antamaa suojaa.² Tämä oikeuskirjallisuudessamme vakiintunut käsitys, joka pohjautuu ennen muuta Keskuskauppakamarin liikekilpailun valvontakunnan ja sen seuraajan Keskuskauppakamarin liiketapalautakunnan lausuntokäytäntöön, on hiljattain saanut vahvistuksensa myös eräässä korkeimman oikeuden kannanotossa.³ Esim. tuotteeseen, johon ei ole haettu tai ei voida saada mallisuoja tai patenttia tai jonka osalta mallisuoja tai patentin tuottama suoja on jo lakannut, ei voida VilpKilpL 1 §:n nojalla saada yksinoikeutta selittämällä tuotteen jäljittely kielletyksi hyvän tavan vastaisena kilpailutekona.⁴ Tästä yksinoikeutta vailla olevien tuotteiden orjallisenkin jäljittelyn sallittavuuden periaatteesta on haluttu poiketa lähinnä vain yhdessä tapauksessa. Orjallista jäljittelyä on nimittäin pidetty hyvän tavan vastaisena ja siten kiellettävänä kilpailutekona silloin, kun »jäljittely aiheuttamansa sekaantumisvaaran vuoksi on omiaan johtamaan kuluttajia harhaan tuotteen kaupallisen alkuperän suhteen.»⁵

Edellä kerrotun valossa on ilmeistä, ettei jalostajalla ole mahdollisuutta VilpKilpL 1 §:n yleislausekkeeseen tukeutuen kieltää toista toista-

Ruotsin vuosien 1913 ja 1914 alkuperälait kumosi vuoden 1970 marknadsföringslagen; ks. lähemmin esim. *Bernitz—Modig—Mallmén*, s. 199 ss.

¹ Ks. lähemmin esim. *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 117 ss., *Hakulinen*, Velvoite-oikeus s. 265 ss., *Mäenpää*, DL 1966 s. 397 ss. ja s. 520 ss. sekä *Tiili*, DL 1976 s. 171 ss.

² Ks. esim. *Aro*, NER 1973 s. 30 ss. ja DL 1973 s. 2 ss., molemmat kirjoitukset lähteineen.

³ KKO 1972 II 100

⁴ Patenttisuojan ja VilpKilpL 1 §:n yleislausekkeen tarjoaman suojan suhteesta ks. esim. *Hakulinen*, Juhlajulkaisu Ståhlberg s. 420 s.

⁵ Näin *Tiili*, DL 1976 s. 176.

masta jalostusprosessia kokonaisuudessaan ja siten päätyvästä hänen kanssaan samaan jalostustulokseen, samaan lajikkeeseen.

6.2. VilpKilpL 1 §:n yleislausekkeesta ei ole apua siinäkään tapauksessa, että joku vastoin jalostajan tahtoa ryhtyy tuottamaan ja pitämään kaupan hänen jalostamansa lajikkeen lisäysaineistoa. Tunnettu on Tanskan korkeimman oikeuden tällaisessa jutussa vuonna 1964 tekemä päätös, joka on saanut otsikokseen näin kuuluvan selosteen:⁶

»En tysk planteskollejer havde tiltrukket en ny rose »Super Star«, som han solgte på licens bl.a. til den danske planteskole P. »Super Star« blev derpå registreret her i lande som varemærke, hvorefter P udbød den på det danske marked på licensbasis. Handeltgartner B, der havde afslået P's tilbud om køb af »Super Star« på licens, opformerede derefter — inden lov nr. 205 af 16. juni 1962 om beskyttelse af forædlerrettigheder var gennemført — et større antal »Super Star« planter på grundlag af afskårne blomster, som han havde hjembragt fra Paris, og benyttede de opformerede planter til salg af snitroser, uden benyttelse af navnet »Super Star«. P fik ikke medhold i, at B herved havde gjort sig skyldig i overtrædelse af konkurrencelovens §§ 1 og 15.»

Tapauksessa ei siis ollut kysymys ns. tuotejäljittelystä tämän ilmaisun tavanomaisessa merkityksessä. Kilpailija ei tarjonnut myytäväksi sellaista tuotetta, jota valmistaessaan hän olisi käyttänyt esikuvanaan toisen tuotetta, sen ulkomuotoa tai sen sisältämää teknillistä ratkaisua. Hän oli yksinkertaisesti ostanut Pariisin halleilta itselleen muutamia uuden ruusulajikkeen yksilöitä ja käynyt lisäämään niitä vegetatiivisesti. Lyhyessä ajassa hän oli siten voinut ryhtyä pitämään kaupan leikkokukkina lajiketta, jonka aikaansaamiseen sen jalostajalta oli kulunut yli vuosikymmenen työ. Juuri tähän jalostajan uhraamaan aikaan ja vaivaan ja tietysti myös kustannuksiin vedoten lajikkeen ns. yksinmyyntioikeuden Tanskassa omaava ruusutarhaaja piti menettelyä hyvän tavan vastaisena liikekilpailuna. Koska uusi lajike ei tuohon aikaan nauttinut Tanskassa yksinoikeussuojaa, ei korkein oikeus kuitenkaan katsonut voivansa leimata tekoa vilpilliseksi kilpailuksi. Kanteen hyväksyminen hän olisi faktisesti tullut merkitsemään yksinoikeuden myöntämistä jalostajalle.⁷

⁶ U 64/596.

⁷ Vastaaja vetosi jutussa puolustukseksi asianajaja (højesteretssagfører) Jørgen Pedersenin puutarhurien lehdessä julkaisemaan kirjoitukseen, jossa oli mm.

Mikään ei viittaa siihen, että tämä juttu Suomessa tapahtuneena ja Suomen tuomioistuinten ratkaistavaksi joutuneena olisi johtanut toisenlaiseen lopputulokseen. Toisen työn ja vaivannäön tulosten hyväksikäyttöä, oli sitten kysymys orjallisesta tuotejäljittelystä tai muusta ns. norkkimisesta, ei sellaisenaan ole pidetty hyvän liiketavan vastaisena.⁸ Moitittavaksi tällainen menettely käy vasta silloin, kun siihen liittyy eräitä tiettyjä erityispiirteitä, ennen muuta toisen toiminnallaan tuotteilleen ja niistä käyttämilleen tunnuksille hankkiman good will- arvon hyväksikäyttöä.⁹

6.3. Jos sitten taimitarhaaja tai siemenkauppias ryhtyy myymään toisen jalostaman lajikkeen lisäysaineistoa jalostajan luvatta ja käyttäen lajikkeesta jalostajan sille antamaa nimeä, herää kysymys, ollaanko nyt tekemisissä edellä juuri puheeksi tulleen good will- arvon hyväksikäyttötapauksen kanssa. Mikäli lajikkeelle annettua nimeä ei ole rekisteröity eikä vakiinnutettu jalostajan lajikkeestaan käyttämäksi kaupalliseksi tunnukseksi, ei lajiketta lisäävä ja myyvä ulkopuolinen syyllisty mihinkään sellaiseen tekoon, joka olisi luonnehdittavissa hyvän liiketavan vastaiseksi. Kun lajikenimeä ei tunneta jalostajan erityisenä tunnuksena, mistään good will- arvon hyväksikäytöstä ei ole kysymys. Ostavan yleisön kannaltakaan teossa ei ole mitään moitittavaa — edellyttäen ettei siemenkauppalainsäädäntöön sisältyviä laatuluokajakärjestelmää yms. koskevia erityissäännöksiä loukata. Käsitetäänhän lajikenimet nykyään, niin kuin edellä on käynyt ilmi,¹⁰ lajikkeisiin viittaaviksi geneerisiksi nimityksiksi.

6.4. Jos taas toisen jalostaman lajikkeen lisäysaineistoa tuotetaan ja myydään uudella nimellä taikka jos lajikkeettomasta lisäysaineistosta käytetään sitä markkinoitaessa tietyn lajikkeen käypää nimeä tai

lausuttu: »Hvis en gartner tiltrækker en ny rosen sort, kan han altså ikke tage patent på den, og enhver, der ikke over for tiltrækkeren har påtaget sig særlige forpligtelser, har ret til at formere planterne og sælge af dem. Tiltrækkeren kan derimod få beskyttelse mod, at roserne sælges under et varemærkebeskyttet navn. Hvis tiltrækkeren kalder rosen med et bestemt navn og anmelder dette navn til varemærkeregisteret, har andre lov til at formere og sælge af de pågældende planter, men ikke under brug af det varemærkebeskyttede navn.» Ks. U 64/599.

⁸ Ks. esim. Hakulinen, Velvoiteoikeus s. 268.

⁹ Finne käyttää osuvaa ilmaisua »identitetsusurpation», JFT 1965 s. 38.

¹⁰ Ks. tavaramerkkijaksoa alaviitteen 52 edellä.

omasta lajikkeesta toisen lajikkeen nimeä, teko näyttäisi olevan karsinotavissa vääräksi ja harhaanjohtavaksi mainonnaksi. Pääsäännös siitä on VilpKilpL 2 §:ssä, jossa on säädetty rangaistus sille, joka

»liikekilvissä, julisteissa, ilmoituksissa, kiertokirjeissä, hintalueteloissa tai myytävänä oleviin tavaroihin tai niiden päällyksiin tehdyissä merkinnöissä taikka muissa julkisissa tai suuremmalle henkilömäärälle tarkoitetuissa tiedonannoissa tahallaan antaa elinkeinotoiminnastaan tai sen yhteydessä olevista seikoista, kuten tavaroiden tai ammattisuoritusten laadusta, niiden hinnasta tai sen määräämisperusteista, tavaroiden mitasta, painosta tai määrästä, niiden alkuperästä, tahii tuotanto- tai hankintatavasta, myynnin syystä tai tarkoituksesta, liikkeen iästä tai liikevaihdon suuruudesta, väärän tai harhaanjohtavan tiedon, joka on omiaan aiheuttamaan sellaisen luulon, että on kysymys tavallista edullisemmasta tarjouksesta.»

Oikeuskäytännössä tämä säännös on jäänyt miltei vaille käyttöä.¹¹ Tämä ei suinkaan johdu siitä, että myynti- ja markkinointitoimia yleisesti leimaisi vankka totuudessa pysyminen. Käyttämättömyys johtuu siitä, että säännös on kirjoitettu soveltamisedellytyksiltään varsin ahtaaksi. Rangaistusvastuun edellytyksenä on toisaalta se, että ko. tieto on tahallisesti annettu virheellisenä tai harhaanjohtavana ja että tieto on omansa aiheuttamaan käsityksen tavallista edullisemmasta tarjouksesta.¹² Näiden seikkojen toteen näyttäminen on osoittautunut vaikeaksi. Sen vuoksi totuusperiaatetta vastaan rikkovaan mainontaan onkin yleensä jouduttu VilpKilpL 2 §:n erityissäännöksen sijasta soveltamaan 1 §:n yleislauseketta.

Silloin kun esim. maatilahallituksen lajikeluetteloon otetun lajikkeen nimeä käyttäen pidetään kaupan toisen lajikkeen lisäysaineistoa tai ns. lajikkeetonta siementä, teko lienee helposti näytettävissä tahalliseksi. Mutta käsityksen synnyttämistä tavallista edullisemmasta tarjouksesta ei varmaankaan vielä merkitse se seikka sinänsä, että myytävä aineisto ei ole sitä, mitä sen ilmoitetaan olevan. Rangaistusvastuu näyttäisi näin ollen edellyttävän eräiden lisäkritereiden täyttymistä, esim. tarjouksen tekemistä olennaisesti halvempaan hintaan kuin millä ao. lajikeluette-

¹¹ Ks. lähemmin esim. *Bernitz—Tiili*, s. 129.

¹² Ks. VilpKilpL 2 §:n säännöksen tulkinnasta lähemmin esim. *Norrmén*, s. 22 ss., *Aaltonen*, s. 90 ss. sekä *Bernitz—Tiili*, s. 129 ss.

loon otettua lajiketta pidetään kaupan. Ellei markkinointitoimessa ole osoitettavissa tällaisia lisäkriteerejä, joudutaan tapahtunutta arvostelemaan VilpKilpL 2 §:n erityissäännöksen sijasta 1 §:n yleislausekkeen valossa.

Erityistä suojaa nimenomaan kasvinjalostajalle esitellyt VilpKilpL:n mainonnan totuudellisuutta sääntelevät normit eivät tarjoa. Jalostaja on niiden suhteen samassa asemassa kuin kuka tahansa elinkeinonharjoittaja, jonka kilpailija tuotteidensa menekkiä lisätessään ei tyydy hyvän liiketavan mukaisina pidettyihin kilpailukeinoihin.

Vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi annetun lainsäädännön uudistushankkeet ovat olleet vireillä kohta kaksikymmentä vuotta.¹³ Uusin tulokas ehdotusten sarjassa on ns. kuluttajansuojapaketti.¹⁴ Mm. kuluttajiin kohdistuvia markkinointitoimia koskevat säännökset siirrettäisiin VilpKilpL:sta kuluttajansuojalakiin. VilpKilpL:iin, minkä nimisenä se sitten tulisikin esiintymään, jätettäisiin pelkästään elinkeinonharjoittajien keskinäisiä suhteita sääntelevät normit.¹⁵

Kasvinjalostajien kannalta odotettavissa olevat uudistukset eivät tulisi nykyistä tilannetta olennaisesti muuttamaan.

¹³ Ks. KomMiet Mon 1959:20, KomMiet 1967: A 9 sekä KomMiet 1971: B 24.

¹⁴ Ehdotus kuluttajansuojalainsäädännöksi. Oikeusministeriön lainsäädäntö-osaston julkaisu 12/1974.

¹⁵ Vuoden 1975 keväällä asetettiin kilpailumenettelytoimikunta, jonka »tehtävänä on kiireellisesti valmistaa hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus vilpillistä kilpailua koskevan lainsäädännön uudistamiseksi säädöksellä, joka tehokkaasti ehkäisee elinkeinonharjoittajaa käyttämästä sopimattomia menettelymuotoja toiseen elinkeinonharjoittajaan nähden. Säädöstä valmisteltaessa on otettava huomioon kuluttajansuojalainsäädäntöön sisällytettävät säännökset.» Toimikunnan oli saatava työnsä päätökseen vuoden 1975 loppuun mennessä. Määräaikaa on sittemmin pidennetty. Joulukuun 1 päivänä 1976 mietintö oli vielä ilmentymättä.

V. KASVINJALOSTAJAT JA SIEMENKAUPPA

1. Siemenkauppalainsäädännön kehityksestä

1.1. Toimenpiteitä Suomenmaan viljakaupan kehittämiseen sai pohtiakseen toimikunta, jonka senaatti asetti syksyllä 1887 *Torsten Costianderin* johdolla työskentelemään. Työ valmistui talven mittaan. Toimenpide-ehdotusten luettelo oli näin kuuluva:

- säännöllisesti julkaistavat hintailmoitukset
- varastomakasiinien laittaminen jyvät varten
- myllyteollisuuden edes-auttaminen
- viljan rautatierahtien alentaminen
- siemenviljan tarkastus ja lyijytys.¹

Kun viimeisenä mainitun toimenpiteen tarkoituksena oli huolehtia siitä, että maasta vietävä kylvösiemen vastasi niitä vaatimuksia, »joita sopii olla sellaisen tavaran suhteen»,² oli ilmeistä, että pyrkimyksenä ei erityisesti ollut suojata kotimaisia viljelijöitä huonolaatuiselta siementavaralta puhumattakaan siitä, että olisi tahdottu tukea uusien lajikkeiden jalostamiseen tähtäävää toimintaa. Huolena olikin ennen muuta se, miten »ne paikkakunnat, mihin viljaa lisää tarvitaan, etupäässä saisivat tarpeensa muilla seuduin omassa maassa tulleen saaliin liikamäärästä».³

1.2. Hankkeet siemenkauppaa säätelevän erityislain aikaansaamiseksi viritettiin vuonna 1895 pidetyssä maanviljelysvirkamiesten kokouksessa.⁴ Sen jälkeen kun useissa Euroopan maissa siemenkauppaa oli käyty erityisesti valvomaan, näistä maista oli

¹ KomMiet 1888:1 s. 26.

² KomMiet 1888:1 s. 42.

³ KomMiet 1888:1 s. 3.

⁴ KomMiet 1911:1 s. 3.

ryhdytty tuomaan Suomen markkinoille laadultaan ala-arvoista siementavaraa.⁵ Väärennyksiä tapahtui myös omissa oloissamme: »varsin usein sattuu, että etenkin pienempi maanviljelijä maassamme, talonpoikainen mies, joka on pannut vaivalla säästetyn roponsa heinänsiemeniin siinä oikeutetussa toivossa että hän hyvän sadon kautta saapi kulunkinsa monenkertaisesti korvatuksi, näkee tämän toivomuksensa raukeavan tyhjään, hänen edessään kuin on vaan harva ja rikkaruohoinen kenttä.»⁶ Väärinkäytöksiä vastaan oli käytävä taistelemaan. Pidettiin toivottavana »ei ainoastaan turvata ostajia väärennyksiltä» vaan myös sitä, että »myyjät pakoitetaan selvästi ilmoittamaan, mitä tavarassa myydään.»⁷ Valmisteluvaiheiden jälkeen asiaa koskeva lakiesitys saatettiin antaa vuoden 1900 valtiopäiville.⁸ Esitys tuli hyväksytyksi ja asetus keinotekkoisten lannoitusaineitten ja valmistettujen rehuvarain sekä siementavarain kaupasta annettiin elokuun 8 päivänä 1901.

Asetus velvoitti siementavaraa ammattimaisesti kaupan pitävän antamaan — ellei toisin ollut kirjallisesti sovittu tai kysymys ollut vähäisestä määrästä — ostajalle todistuksen, jonka tuli sisältää mm. siementavaran nimi sekä tiedot siementavaran alkuperästä, itävyydestä ja puhtausasteesta (1 ja 2 §). Erityisesti kiellettiin käyttämästä nimeä, joka oli erehdyttävä tavaran alkuperään tai laatuun nähden. Jos ostaja tahtoi saada selville, oliko tavara ilmoitettua laatua, hänen oli kymmenen päivän kuluessa tavaran vastaanottamisesta otatettava siitä virallinen näyte jälkitarkastusta varten. Jos hän laiminlöi sen, menetti hän puhevaltansa myyjää vastaan lukuunottamatta sitä tapausta, että myyjä on tietoinen tavaran laadusta antamansa ilmoituksen paikkansapitämättömyydestä (6 §). Ostajan haitaksi väärän tai tavaran nimitykseen nähden erehdyttävän todistuksen antaminen oli rangaistava teko, joskin rikos oli virallisen syytteen alainen vain, milloin myyjä tiesi todistuksen vääräksi (8 ja 10 §). Jos ostajalle aiheutui vahinkoa siitä, että myyty tavara ei ollut vakuustodistuksen mukaista, myyjä oli velvollinen sen korvaamaan (8 § 4 mom.).

Asetus tuotti pettymyksen. Väärinkäytökset eivät suinkaan loppuneet. Siemenkauppiaat pyrkivät vapautumaan todistuksenantovelvollisuudes-

⁵ HE 1919:43 s. 1.

⁶ KomMiet 1911:1 s. 4.

⁷ KomMiet 1911:1 s. 3.

⁸ Keis. M:tin es. 1900:2.

taan kääntämällä lain poikkeustapaukset pääsäännöksi.⁹ Toisaalta säännösten osoittautuminen tehottomaksi johtui siementen ostajista eli viljelijöistä itsestään. He eivät olleet kovin hanakoita turvautumaan asetuksen heille suomiin oikeuksiin.¹⁰ Säännösten tarkistaminen oli siten pian tarpeen. Tehtävää varten asetettiin joulukuussa 1909 *Edw. Björkenheimin* puheenjohtolla komitea. Se sai työnsä valmiiksi kevättälvella 1911.¹¹ Mietinnössään se tyytyi tekemään vuoden 1901 asetukseen joukon korjauksia. Mm. ehdotettiin todistuksenantovelvollisuuden poikkeusten olennaista supistamista.¹²

Björkenheimin komitean ehdotuksia ei pidetty onnistuneina, »komitea kun on lähtenyt siitä väärästä periaatteesta, että siemenkaupan säännöstelyssä edelleenkin pääpaino olisi pantava vakuustodistukseen ja jälkitarkastukseen, sekä tällä pohjalla ryhtynyt laatimaan parannuksia ja lisäyksiä voimassa oleviin säännöksiin, vaikka kokemus on kyllin selvästi osoittanut, että jälkitarkastus ei kykene suojelemaan väärinkäyttöiltä, vaan ainoastaan sellaisia paljastamaan.»¹³ Vuoden 1914 valtiopäivillä Eduskunta pyysikin hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin kylvösiemenkaupan vakaannuttamiseksi ja alalla ilmenevien väärinkäytösten ehkäisemiseksi.¹⁴

1.3. Eduskunnan pyyntöä noudattaen hallitus valmisti vuoden 1919 valtiopäiville ehdotuksen laiksi siementavarain maahan tuonnista ja kaupasta.¹⁵ Toisin kuin vuoden 1901 asetuksessa pyrittiin nyt panemaan pääpaino ennakolta ehkäiseville toimenpiteille.

Laki siementavarain maahan tuonnista ja kaupasta annettiin joulukuun 30 päivänä 1919.¹⁶ Siementavarain maahantuonti ja kauppa oli oleva maataloushallituksen alainen (1 §). Maatalousministeriö oikeutettiin kieltämään sellaisen siementavaran maahantuonti, »josta oli syytä pelätä, ettei se alkuperänsä vuoksi Suomessa menesty, taikka että se levittää vaaralli-

⁹ HE 1919:43 s. 2.

¹⁰ KomMiet 1911:1 s. 33 s.

¹¹ KomMiet 1911:1.

¹² Ks. lähemmin KomMiet 1911:1 s. 37 ss.

¹³ HE 1919:43 s. 3.

¹⁴ Anomusmietintö 1914:21.

¹⁵ HE 1919:43

¹⁶ Ks. siitä esim. *P. Suonio*, Siemenkauppalaki ja siemenkauppa. Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja. Lentolehtisarja N:o 12. Kerava 1926.

sia kasvitauteja tai viljelykselle erikoisesti vahingollisia rikkaruohoja» (2 § 1 mom.).¹⁷ Ennen kutakin myyntikautta maataloushallituksen oli määrättävä viljalajeille sekä tärkeimmille heinä- ja muille viljelyskasveille ne vaatimukset, jotka siemenen puhtaus- ja itävyysprosenttiin, rikkaruohopitoisuuteen sekä mahdollisesti muihin ominaisuuksiin nähden oli sinä myyntikautena siemeneksi aiotulle tavaralle asetettava (4 §). Valvontaa varten tarpeellisia tarkastuksia suorittamaan perustettiin valtion siementarkastuslaitos.¹⁸

Nämä säännökset tulivat antamaan vakuutustodistuksille ja jälkitarkastuksille aivan toisen merkityksen kuin niillä oli ollut vuoden 1901 asetuksen aikana. Kasvinjalostajien asemaan säännöksillä ei sen sijaan ollut erityistä vaikutusta.

Vuonna 1934 otettiin käyttöön siemenviljan lyijytys. Ns. valiosiemien voitiin omistajan pyynnöstä varustaa valtion siementarkastuslaitoksen toimesta vakuustodistuksella ja sulkea lyijykkeellä.¹⁹ Lyijytykseen ei kytkeyty kasvinjalostusmaksun perimistä eikä mitään muutakaan jalostustoiminnan tukea.

1.4. Vuoden 1919 siemenkauppalaki sääteli vain siementavaran kauppaa ja maahantuontia. Vientiin se ei puuttunut. Tämä huomattiin pian puutteeksi: ei välttytty tapauksilta, jotka olivat omansa vaarantamaan suomalaisen siementavaran mainetta ulkomailla. Eräistä muistakin syistä lain uudistaminen kävi tarpeelliseksi.²⁰ Se tapahtui vuonna 1937.²¹ Jälleen vahvistettiin siementavaran ostajan asemaa mm. velvoit-

¹⁷ Monet kauppasopimukset tulivat tämän jälkeen sisältämään lausekkeen, jonka mukaan tuonti- ja vientirajoituskiltoa ei sovellettu sellaisten siementen tuontiin, joiden alkuperäänsä nähden ei voitu katsoa menestyvän jommankumman sopimuspuolen alueilla; ks. esim. Suomen ja Japanin välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 29.12.1925, Sop. sarja 1926/32, VI art. 4. kohta sekä Suomen ja Unkarin välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 27.3.1926, Sop. sarja 1926/10, 8 art. 3. kohta.

¹⁸ Ks. A valtion siementarkastuslaitoksen perustamisesta 4.2.1919/89.

¹⁹ Ks. VNp siementavaran varustamisesta virallisella todistuksella ja lyijykkeellä 14.6.1934/279.

²⁰ Ks. lähemmin esim. HE 1937:56 s. 1 ss.

²¹ L 9.4.1937/148. — Lakia ovat selostaneet mm. Kaarlo I. Tuominen, Uusi siemenkauppalaki. Suomen osuustoimintalehti 1938 ss. 16—24, E. Kitunen, Siemenkauppalaki ja siemenkaupan valvonta, Pellervo 1946 ss. 428—429, P. A. (Paavo Aro), Nyt tutustumme siemenkauppalakiin. Myymäläneuvoja 1950 ss. 38—39,

tamalla myyjä antamaan hänelle valtion siementarkastuslaitoksen viralliseen tarkastustodistukseen perustuva vakuustodistus (7 §).²² Uuden lain myötä kävi myös lyijytyssäännösten uudistaminen välttämättömäksi.²³ Kasvinjalostajien intressien huomioon ottamiseen aika ei vielä ollut kypsynyt.

1.5. Kaksi vuosikymmentä myöhemmin ryhdyttiin valmistelemaan toimenpiteitä siementarkastustoiminnan tehostamiseksi. Valtion siementarkastuslaitoksen johtajan, professori *Aarne Hillin* johdolla työskennellyt komitea päätyi esittämään myös siemenkauppaa koskevan lainsäädännön uudistamista.²⁴ Ehdotusta ei kuitenkaan kiirehdytty sellaisenaan toteuttamaan, vaan apulaistoimistopäällikkö *Arvo Silvolan* johdolla asetettiin toimikunta tutkimaan, olivatko kylvösiementä ja sen kauppaa koskevat säännökset ajan olosuhteita vastaavat. Toimikunta valmisti ehdotuksen kylvösiemenlaiksi, jonka se tarkoitti tulemaan siemenkauppalain tilalle.²⁵ Tähän ehdotukseen, joka oli laadittu koskemaan sekä kylvösiemenen kauppaa että sen tuotantoa, sisältyi myös kasvinjalostusmaksua koskeva säännös. Lakiehdotuksen 12 §:ssä esitettiin säädettäväksi:

»Kotimaisen kasvinjalostuksen ja kylvösiemenen tuotannon edistämistä varten voidaan myytävästä kylvösiemenestä periä jalostusmaksua enintään kaksi sadalta siten kuin asetuksella lähemmin säädetään.»

Minkälaista järjestelmää toimikunta oli pitänyt silmällä, on kuitenkin vaikea päätellä. Toimikunnan valmistamassa asetusluonnoksessa ei jalostusmaksusta mainita sanallakaan. Lakiehdotuksen perustelut puolestaan ovat olemattoman niukat. Ne eivät tarjoa minkäänlaista johtoa säännösehdoituksen ymmärtämiselle. Jonkin verran asiaa valottaa mietintöön eriä-

Selim Korkola, Siemenkauppalaki on ankara laki, *Kauppias* 1951 ss. 501 ja 521 sekä *Toimi Puumalainen*, Siemenkauppa ja lakipykälät. *Kauppias* 1965: 7 ss. 19—20.

²² Kiireellisissä tapauksissa valtion siementarkastuslaitoksella oli myyjän pyynnöstä oikeus antaa kirjallisesti lupa laatia vakuustodistus muuallakin kuin valtion siementarkastuslaitoksessa suoritettun tarkastuksen nojalla (7 § 6 mom.).

²³ A siementavaran varustamisesta virallisella todistuksella ja lyijykkeellä 12. 11. 1937/371.

²⁴ *KomMiet Mon* 1962: 63

²⁵ *KomMiet* 1965: B 81

vän mielipiteensä jättäneen toimikunnan jäsenen, toimistopäällikkö *Paavo Marttilan* lausuma:

»Oikeus taloudellisesti hyötyä kasvinjalostustyön tuloksista on kauan ollut keskustelun alaisena useissa maissa. Nykyään on jo melko yleisesti hyväksytty ajatus, että maanviljelijän, joka ensikädessä hyötyy uusista lajikkeista, pitäisi suorittaa jalostajalle pieni maksu oikeudesta saada käyttää tämän luomaa jalostetta. Esimerkiksi Ruotsissa tuli vuonna 1961 voimaan kasvinjalostusmaksu, joka on 1 Rkr/100 kg (n. 60 p.) ja se koskee kaikkea virallisesti sinetöityä viljan ja herneen kylvösiementä. Kasvinjalostusmaksun suuruuden määräsi Ruotsin valtiopäivät. Toimikunnan ehdottama jalostusmaksun enimmäismäärä 2 sadalta olisi lähes kolminkertainen Ruotsissa kannettavaan jalostusmaksuun verrattuna.

En voi hyväksyä esitystä, jonka mukaan kasvinjalostusmaksua käytettäisiin muuhun tarkoitukseen kuin kasvinjalostuksen edistämiseen. Ei ole edes esitetty tietoja siitä, miten po. jalostusmaksu jaettaisiin kasvinjalostuksen ja kylvösiementuotannon edistämiseksi. On ehkä syytä myös todeta, että meillä on laki kotimaisen kylvösiementuotannon edistämiseksi (404/64) sekä määräraha, joka jaetaan Maatalousseurojen Keskusliiton ja Kylvösiemenliiton käytettäväksi kylvösiementuotannon edistämiseksi.»²⁶

Tästä eriävästä mielipiteestä käy siis ilmi, että toimikunta suunnitteli kasvinjalostuksen tukemista sen kaltaista järjestelmää käyttäen, jota Ruotsissa oli sovellettu muutamien vuosien ajan, vuodesta 1961 lukien. Niin ikään tästä lausumasta ilmenee, että toimikunta ei ollut kovin syvällisesti paneutunut kasvinjalostustoiminnan ongelmiin.

Kului kuitenkin vielä kymmenen vuotta, ennen kuin siemenkauppalainsäädäntö uudistui. *L a k i s i e m e n t a v a r a n k a u p a s t a* annettiin elokuun 25 päivänä 1975. Edeltäjistään tämä laki erosi olennaisesti siinä suhteessa, että kasvinjalostajia ei sitä kirjoitettaessa ollut kokonaan unohdettu. Lakiin ei kuitenkaan sisällytetty säännöksiä kasvinjalostusmaksusta eikä muistakaan kasvinjalostustoiminnan suoranaista tukitoimenpiteistä. Tuki tuli pikemminkin välillisesti. Niiden säännösten turvin, jotka oli tarkoitettu takaamaan siementavaran aitous ja lajikepuhtaus, jalostajat saivat yksinoikeuden kasvilajikeluetteloön otettujen lajikkeiden perussiemenen tuottamiseen.²⁷

²⁶ Eriävä mielipide mietintöön KomMiet 1965: B 81 s. 3.

²⁷ Ks. lähemmin *L siementavaran kaupasta* 25.8.1975/669 8 ja 9 § sekä *A siementavaran kaupasta* 25.8.1975/670 10 §.

2. Siemenkauppa tänään

Siementavarakauppalaan voimaantuloon eli syyskuun 1 päivään 1975 saakka siemenkaupassamme vallitsi siinä suhteessa vapaus, että kuka tahansa saattoi ryhtyä markkinoimaan minkä tahansa lajikkeen siementä, kunhan vain noudatti siemenkaupasta annettuja, lähinnä järjestysluontoisia säännöksiä, sekä hyvää kauppatapaa. Vasta siementavarakauppalaan myötä saatiin aikaan järjestelmä, joka tähtää siihen, että kaupan saadaan pitää vain täällä viljeltäväksi soveltuvien lajikkeiden lisäysaineistoa.¹ Maatilahallitus pitää lajikeluetteloja eli luetteloja niistä lajikkeista, joiden viljely on osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi.² Toistaiseksi tämä luettelo on vain suositteluva, mikä merkitsee sitä, että ko. kasvilajeista on lupa pitää kaupan muidenkin kuin luetteloon merkittyjen lajikkeiden siementavaraa. Käytännössä luetteloon sisällytetyistä kasvilajeista pidetään kuitenkin kaupan vain luetteloon merkittyjen lajikkeiden lisäysaineistoa.³

Lajikeluetteloon otettavista lajikkeista tekee maatilahallitukselle esityksen lajiketoimikunta.⁴ Lain päämääränä ko. osin voidaan sanoa olevan huolehtia siitä, että kauppaa käydään vain sellaisten lajikkeiden siementavaralla, jotka tämä valtion siementarkastuslaitosta, koetoimintaa ja neuvontaa, siementavaraa tuottavia ja sitä käyttäviä viljelijöitä, elintarviketeollisuutta, puutarhataloutta sekä siemenkauppaa edustava toimikunta on viljelyyn hyväksynyt.

Päätöksentekoaan varten tarpeellisen aineiston kasvilajiketoimikunta saa ennen muuta toisaalta jalostajan omista ns. esikokeista ja mahdollisista käyttöarvon selvityksistä sekä toisaalta ns. virallisista kokeista eli maatalouden tutkimuskeskuksen yhteistoiminnassa eräiden kasvinjalostuslaitosten kanssa järjestämistä lajikekokeista.

Myyntiin tulevaa siementavaraa varten määrää maatilahallitus laatuvaatimukset olipa sitten kysymys uusista tai vanhoista, kotimaisista tai ulkomaisista lajikkeista. Melkoista rajoitusta merkitsee kuitenkin se, että laatuvaatimukset määrätään, niin kuin aikaisemminkin, vain »tärkeimmille siementavaraille».⁵

¹ HE 1975: 7 s. 2.

² Siementavarakauppalaan 8 § 1 mom.

³ Näin isännöitsijä *Risto Lampinen* puhelinkeskustelussa 20. 10. 1976.

⁴ Siementavarakauppalaan 8 § 3 mom.

⁵ Siementavarakauppalaan 10 § sekä A valtion siementarkastuslaitoksesta 12. 12. 1947/879 1 § sekä 2 § 6-kohta.

Siementavaran tarkastajana toimii nykyään valtion siementarkastuslaitos.⁶ Tarkastusta pyytänyt saa toimituksesta ns. tarkastustodistuksen.⁷ Niiden tietojen, jotka myyjä on ostajalle kaupan pitämästään siementavarasta velvollinen antamaan, on pohjauduttava tähän tarkastustodistukseen.⁸ Vähittäiskaupassa kaupan pidettävä siementavara on aina myytävä päällykseen suljettuna, ja jokainen päällys on varustettava tarkastustodistukseen perustuvalla vakuustodistuksella.⁹ Vakuustodistuksen sisällöstä on siementavarakauppa-asetuksen 13 §:ssä yksityiskohtaiset määräykset.

Kasvilajikeluetteloon otetun lajikkeen osalta saadaan kaupan pitää vain ns. laatuluokkajärjestelmän mukaisesti tuotettua siementavaraa.¹⁰ Järjestelmä luotiin uuden siementavarakauppalain säätämisen myötä. Sen perusteista säädetään siementavarakauppa-asetuksessa.¹¹

Laatuluokkia on siementavarakauppa-asetuksen mukaan kaikkiaan neljä: jalostajansiemenluokka, perussiemenluokka, valiosienenluokka ja kauppasiemenluokka. Siementavaran laatuvaatimukset määrätään laatu-luokittain.

Jalostajansiemenellä tarkoitetaan lajikkeen jalostajan tai lajikkeen omistajan¹² tuottamaa siementä. Perussiemenellä puolestaan tarkoitetaan siementä, joka on tuotettu joko lajikkeen jalostajan tai lajikkeen omistajan tai tämän edustajan jalostajansiemenestä taikka, mikäli lajikkeella ei ole jalostajaa tai mikäli jalostaja ei huolehdi ylläpitojalostuksesta, valtion siementarkastuslaitoksen hyväksymästä lajikeaineistosta.¹³ Valiosienen tuotetaan valtion siementarkastuslaitoksen valvonnassa jalostajansieme-

Ulkomaalta tuotavan siementavaran osalta valtion siementarkastuslaitos voi hyväksyä ostajalle annettavaksi ulkomaan viranomaisen antamat tiedot. Maatilahallitus voi puolestaan oikeuttaa myyjän antamaan ko. tiedot myös valtion viljavaraston siementarkastuslaboratorion suorittaman tarkastuksen perusteella.

⁶ Siementavarakauppalain 11 § sekä siementavarakauppa-asetuksen 15 §.

⁷ Siementavarakauppa-asetuksen 15 §.

⁸ Siementavarakauppa-asetuksen 15 § ja siementavarakauppalain 11 §.

⁹ Siementavarakauppa-asetuksen 12, 13 ja 14 §.

¹⁰ Siementavarakauppalain 9 §.

¹¹ Siementavarakauppa-asetuksen 10 §.

¹² Mitä tässä säännöksessä tarkoitetaan *omistajalla*, ei ole aivan selvää.

Myös kasvilajikeluettelossa puhutaan lajikkeen omistajasta. Maatilahallituksen ylitarkastaja *Tapio Nakon* mukaan (keskustelussa 21.9.1976) ilmaisu ei ole koskaan aiheuttanut minkäänlaisia ongelmia. Jalostajaksi tai omistajaksi lajike-luetteloon merkitään se, joka sellaiseksi on ilmoitettu.

¹³ Ks. lähemmin siementavarakauppa-asetuksen 10 §.

nestä tai perussiemenestä ja kauppasiemen puolestaan ilman em. valvontaa jalostajansiemenestä, perussiemenestä tai valiosiemennestä.

Määritelmistä käy ilmi, että jalostajalla on, mikäli hän niin haluaa, yksinoikeus perussiemenen tuottamiseen. Järjestelmä on ollut käytössä niin lyhyen aikaa, että on mahdotonta sanoa, mikä on tämän yksinoikeuden taloudellinen merkitys. Kasvinjalostajan oikeuksia selviteltyt toimikunta otaksui, etteivät perussiemenen markkinat voi muodostua meillä niin suuriksi, että kotimaiset jalostajat saisivat perussiemenen myynnillä katetta kustannuksilleen voitoista puhumattakaan.¹⁴

Uuden lajikkeen siemenen kaupassa peritään ensimmäisen vuoden aikana erityistä uuden lajikkeen lisähintaa.¹⁵ Ulkomaisten lajikkeiden kohdalla kauppahintaan yleensä sisältyy jalostajalle tuleva korvaus.

3. Taimitarhatuotteiden kaupasta

Taimitarhatuotteiden viljelemistä ja kauppaa ryhdyttiin valvomaan vasta 1940-luvulla. Heinäkuun 31 päivänä 1942 annettiin laki eräiden taimistotuotteiden viljelemisen ja kaupan valvonnasta. Lakiesityksessään eduskunnalle hallitus valitti, että taimistot olivat saaneet myydä »mitä huonoimpia lajikkeita, vieläpä vääränimisinä tai nimettöminä».¹

Taimistotuotteilla tarkoitettiin vuoden 1942 laissa hedelmäpuiden, marjapensaiden ja hedelmäpuiden perusrunkojen taimia (1 §). Myyntikuntoisten tuotteiden kauppakelpoisuusvaatimukset määräsi maatalousministeriö (5 §). Kun taimistotuote myytiin, myyjän oli annettava ostajalle todistus tuotteen lajin ja lajikkeen nimestä sekä alkuperästä (6 §). Rangaistus-sanktio uhkasi sitä, joka tahallisesti ostajan vahingoksi möi väärän lajikkeen (7 § 3 mom.).

Valvonnan ulkopuolelle jäi näin ollen mm. marjakasveista tärkein, mansikka. Siitä tarjottiin kaupan sairaita ja taantuneita sekä lajikkeiden sekaantumisen vuoksi ala-arvoisia taimia.² Lain soveltamisalaa oli laajennettava. Tämä tapahtui vuonna 1960. Samalla lain nimike muutettiin. Se tuli nyt olemaan laki eräiden taimitarhatuotteiden viljelemisen ja kaupan valvonnasta. Valvonta ulotettiin koskemaan myös koristepuita ja

¹⁴ KomMiet 1975:97 s. 26.

¹⁵ Ks. edellä jakso I.3. alaviitteiden 5 ja 6 kohdalla.

¹ HE 1942:48 s. 1.

² HE 1959:24 s. 1.

-pensaita sekä marjakasveja.³ Taimitarhatuotteista jäivät siten valvonnan ulkopuolelle vain monivuotiset kukkakasvit ja metsäpuiden taimet.⁴

Valvonnan ulottuvuuden laajennusta merkitsi jälleen lain muuttaminen vuonna 1973. Taimitarhatuotteilla tarkoitetaan ko. laissa nykyään »hedelmäpuiden, marjakasvien sekä kaksi- ja monivuotisten koristekasvien taimia, perusrunkoja ja muuta lisäysaineistoa siemeniä lukuunottamatta.»⁵

Taimitarhatuotteiden kauppakelpoisuusvaatimukset vahvistaa nykyään maa- ja metsätalousministeriö (2 §).⁶ Maatilahallituksen asiana on valvoa kelpoisuusvaatimusten noudattamista (3 §). Tuotteita myydessä on myyjän annettava ostajalle todistus tuotteen lajin ja lajikkeen nimestä sekä alkuperästä (6 §). Todistuksen tulee olla jokaisessa taimessa tai yhtä lajiketta sisältävässä ostajalle luovutettavassa pakkauksessa.⁷ Rangaisuksista ja konfiskaatiosta säädetään lain 11 §:ssä.

Luonteeltaan taimitarhatuotteiden kauppaa koskeva säännöstö on lähinnä elinkeino-oikeudellinen. Siinä ei puututa sopijapuolten, myyjän ja ostajan välisen suhteen kehittymiseen. Siinä ei myöskään ole järjestetty erityistä menettelyä sen toteamiseksi, että ostajan saama tavara on annetun todistuksen mukaista. Kasvinjalostajien asemaa ei laki missään suhteessa sääntelee.

Kauppakelpoisuusvaatimusten mukaan tärkein edellytys taimitarhatuotteiden kaupan pitämiselle on tuotteiden sopivuus Suomen kasvuolosuhteisiin. Tämän edellytyksen täyttymisen toteutumisen tutkiminen on lähinnä maatalouden tutkimuskeskuksen osastona toimivan puutarhantutkimuslaitoksen asiana. Koristekasvit ovat siinä suhteessa erikoisasemassa, ettei puutarhantutkimuslaitoksen kapasiteetti riitä niiden viljely-

³ L 8. 4. 1960/190 1 §.

⁴ Ks. HE 1959: 24 s. 1.

⁵ L 16. 11. 1973/831 1 §. — Siementavarakauppalaan soveltamisala on kirjoitettu siten (1 § 3 mom.), että myös taimitarhatuotteet lankeavat sen alaan. Toistaiseksi siementavarakauppalakia on kuitenkin sovellettu, niin kuin tarkastaja Pekka Metsola maatilahallituksen puutarhatoimistosta on puhelinkeskustelussa 18. 10. 1976 kertonut, vain siementen ja siemenperunan mukuloiden kaupan.

⁶ Maa- ja metsätalousministeriön vahvistamat kauppakelpoisuusvaatimukset julkaistaan mm. Virallisessa lehdessä; nykyisin voimassa olevat vaatimukset ovat vuodelta 1974.

⁷ A eräiden taimitarhatuotteiden viljelemisen ja kaupan valvonnasta 26. 7. 1960/357 7 §.

edellytysten tutkintaan. Tästä johtuen on maahan voitu tuoda sellaisia koristekasvilajikkeita, joilla ei ole täällä menestymisen mahdollisuuksia.

Suuri osa taimitarhatuotteista on ulkomaisia jalosteita. Esim. marjakasveja jalostetaan Suomessa hyvin vähän⁸ ja koristekasveja vain nimeksi.⁹ Ulkomaisille jalostajille, ennen muuta eräiden koristekasvien jalostajille, on useiden vuosien ajan maksettu uusien lajikkeiden lisähintaa suojamaksujen, patenttimaksujen yms. nimellä.¹⁰ Eräissä tapauksissa tällaista suojamaksua on maksettu ns. BGA-systeemin¹¹ mukaisesti jalostajien kansainväliselle yhteenliittymälle. Toisissa tapauksissa taas uuden lajikkeen lisähinta on maksettu suoraan jalostajalle joko kauppahintaan sisältyvänä tai sen perusteella määräytyvänä. Hiljattain on BGA-järjestelmä kuitenkin purettu — ilmeisesti kasvinjalostajien yksinoikeuksien tunnustamisen myötä — ja jalostajat ovat ryhtyneet tekemään ostajien kanssa kertakohtaisia sopimuksia. Näihin on otettu määräyksiä rojaltin suuruudesta, maksutavasta, lajikkeiden hyväksikäytön laajuudesta jne.

Taimitarhatuotteiden lisääjien ja myyjien halukkuus ja valmius sopimukseen jalostajien kanssa on ilmeisesti varsin pitkälle riippuvainen siitä, mitä mahdollisuuksia heillä on lisätä lajiketta jalostajan apuun turvautumatta. Suojamaksuja on viime aikoina maksettu ennen muuta joulutähdestä ja krysanteemista. Sen sijaan esim. ruusulajikkeiden kohdalla väitetään tapahtuvan varsin paljon suojamaksujen »kiertämistä». Kun ruusu on helposti lisättävissä silmuista, emokasveja ei osteta jalostajalta, vaan uusia yksilöitä käydään valmistamaan suoraan esimerkiksi kukka-kaupasta ostetun ruusunipun silmuista.

4. Metsäpuiden siementen ja taimien kaupasta

Laki siementavaran kaupasta ei koske metsäpuiden siemeniä. Laki eräiden taimitarhatuotteiden viljelemisen ja kaupan valvonnasta ei koske

⁸ Uusi suomalainen marjakasvilaji on mesivadelma »Heija». Sen jalostaja on puutarhantutkimuslaitos. Kauppaan Heija tuli vuonna 1975.

⁹ Näitä harvinaisia poikkeuksia on lapualaisen *Matti Hantulan* jalostama ruusulaji »Lapuan likka». Se tuli markkinoille vuonna 1976.

¹⁰ »Rojaltia» on meillä maksettu mm. mansikkalajikkeesta Senga. Suomessa tämän lajikkeen yksinmyyntioikeus on vuodesta 1958 ollut Harvialan Taimitarhalla. Nykyään kuitenkin vain osa Sengasta tulee Harvialan Taimitarhan kautta.

¹¹ BGA = Breeder Grower Association

metsäpuiden taimien viljelemistä eikä kauppaa. Kun muuta erityislainsäädäntöä ao. alalta ei ole olemassa, lopputulokseksi jää metsäpuiden siementen ja taimien kaupan sääntelemättömyys.

Metsäpuiden siementavaran kaupasta tapahtuu tätä nykyä 90 % Keskusmetsälautakunta Tapion ja metsähallituksen toimesta. Taimikauppa on miltei yhtä keskittynyttä: 90 %:sti siitä huolehtivat Keskusmetsälautakunta Tapio, piirimetsälautakunnat ja metsähallitus. Metsänjalostussäätiön osuus taimikaupasta on noin 7 %.¹ — Uusiin lajikkeisiin metsäpuiden jalostuksessa ei vielä ole päästy.

¹ Näin Metsänjalostussäätiön toiminnanjohtaja Antti Isoaho puhelinkeskustelussa 18. 10. 1976.

LOPPUSANAT

Malthusin mukaan väestö pyrkii lisääntymään geometrisessa sarjassa, mutta elintarvikkeet vain aritmeettisessa sarjassa. Hän ei toki ole ensimmäinen, joka on kiinnittänyt huomionsa luonnonvarojen rajallisuuteen.

Ymmärrettävää on, että kasvinviljelyssä riittämättömyysongelmasta on pyritty selviämään ennen muuta viljelyyn käytettävän pinta-alan lisäämisen kautta. Tämä tie osoittaa kuitenkin pian rajansa. Pinta-alan lisäämisen sijasta huomio on nopeasti kiinnitettävä pinta-alalta saatavan sadon määrään ja laatuun. Tästä avautuu kasvinjalostuksen työkenttä.

Katsokaamme tuloksia.

Tunnumme maapallon proteiinipulan. Tunnumme myös Etelä-Amerikan proteiinirikkaat lupiinit, jotka kuitenkin korkean alkaloidipitoisuutensa takia ovat myrkyllisiä. Kasvinjalostuksen uusin menetelmin on onnistettu kehittämään lajikkeita, joiden proteiinipitoisuus on säilynyt suurena, mutta joiden alkaloidipitoisuus on ratkaisevasti pienentynyt. — Kookospalmu kasvaa yleensä tavattoman pitkävartisesti ja pähkinöiden poimiminen käy siten vaikeaksi. Kehitystuloksena on saatu aikaan huomattavasti lyhyempiä lajikkeita. — Liman kansainvälisen perunantutkimuslaitoksen tiedemiehet ovat kehittäneet perunalajikkeita, jotka ovat lähes täysin vastustuskykyisiä perunaruttoa vastaan, joiden proteiinipitoisuus on aikaisempiin nähden kaksinkertainen ja jotka kasvavat kaksi kertaa normaalia perunaa nopeammin. — Uusi tulokas viljakasvien joukossa on vehnä-ruis, odotettavissa on maissin ja sorgumin risteytys. Näissä risteytyksissä pyritään yhdistämään kummankin lajin hyvät ominaisuudet.

Pohjoismaiden osalta tyytykäämme kirjaamaan tuloksena hehtaarisadon runsas kahdenkertaistuminen viimeisen puolen vuosisadan aikana. Ansio ei tietenkään ole kokonaan kasvinjalostuksen, mutta sen merkitystä ei kuitenkaan ole syytä väheksyä.

Saavutukset ovat siis huomattavat. Jo viisi vuosikymmentä sitten pidettiin välttämättömänä huolehtia siitä, että jalostustoiminta olisi ja

pysyisi jalostajia kiinnostavana. Siihen nähden, että jalostustoiminta nykyaikaisen keksinnöllisen toiminnan tapaan vaatii huomattavia kustannuksia, etsittiin jalostustoiminnan kiihottamiseksi ja tukemiseksi analogioita patenttilainsäädännöstä, joka jo satoja vuosia aikaisemmin oli luotu kiihdyttämään keksinnöllistä toimintaa ja siten tukemaan teollista edistymistä. Kun tavoitteet olivat pitkälti yhdensuuntaiset, keinojenkin uskottiin olevan yhteiset.

Patenttilainsäädäntö sellaisenaan ei kuitenkaan osoittautunut adekvaatiksi ratkaisuksi. Vaikeuksia tuotti ennen muuta se seikka, että patenttilainsäädäntö oli kirjoitettu abstraktin idean suojaksi, mutta kasvinjalostuksen kohdalla tarvittiin ennen muuta konkreetin lajikkeen suojaa. Ongelmia aiheutui myös siitä, että eri maat tulkitsivat patenttilakejaan kasvinjalostustuotteiden suhteen eri tavoin.

Viisitoista vuotta sitten, vuonna 1961, Euroopan johtavat kasvinjalostusmaat saivat aikaan konvention kasvinjalostajien suojaamiseksi. Suoja-keinona tuli kysymykseen joko erityinen kasvinjalostajanoikeus tai patenttisuoja. Konventioon on tähän mennessä liittynyt vain kuusi valtiota, niiden mukana Ruotsi ja Tanska, mutta monessa muussakin Euroopan maassa on saatu aikaan lainsäädäntöä, joka tekisi konventioon liittymisen mahdolliseksi. Arvattavasti monet maat ovat käyneet odottamaan konventiosta saatavia kokemuksia, ennen kuin tekevät siihen liittymistä koskevan positiivisen päätöksen.

Kehitysmaita erityisine ongelmineen uusi konventio ei tavoita. Konvention käsittämien kasvilajien luettelo osoittaa, niin kuin *Rudolf E. Blum* on lausunut, että konventio on tehty räätälintyönä Euroopan valtioita varten.

Suomessa kysymys kasvinjalostajien oikeuksien suojaamisesta on otettu esille yksityisten kasvinjalostuslaitosten toimesta. Selvittelytyöhön ryhtymiseen on osaltaan vaikuttanut Pohjoismaiden neuvostossa 1960-luvulla käyty keskustelu. Sen jälkeen kun lainsäädäntöhanketta oli aluksi kehitelty virkamiestyönä ja suunnitelmasta kuultu asianomaisia etutahoja, asiaa ryhdyttiin valmistelemaan maa- ja metsätalousministeriön keväällä 1973 asettamassa toimikunnassa. Mietintönsä toimikunta sai valmiiksi syksyllä 1975 ja asettui siinä erityisen kasvinjalostajan-oikeuden myöntämisen sijasta kannattamaan kasvinjalostustyön tukemista julkisoikeudellisen järjestelmän turvin, kasvinjalostusmaksuin.

Ehdotus ei ole saavuttanut jakamatonta kannatusta. Ennen muuta hanketta ovat vastustaneet maataloustuottajat perustellen kielteistä suh-

tautumistaan sillä, että kasvinjalostusmaksut eivät jakaantuisi oikeudenmukaisella tavalla eri väestöryhmien kannettavaksi.

Miten hallituspuolueet hankkeeseen suhtautuvat, on vielä näkemättä. Kannanotolla tulee olemaan kauaskantoinen vaikutus. Tilannetta hie-
man järjestäen voidaan väittää, että hankkeen toteutuminen tai toteutu-
matta jääminen tulee merkitsemään yksityisen kasvinjalostustoimin-
tamme nousua tai tuhoa. Sen sijaan mistään joko-tahi -asetelmasta ei
ilmeisesti ole kysymys siinä suhteessa, mitä seuraamuksia kasvinjalostus-
tuotteiden suojaamisella tai suojaamatta jättämisellä taikka kasvinjalos-
tustoiminnan tukemisella tai tukematta jättämisellä olisi maahan tuota-
vien uusien lajikkeiden suhteen. Vaille näyttöä on tähän mennessä jää-
nyt, johtaisiko kasvinjalostajanoikeuden tunnustamatta jättäminen tai
kasvinjalostusmaksulain säätämishankkeesta luopuminen maamme jää-
miseen oman jalostustoiminnan ja omien lajikkeiden varaan. Tähänasti-
set kokemukset ja niiden perusteella muodostuneet käsitykset käyvät jon-
kin verran ristiin. Missään tapauksessa ei ole hyvää politiikkaa se, että
ulkomaisten jalostajien työtä käytetään korvauksetta hyväksi silloin kuin
se suinkin vain on mahdollista.

Teollisoikeudellinen lainsäädäntö, joka periaatteessa ulottuu myös
kasvinjalostustoiminnan ja -tuotteiden kentälle, niin kuin teollisoikeuden
suojelemista tarkoittavan Pariisin yleissopimuksen soveltamisalasäännök-
sistä käy ilmi, ei nykyisellään pysty tarjoamaan jalostajillemme mainin-
nanarvoista turvaa. Sen jälkeen kun kasvinjalostustoimintaa varten oli
kehitetty uusi suojamuoto, kasvinjalostajanoikeus, pohjoismaiset patentti-
lainsäätäjät päättivät jättää uudet kasvilajikkeet patenttisuojasta osatto-
miksi. Patenttisuojan mahdollisuus on sen johdosta kasvinjalostusalalla
äärimmäisen harvoin kysymykseen tuleva. Mallioikeus tuottaa yksin-
oikeuden tavaran ulkomuotoon. Kasvinjalostustoiminnassa tätä tietä
mahdollisesti saatavissa oleva suoja ei yleensä olisi asianmukainen; täh-
täähän kasvinjalostus useammin kasvin muiden ominaisuuksien paranta-
miseen kuin sen ulkonäön uudistamiseen. Vilpillisen kilpailun ehkäise-
miseksi annetun lain suojaa ei ole tarkoitettukaan yksinoikeussuojaksi.
Sen säännökset turvaavat kasvinjalostustoimintaa harjoittavia samalla
tavalla kuin muitakin elinkeinonharjoittajia. Lajikenimen suojaaminen
tavaramerkkirekisteröinnin kautta periaatteessa eräin edellytyksin tuot-
taa pitkälle ulottuvan määräämisvallan lajikkeeseen markkinointiin, mutta
käytännölliseltä merkitykseltään tämäkin suojakeino on kovin kyseen-
alainen: yksinoikeus karkaa haltijansa käsistä. Alkuperämerkintöjenkin

nauttima suoja osoittautuu kasvinjalostajien kannalta tarkasteltuna marginaaliseksi.

Siemenkauppaa koskevaa lakia on tuskin mahdollista kirjoittaa sen sisältöiseksi, että se täysin tyydyttäisi kasvinjalostajien intressit. Mielienkiintoisella tavalla on kuitenkin siemenkauppalainsäädäntöämme uudistettaessa onnistuttu siemenkaupan eri osapuolten etujen yhteensovittamisessa. Uuden lain myötä otettiin käyttöön luettelo lajikkeista, joiden viljely oli osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi, ja määrättiin, että luetteloon otetuista lajikkeista saatiin pitää kaupan vain kasvinjalostajan jalostusaineistosta tai valtion siementarkastuslaitoksen hyväksymästä lajikeaineistosta laatuluokkajärjestelmän mukaisesti tuotettua siementavaraa. Samalla kun pyrittiin huolehtimaan kuluttajain edusta saada oikein nimettyä ja lajikepuhdasta siementavaraa, voitiin siis tyydyttää myös jalostajien intressejä.

ZUSAMMENFASSUNG

Über die rechtliche Stellung des Pflanzenzüchters — Entwicklungswege und jetzige Ausblicke

1. Zweck der Pflanzenzüchtung ist, die Züchtungseigenschaften und den Gebrauchswert der Pflanzen zu verbessern. Eine neue Sorte kann früher als die bisherigen sein, in ihrer Ertragsfähigkeit besser, mit größerer Widerstandskraft gegen Krankheiten und Schädlinge ausgerüstet usw. Neben ihren physiologischen Eigenschaften werden auch neue morphologische Eigenschaften angestrebt.

Die Veredlung einer neuen Pflanzensorte dauert heutzutage etwa 10—20 Jahre. Wenn die Sorte nach der Arbeit dieser Jahre bereit ist, auf den Markt gebracht zu werden, kann der Züchter erwarten, dass nur ein geringer Teil seiner Kosten durch die Verkaufseinnahmen des Verwehrungsmaterials gedeckt wird. Wer eine neue Pflanzensorte gezüchtet hat, kann in Finnland kein Patent und auch kein sonstiges Monopol auf das Ergebnis seiner Arbeit erhalten.

In Finnland wird Pflanzenzüchtung einerseits vom Staat und andererseits von einigen privaten Unternehmungen getrieben. In der staatlichen Pflanzenzuchtanstalt, die heutzutage im Unterstellungsverhältnis zur landwirtschaftlichen Forschungsanstalt arbeitet, wurde die Züchtungsarbeit an Feldpflanzen im Jahr 1909 angefangen. Gartenpflanzen begann man um einiges später zu züchten. Von den privaten Pflanzenzüchtungsanstalten ist die bemerkenswerteste die, welche im Jahr 1913 von der Zentralgenossenschaft Hankkija gegründet wurde. Die Landwirtschaftsstiftung des Handels betätigt sich seit der Mitte der 1960er Jahre in Zusammenarbeit mit der schwedischen Pflanzenzuchtanstalt Svalöv. Private Pflanzenveredlungsanstalten erhalten keine staatliche Unterstützung.

Hauptsächlich aus klimatischen Gründen eignen sich die anderswo gezüchteten Sorten nicht zum Anbau in Finnland. Der Anteil einheimi-

scher Sorten am Getreideanbau hat schon 75 % erreicht. In den letzten Jahren hat das Interesse für finnische Sorten im Ausland zugenommen.

2. Nach dem Stockholmer Text der Pariser Konvention ist »das gewerbliche Eigentum in der weitesten Bedeutung verstanden und bezieht sich nicht allein auf Gewerbe und Handel im eigentlichen Sinn des Wortes, sondern ebenso auf das Gebiet der Landwirtschaft und der Gewinnung der Bodenschätze und auf alle Fabrikate oder Naturerzeugnisse, zum Beispiel Wein, Getreide, Tabakblätter, Früchte, Vieh, Mineralien, Mineralwässer, Bier, Blumen, Mehl.« Das Feld des gewerblichen Rechtsschutzes ist auch in der Hinsicht ausgedehnt, dass es sich um vielerlei Schutzobjekte handelt. Nach Artikel 1 Punkt 2 der Konvention betrifft der Schutz »die Erfindungspatente, die Gebrauchsmuster, die gewerblichen Muster oder Modelle, die Fabrik- oder Handelsmarken, die Dienstleistungsmarken, den Handelsnamen und die Herkunftsangaben oder Ursprungsbezeichnungen sowie die Unterdrückung des unlauteren Wettbewerbs.«

Diese Bestimmungen der Konvention dürfen nicht vereinigt und z.B. so ausgelegt werden, dass jedes der Konvention beigetretene Land verpflichtet wäre, Patente auf Blumen zu gewähren, Handelszeichen von Früchten zu schützen udgl. Die Verpflichtungen, welche die Konvention den nationalen Gesetzgebern auferlegt, gehen hervor aus den Artikeln, in denen diese Verpflichtungen ausdrücklich behandelt werden, aber nicht aus diesen das Gebiet der Konvention präzisierenden Bestimmungen.

Das Feld des gewerblichen Rechtsschutzes ist jedoch das Gebiet, auf welches die Pflanzenzüchter in ihrem Wunsch nach Schutz in vielen Ländern zuerst ihre Hoffnung setzten. Es sei hier nur der im Jahr 1930 von den USA gefasste Beschluss erwähnt, die Pflanzensorten unter die zu patentierenden Erfindungen aufzunehmen, wie auch die vom deutschen Patentamt im selben Jahrzehnt gewährten Patente zum Schutz von Pflanzenzüchtungsverfahren. Von den nordischen Ländern hat Schweden einige Patente auf Züchtungsverfahren bewilligt, wogegen man in Dänemark der Ansicht gewesen ist, dass Erfindungen dieses Gebiets nicht die erste Voraussetzung der Patentierbarkeit erfüllten, weil sie nicht ins Gebiet der Industrie gehörten. In Norwegen scheint ebensowenig wie in Finnland die Patentierbarkeit von Erfindungen des Gebiets der Pflanzenzüchtung aktuell geworden zu sein.

3. Der traditionelle gewerbliche Rechtsschutz erfüllte jedoch nicht die

Erwartungen der Pflanzenzüchter. Verschiedenerseits begann man in den 1950er Jahren über die Grundsätze zu diskutieren, auf denen die Rechte der Pflanzenzüchter auf ihre neuen Sorten aufgebaut werden sollten. Ein anderer Gegenstand der Diskussion war die Herbeiführung eines internationalen Schutzes der Arbeit der Pflanzenzüchter.

Diese Anstrengungen führten bald zu einem Ergebnis. Eine neue Übereinkunft, die »Convention pour la protection des obtentions végétales«, konnte schon im Jahr 1961 unterzeichnet werden. In Kraft trat die Konvention jedoch erst sieben Jahre später.

Zweck der Konvention ist es, dem Züchter einer neuen Sorte das alleinige Recht auf die berufsmässige Nutzung seiner Sorte zu sichern. Das kann in der Weise verwirklicht werden, dass dem Züchter entweder ein besonderes Pflanzenzüchterrecht oder ein Patent verliehen wird. Die sechs Länder, die bisher der Konvention beigetreten sind, haben alle die erstgenannte Alternative gewählt. Wenn ein allgemeines Interesse es erfordert, kann das ausschliessliche Recht z.B. durch Zwangslizenzen beschränkt werden.

Von den nordischen Ländern sind Schweden und Dänemark der Konvention beigetreten. In Norwegen wird die sachdienliche Gesetzgebung vorbereitet. In Finnland hat das Komitee, welches die Angelegenheit zuletzt erwogen hat, sich in der Frage des Schutzes der Pflanzenzüchter anstelle eines privatrechtlichen Schutzes für ein öffentlichrechtliches System entschieden. Dieser Gesetzesvorschlag würde in seiner Verwirklichung bedeuten, dass die Züchter nicht das alleinige Recht auf ihre Sorten erhalten würden, sondern lediglich Anteil an den vom Staat verteilten Unterstützungen bekämen. Nach dem Vorschlag des Komitees würde bei in Finnland zu züchtenden Pflanzenarten für das im Handel verkaufte Saatgut eine Pflanzenzüchtungsgebühr von Steuercharakter erhoben werden. Die einkommenden Gelder würden zur Unterstützung der Pflanzenzüchtung verwendet werden. An private Züchter würde der Staat Beihilfen in dem Verhältnis verteilen, wie für ihre Sorten Gebühren eingenommen worden sind. Der Anteil der staatlichen Züchtungsanstalt würde dieser als zusätzliche Subvention überwiesen werden. Ausländische Züchter würden nur unter der Voraussetzung von Gegenseitigkeit Beihilfen erhalten.

Das Komitee hat seine Entscheidung nicht als »ewig« gemeint. Beim Schreiben des Gutachtens ist man ausdrücklich davon ausgegangen, dass die Anerkennung des Pflanzenzüchterrechtes später von neuem erwogen

werden kann, vor allem dann, wenn die internationale Entwicklung und die Einstellung der ausländischen Züchter dazu Anlass geben.

Der vom Komitee vorbereitete Gesetzesvorschlag wartet immer noch auf seine Verwirklichung.

4. Da in Finnland kein Sonderschutz für Pflanzenzüchter anerkannt wird, haben wir Veranlassung zu untersuchen, in welchem Grade die Züchter ihre Interessen sichern können, indem sie sich auf den gewerblichen Rechtsschutz stützen.

a. Bei der Vorbereitung der Patentgesetze in den nordischen Staaten ging man davon aus, dass der Schutz für neue Pflanzensorten durch Sondergesetzgebung geregelt werden würde. Deshalb konnte man — nach dem Muster der Gesetzkonvention des Europarates — neue Pflanzensorten sowie wesentlich biologische Verfahren der Pflanzenzüchtung vom Patentschutz ausschliessen.

Bei der Betrachtung der Ausdehnung des Patentierungsverbotes ist es verlockend, die Methoden der Pflanzenproduktion einerseits in die Pflanzenzüchtungsverfahren, wobei man die Erbfaktoren selbst beeinflusst, und andererseits in die Kulturverfahren einzuteilen, deren Zweck nur darin besteht, bestimmte Eigenschaften der einzelnen Pflanzen zu verbessern. Diese Einteilung ist ja z.B. in der deutschen und schweizerischen Literatur bekannt. Es liesse sich annehmen, dass die Patentgesetzgeber der nordischen Länder diese ziemlich eingebürgerte Terminologie eingehalten und die Patentierungsbeschränkung mitten in den Züchtungsverfahrenserfindungen untergebracht hätten. In den gesamtnordischen Vorbereitungsdokumenten zu den Patentgesetzen lässt sich jedoch nicht der geringste Hinweis darauf finden, dass die Terminologie auf die obendargestellte Weise gebraucht worden wäre. Im Gegenteil, aus den später geschriebenen Kommentarwerken derjenigen, die an der Gesetzgebungsarbeit teilgenommen haben, kann man schliessen, dass in § 1 Abs. 2 des Patentgesetzes Züchtungsverfahren in einem recht weiten Sinne gemeint sind, d.h. ausser Züchtungsverfahren auch Kulturverfahren. Hält man sich an diese Auslegungsalternative, so ist es nicht wichtig, die Methoden teils als Züchtungsverfahren, teils als Kulturverfahren zu klassifizieren, sondern entscheidend ist die biologische Stufe des jeweiligen Verfahrens. Etwas anderes ist es, dass die heutige Stufe der Technik die Patentierungsbeschränkung mitten durch die Züchtungsverfahren (im engeren

Sinne des Wortes) hindurchgehen lässt. Der grösste Teil der Züchtungsmethoden ist heutzutage unleugbar als biologisch zu charakterisieren, wogegen man in den Kulturverfahren keine Beispiele für eine solche Methode zu finden scheint, welche die Sachkenner als wesentlich biologisch charakterisieren könnten.

In den äusserst seltenen Fällen, in denen ein Pflanzenzüchtungsverfahren sich in Anlehnung an die obige Regel patentieren lässt, erhebt sich die Frage nach der Ausdehnung des sog. indirekten Erzeugnisschutzes, der in § 3 Abs. 2 des Patentgesetzes geregelt ist. Das Problem besteht darin, ob der Erzeugnisschutz sich auf die mit Hilfe des Verfahrens erzielte »erste Generation« beschränkt, oder ob er sich auf alle die Generationen erstreckt, die durch natürliche Vermehrung erzielt werden, ohne dass man das patentierte Züchtungsverfahren wiederholen müsste.

Als allgemeine Auslegungsanweisung für die Erstreckung des indirekten Erzeugnisschutzes sind in den Vorarbeiten zum Patentgesetz folgende Kriterien aufgeführt: 1) das Produkt hat seine wesentlichen Eigenschaften im betreffenden Herstellungsprozess erhalten, und 2) es hat seine Identität in den darauffolgenden Herstellungsprozessen nicht verloren. Wenn man diese Kriterien anwendet, scheint es möglich zu sein, den mittelbaren Erzeugnisschutz auf alle die Generationen auszudehnen, in welchen man die auf dem Züchtungswege erzielten Eigenschaften zu bewahren imstande ist. Fragwürdig wird die Konstruktion jedoch dadurch, dass die auf die erste folgenden Generationen nicht mit Hilfe des betreffenden patentierten Verfahrens »erzeugt« werden, wie es in § 3 Abs. 2 des Patentgesetzes vorausgesetzt wird. Andererseits dürfte es nicht unmöglich sein zu denken, dass eine neue Pflanzenabart an und für sich, d.h. auch ausserhalb der »ersten« Generation die von dieser biologisch abstammenden Pflanzenindividuen der späteren Generationen in ihrer Gesamtheit ein Produkt des Züchtungsverfahrens sind.

b. Nach dem Modellrechtsgesetz ist u.a. das Vorbild des Aussehens der betreffenden Ware Objekt des Modellrechts. In den Vorarbeiten zum Gesetz wird die Forderung der industriellen Herstellung in den Begriff der Ware einbezogen. Es bleiben u.a. lebende Pflanzen ausserhalb eines derartigen Warenbegriffs.

Neue Abarten, die man als Produkte eines komplizierten Veredelungsprozesses erzeugt hat, sind jedoch keine reinen Naturerzeugnisse. Ob es

aber bei der Züchtung neuer Pflanzen angebracht ist, von derartiger z.B. industrieller Herstellung zu sprechen, in deren Ergebnis das Produkt sein Aussehen erhält, ist schon eine andere Frage. Bei den ersten Exemplaren einer neuen Abart verhält es sich offenbar so. In den folgenden Generationen wird dieser Herstellungsprozess jedoch nicht mehr wiederholt, sondern die neuen Exemplare werden durch biologische Vermehrung erzeugt. Jedenfalls ist diese »Herstellungsweise« von ganz anderem Typ als die, welche bei der Abfassung des Gesetzes im Auge behalten wurde.

Keinesfalls kann der Modellschutz für die Unterstützung der Arbeit von Pflanzenzüchtern ein besonders adäquates Mittel sein. Der Modellschutz besteht ja lediglich im Schutz der äusseren Form des Produktes. In der Arbeit des Pflanzenzüchters stehen doch andere Eigenschaften im Vordergrund als das blosse Aussehen der Pflanzen.

c. Der Pflanzenzüchter kann wie jeder beliebige Gewerbetreibende entweder auf dem Wege der Registrierung oder auf dem der Durchsetzung das alleinige Recht auf ein Warenzeichen als Kennzeichen seiner Erzeugnisse erhalten. Dann haben andere nicht das Recht, dasselbe Zeichen oder ein damit verwechselbares als Kennzeichen gleicher oder ähnlicher Produkte zu verwenden. Dagegen bildet das Warenzeichen kein Hindernis dafür, dass ein Konkurrent zusätzliches Material derselben Sorte unter einem andern Warenzeichen anbietet — oder auch ohne jedes Zeichen.

Untersucht man das finnische Warenzeichenregister, so zeigt sich, dass die Züchter einigermassen die Möglichkeit ausgenutzt haben, ihre Wettbewerbsstellung zu verstärken, indem sie sich des Warenzeichenschutzes bedient haben. Der Grossteil der Zeichen, deren jährliche Anzahl in den 1970er Jahren nicht über zehn gestiegen ist, gehört Ausländern.

Im Zusammenhang mit der Reform der Gesetzgebung über den Samenhandel im Jahr 1975 wurde verfügt, dass ein Verzeichnis der Sorten derjenigen wichtigsten Pflanzenarten, deren Anbau sich als zweckmässig erwiesen hat, angelegt werden sollte. Die Eintragung in das Verzeichnis verleiht dem Züchter nicht das alleinige Recht auf den Namen der Sorte, ebenso wenig wie auf die Sorte selbst. Eigentlich ist man bei der Abfassung des Gesetzes über den Handel mit Pflanzensamen davon ausgegangen, dass der Handel mit dem Vermehrungsmaterial einer Sorte stets unter dem ins Verzeichnis eingetragenen Namen geschieht.

Wenn der ins Sortenverzeichnis eingetragene Sortenname registriert

oder als Warenzeichen des Züchters eingebürgert wird, scheint der Züchter das alleinige Recht auf die Sorte selbst zu erhalten. Er allein hat ja das Recht, Vermehrungsmaterial der Sorte unter dem Warenzeichen bzw. dem Namen der Sorte auf den Markt zu bringen. Andererseits ist man gezwungen, für das Vermehrungsmaterial den Namen der Sorte zu gebrauchen. Wenn jemand anders das betreffende Saatgut feilhalten will, braucht er dazu die Erlaubnis des Züchters, d.h. des Inhabers des Warenzeichens. Nicht die Bestimmungen über den Saatguthandel erfordern die Beschaffung der Erlaubnis, sondern diese ist Voraussetzung für das alleinige Recht auf das Warenzeichen.

Ein Warenzeichen, das auch als Sortenname gebraucht wird und ins ebenerwähnte Sortenverzeichnis eingetragen ist, wird die ganze Zeit von der Gefahr der Degeneration bedroht. Mit der Ausbreitung des Anbaus der betreffenden Sorte erstarkt der generische Charakter des Namens, und schliesslich entgleitet dem Züchter das alleinige Recht, auf das er gehofft hat.

Bisher haben die Anträge auf Registrierung von Sortennamen im Warenzeichenregister für die Patent- und Registerverwaltung keine besonderen Sorgen bedeutet. Die eventuelle Gattungsnameneigenschaft eines Wortzeichens, um dessen Registrierung gebeten worden ist, hat man hauptsächlich mit Hilfe verschiedener Nachschlagewerke klären können. Bei Registrierungsanträgen werden im allgemeinen nicht sehr viel Behauptungen inbezug auf fehlende Unterscheidungsmöglichkeit aufgestellt. Das neue Sortenverzeichnis ist vorläufig nicht als Referenzmaterial bei der Prüfung von Registrierungsgesuchen für Warenzeichen verwendet worden.

Die Nichtübereinstimmung der Warenzeichengesetzgebung und der Normen für den Saatguthandel tritt krass zutage, wenn ein Züchter sich bemüht, einen Namen registrieren zu lassen, den ein anderer Gewerbetreibender für eine seiner Sorten gewählt und ins Sortenverzeichnis als Warenzeichen für gleiche oder ähnliche Produkte hat eintragen lassen. Wegen des Fehlens von Sonderbestimmungen muss diese Kollisions-situation mit Hilfe der allgemeinen Vorschriften des Warenzeichenrechts entschieden werden, hauptsächlich aufgrund von § 14 Abs. 1 Punkt 6 und § 14 Abs. 1 Punkt 7 des Warenzeichengesetzes. Andererseits ist auch der Beamte, der das Sortenverzeichnis führt, nicht verpflichtet, dafür zu sorgen, dass ins Verzeichnis keine solchen Namen eingetragen werden, auf die jemand schon das ausschliessliche Recht hat. Die Aufnahme ins

Sortenverzeichnis kann jedoch für niemand ein Recht begründen, das von einem andern für ebensolche oder ähnliche Waren registrierte oder eingetragene Zeichen zu verwenden. Für den Fall der Passivität des Zeicheninhabers sind Bestimmungen — § 9 des Warenzeichengesetzes — erlassen worden, die auch in einigen Fällen angewandt werden können.

d. Der Kern des die Ursprungszeichen schützenden Gesetzes ist das durch Strafandrohung sanktionierte Verbot, solche Ware feilzuhalten, die mit falschen Ursprungs- oder Artvermerken versehen ist. Unter dem Ursprung wird in dem in Rede stehenden Gesetz der geographische Ursprung verstanden. Im Lichte der Begründungen des Gesetzes ist das Wort »Art« in dem Bedeutungsinhalt zu verstehen, den es im allgemeinen, täglichen Sprachgebrauch hat.

Gemäss dem Obengesagten könnte man sich denken, dass die Strafandrohung des Gesetzes über den Ursprung sich auch auf den bezieht, der auf der Verpackung odgl. die Sorte anders angibt, als sie in Wirklichkeit ist. Durch Sortenbezeichnungen werden ja die Sorten individualisiert. Für den Pflanzenzüchter dürfte jedoch die Bedeutung dieser Regelung nicht besonders gross sein.

e. Ein Züchter, der gemäss dem Obigen eine neue Sorte zustandegebracht hat, die aber keinen alleinigen Rechtsschutz zu erhalten scheint, kann auch nicht erwarten, durch das Gesetz über die Verhinderung unlauteren Wettbewerbs besonders geschützt zu sein. In der Rechtspraxis ist vor kurzem die in der Literatur seit alters befürwortete Anschauung anerkannt worden, wonach man dadurch, dass man sich auf die allgemeine Klausel des Gesetzes über unlauteren Wettbewerb stützt, den von den Gesetzen über die Alleinberechtigung gewährten Schutz nicht ergänzen kann. In diesem Lichte ist es offensichtlich, dass der Züchter nicht die Möglichkeit hat, auf die allgemeine Klausel gestützt einem andern zu verbieten, den Veredlungsprozess zu wiederholen und somit das gleiche Veredlungsergebnis wie er selbst zu erzielen. Die allgemeine Klausel hilft auch in dem Falle nicht, dass jemand gegen den Willen des Züchters beginnt, weiteres Material der von diesem gezüchteten Sorte zu züchten und feilzuhalten.

Wenn jemand eine von einem andern gezüchtete Sorte unter einem neuen Namen feilzuhalten beginnt, scheint diese Tat als falsche und irreführende Reklame klassifizierbar zu sein, die in § 2 des Gesetzes über

unlauteren Wettbewerb von Strafsanktion bedroht ist. Diese Bestimmung ist jedoch in bezug auf ihre Anwendungsvoraussetzungen so eng abgefasst, dass man auf Reklame, die gegen das Wahrheitsprinzip verstösst, im allgemeinen die in ihren Sanktionen mildere Generalklausel anwenden muss.

5. Es ist kaum möglich, das Gesetz über den Saatguthandel inhaltlich so abzufassen, dass es die Interessen der Pflanzenzüchter völlig befriedigen würde. Es ist jedoch auf interessante Weise gelungen, bei der Reform der finnischen Saatguthandelsgesetzgebung die Interessen der verschiedenen Teilnehmer am Saatguthandel in Einklang zu bringen. Mit dem im Herbst 1975 in Kraft getretenen Gesetz wurde ein Verzeichnis der Sorten eingeführt, deren Anbau sich als zweckmässig erwiesen hatte, und es wurde bestimmt, dass von den ins Verzeichnis aufgenommenen Sorten lediglich solches Saatgut feilgehalten werden darf, das entweder aus dem Veredlungsmaterial des Pflanzenzüchters stammt oder solches Saatgut ist, welches die staatliche Saatgutprüfungsanstalt gemäss dem Qualitätsklassensystem anerkannt hat. Während man sich zugleich bemühte, für die Interessen der Verbraucher zu sorgen, damit diese richtig benanntes und in seiner Abart reines Saatgut erhalten sollten, konnte man also auch die Interessen der Züchter befriedigen.

ASIAHAKEMISTO

- AIPPI 25
 alkuperämerkintä 101 ss., 123 s.
 allopolyploidia 3
 analogiamenetelmä 72 s.
 ASSINSEL 27
 autopolyploidia 3
 Belgia 34
 biologinen jalostusmenetelmä 31, 39,
 40 s., 66, 68, 69 ss., 73, 77
 degeneraatio 99 s.
 distinktiviteetti 94 ss.
 Englanti 28, 29, 31, 32 s., 60, 61
 EPC 35, 69
 eroavuus 29, 36
 erottamiskyky 94 ss.
 Espanja 34, 78
 fysiologinen ominaisuus 1, 14, 27, 29
 good will 106
 Hankkija 4 s., 48, 51, 53, 58
 heteroosijalostus 2
 Hollanti 15, 18, 24, 28, 31, 32, 33, 61
 homogeenisuus 29, 37, 47
 Italia 34
 jalostusmenetelmä 18, 38 s., 65 ss.,
 69 ss., 76
 kansallinen kohtelu 10 s., 28
 kasvilajike 11 ss., 19 ss., 25 ss., 27 ss.,
 31 ss., 35 ss., 64 s.
 kasvilajikelautakunta (Ruotsin) 46, 47
 kasvilajiketoimikunta 91, 115
 kasvinjalostajan oikeuksia koskeva
 konventio 27 ss., 36, 49, 122
 kasvinjalostajan oikeuksia selvittelevä
 toimikunta 54 ss.
 kasvinjalostajanoikeus 28, 46 ss.,
 50 ss., 55, 59, 122
 kasvinjalostuksen tavoitteet 1 s.
 kasvinjalostusmaksu 25, 42, 49 s., 56,
 114
 kauppakelpoisuusvaatimukset 117 ss.
 keksijäntodistus 11, 34
 Kesko 4, 57
 kombinaatiojalostus 2
 koristekasvit 23, 119
 kuluttajansuoja 108
 laatuluokkajärjestelmä 116, 124
 lajike 12
 lajikeluettelo 91 ss., 95, 97 ss., 107,
 114, 115
 lajikenimi 30, 91 ss., 95 ss., 97 ss., 103,
 106, 123
 lajinimitys 85
 lakikonventio 31, 39, 40, 41, 68
 liiketapalautakunta 104
 Locarnon sopimus 78
 maantieteellinen alkuperä 102 ss.
 Maatalouden tutkimuskeskus 4 s.,
 52 s., 57
 Madridin sopimus 102
 mainonta 107
 malli 79, 123
 mallisuoja 77 ss.
 marjakasvit 119
 menetelmäpatentti 39., 65 ss.
 metsänjalostus 4, 7
 Metsänjalostussäätiö 4 s., 120
 morfologinen ominaisuus 1, 27, 29
 muodon pysyvyys 82 s.
 mutaatiojalostus 2
 Neuvostoliitto 34
 Norja 23, 27, 28, 43 ss., 48, 60 s.
 orjallinen jäljittely 104
 pakkolisenssi 30
 Pariisin konventio 9 ss., 23, 25 s., 28,
 31, 123
 patentti 11, 12, 13 ss., 16 ss., 19 ss.,
 25, 28, 37 ss., 46, 63 ss., 122, 123
 patenttiviranomaisen käytäntö 69 ss.
 peltokasvit 7
 perussiemen 6, 114, 116 s.
 Pohjoismaiden neuvosto 42 ss.
 polyploidijalostus 3
 Puutarhantutkimuslaitos 4
 Ranska 11 s., 27, 33, 61
 ravintoaine 17, 65
 risteytysjalostus 2
 Ruotsi 8, 19, 22 s., 24, 27, 28, 42 ss.,
 45 ss., 49, 69, 66, 84
 Saksa 13 ss., 18

- Saksan demokraattinen tasavalta 35
Saksan liittotasavalta 28, 31, 33, 61
siemenkauppa 13, 18, 91, 94, 97 ss.,
100, 109 ss., 124
siementarkastuslaitos 112 s.
stabiilisuus 30, 37, 47
Suomi 20 ss., 28, 42 ss., 48 ss.
Sveitsi 34
taimitarhatuotteet 117 ss.
Tanska 19 s., 23, 24, 27, 28, 35 ss., 38,
40, 42, 43 ss., 61, 66, 84, 105
tavara 79 ss.
tavaramerkki 12, 85 ss.
tavaramerkkirekisteri 88 ss.
teollinen käytettävyys 14, 16, 19 s., 22,
38
toistettavuus 14 s., 16 s., 38, 39, 68, 73
transgressiojalostus 2
Tšekkoslovakia 11, 34
tuotepatentti 64
ulkonäkö 82
Unkari 35
USA 12 s.
uutuus 14; ks. myös eroavuus
vakiinnuttaminen 100
vakuustodistus 110, 112, 113
valinta 2
viljelyarvo 37, 91 s., 97 s., 115 ss.
viljelymenetelmä 18, 65 ss., 70 ss.
välillinen tuotesuoja 39, 74 ss.
yleislauseke 104 ss., 108